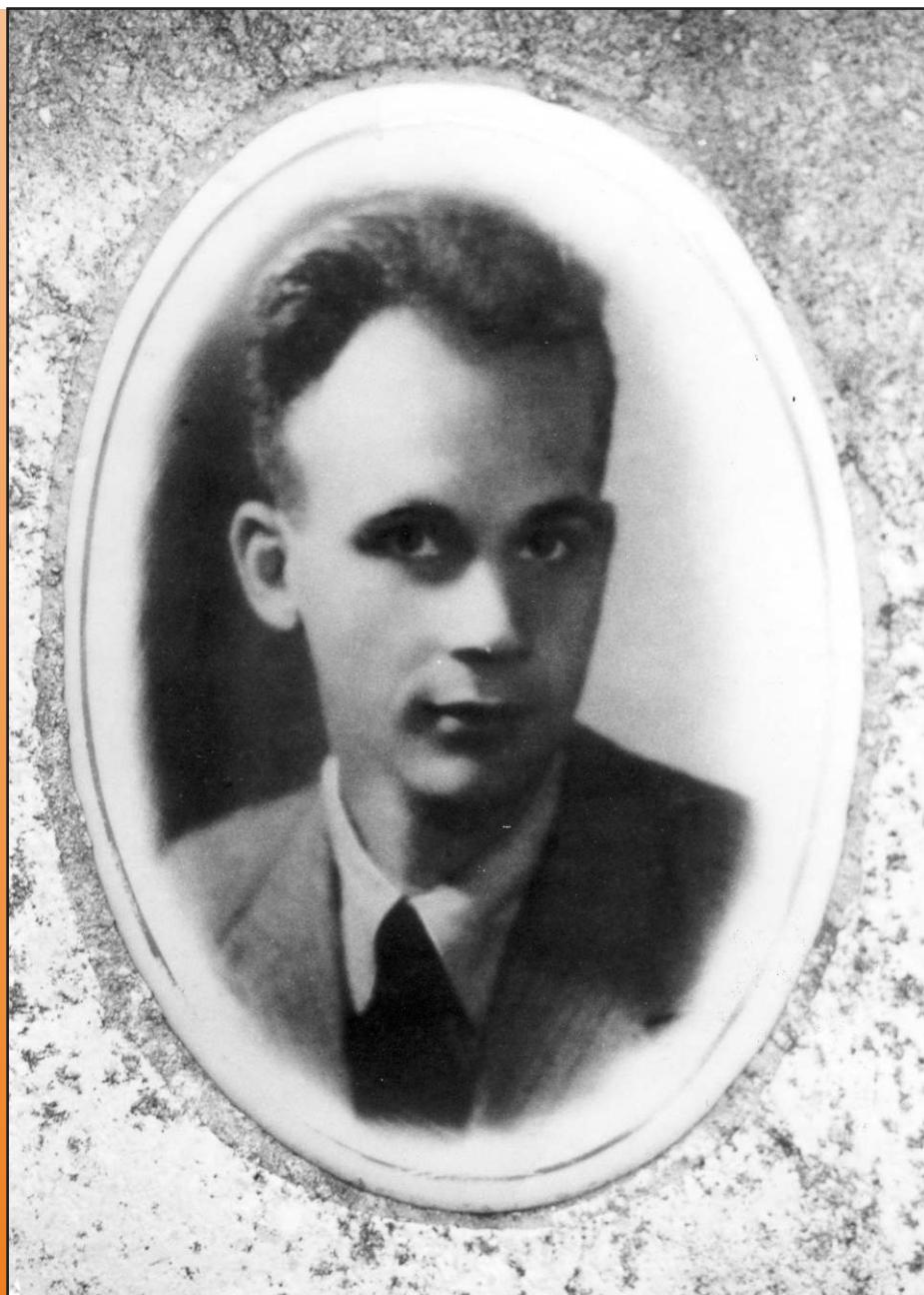

politic'
ZATVORENIK

GODINA XXI. - RUJAN 2011. CIJENA 15 KN

BROJ **234**

**Stjepan Wollitz
(1919.-1947.)**

**Spomen-ploča na
mjestu ubojstva
Stjepana Wollitza**

**Obilježen Dan
sjećanja na žrtve
totalitarizma**

**Pedeseta obljetnica
Berlinskoga zida**

**Zaboravljeni dr.
Ivan Tomas**

**Partizanski pokolj u
Vrgorcu 1942.
godine**

**Dokumenti,
sjećanja i
svjedočenja**

VUK DLAKU MIJENJA, ĆUD NIKADA

Tragične dane naše novije povijesti kao i blistave pobjede Domovinskog rata obilježavamo najčešće sredinom godine. U tom najljepšem razdoblju svake godine zgušnuto je nekoliko datuma za pamćenje. Tugujemo i prisjećamo se tisuća nevino pobijenih nakon Drugoga svjetskog rata, ali s ponosom proslavljamo sve pobjede iz Domovinskog rata kojima se stvarala današnja neovisna Hrvatska. I tako svi građani Hrvatske, osim srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Isto tako, jasno bez osobita zanimanja, ostali naši bliži i dalji susjedi: Slovenija, Mađarska i ostali, osim Republike Srbije.

Dakle, Srbi, koji su započeli rat brutalnom agresijom na Hrvatsku, oni koji su 1991. godine okupirali i etnički očistili četvrtinu Hrvatske, umjesto da se zbog krivnje zavuku u „mišju rupu“, iz godine u godinu sve su goropadniji kao da opet spremaju nekakvu „balvan revoluciju“. Govoreći o srpskoj manjini u Hrvatskoj, mislim na Pupovca, Uzelca, Stanimirovića i ostale koji u ime srpske nacionalne manjine nastupaju u javnosti, izabrane po volji građana srpske nacionalnosti i koji ih zastupaju u Hrvatskom saboru. Prvenstveno prozivam političare i ostale koji se pojavljuju u javnom životu naše zemlje, koji formiraju mišljenje i politički se određuju u ime srpske nacionalne zajednice u Hrvatskoj.

Znajući da je stanoviti broj Srba sudjelovao u redovima hrvatskih branitelja i poginuo u Domovinskom ratu, ne pada mi na pamet generaliziranje. Naime, u posljednjih dvadeset godina bio sam svjedok i sudionik politike na različitim nivoima i mogu reći, da je pokojni Srećko Bijelić bio jedini Srbin „na položaju“ koji je iskreno želio i stvarao hrvatsku državu. Pupovcu se lice pretvorio u ružnu grimasu pri spomenu Hrvatska, Uzelac, Stanimirović i Džakula aktivno su radili protiv stvaranja hrvatske države, a ostale niže rangirane ne spominjem zbog marginalnog utjecaja na svoje sunarodnjake.

Proslava *Oluje* je pouzdan test lojalnosti srpske nacionalne manjine prema državi u kojoj žive, kao i test odnosa između dviju država, Republike Hrvatske i Republike Srbije. Ne bih rabio pretenciozni naziv „priateljski odnosi“ poput našeg predsjednika Josipovića, budući da se njegov kolega Tadić ni u diplomatskom ophođenju ne može suzdržati od izljeva netrpeljivosti prema našem Domovinskom ratu i samostalnoj Hrvatskoj koja je u njemu stvorena. Izgleda da su vođe srpske manjine u Hrvatskoj spojenom posudom vezani na Beograd, kad imaju tako identična gledišta. Ostali Srbi šute. Nisam primijetio da se netko od „šutljivih“ javio medijima - ne slažemo se s Pupovcem, Stanimirovićem i drugim glasnogovornicima. Podsjecam vas da je tako bilo i 1991. kada je Jovan Rašković obilazio buduću RSK, a Miloševićevi jurišnici stizali iz Srbije vlakovima i autobusima. Ni tada nitko od tzv. uglednih Srba, kao na pr. Uzelac, Pupovac, Stanimirović ili mitropolit zagrebačko-ljubljanski i cijele Italije Jovan Pavlović nije stao pred sunarodnjake i zaustavio rat, što je tada bilo itekako moguće. Oni su radije ušli u redove vlasti upravo stvarane RSK.

Na sreću, zauvijek su prošla vremena, da bi nekakvi srpski mitomani opet mogli pokrenuti sveti rat, kako rekoše, „za spas srpske nejači“ kao 1991., ali točno je da spomenuti političari još uvjek - osobito prilikom proslave Oluje - zanovijetaju poput dosadnih muha u vrućim ljetnim danima, kakvi su početkom kolovoza u Kninu. Da je tako, dio krivnje pripada svakoj vlasti u Hrvatskoj, koja podaničkim mentalitetom stvara Srbima povoljne uvjete. To je sotonska kombinacija hrvatskog podložništva prema Bruxellesu i Beogradu, i srpski animozitet prema bilo kakvoj državi Hrvatskoj.

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Alfred Obranić, Ljubomir Brdar,
Vladimir Mrkoci, Višnja Sever

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/46 15 437
radnim danom od 9.00 do 13.00 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***

<http://www.hdpz.t-com.hr>

NEDOSTOJNI DRŽAVE?

Uvijeme kad se europska intelektualna i politička javnost iznova suočava s trošnošću nadnacionalnih himera, otkrivajući vrijednost nacionalne države i neprolaznost nacionalnog identiteta, kao slučajno se Hrvate bombardira podatcima što bi imali pokazati da nisu dostojni takve države, i da im je jedini spas uvući se pod fantomski euro-unijski kišobran, jer tamo, tobože, teče med i mlijeko. Da bi se taj cilj postigao, potrebno je obezvrijediti sve što država znači.

Zato je u poplavi američkih diplomatskih dokumenata objavljenih na Wikileaksu, što ih tako uporno prenose ovdašnji mediji, mnoštvo primjera da se tzv. hrvatski političari nadmeću u izrazima servilnosti prema takozvanoj međunarodnoj zajednici, otvoreno prezirući vlastitu zemlju i njezine zakone. Tobožnji naši ministri za tuđi račun i na štetu generala Hrvatske vojske pokazuju spremnost krivotvoriti i lagati, državni odvjetnici izvješćuju strane veleposlanike o rezultatima inače tajnih istraga koje se vode protiv pojedinaca i skupina, a samozvani hrvatski bankari ubiru visoke plaće na čelu banaka u stranom vlasništvu, što su ih sanirali o trošku hrvatskih poreznih obveznika, pa ih jeftino prodali tuđinskoj klateži. U hrvatskome novinstvu presudan je tuđinski interes, lisanicom hrvatske kulture upravljaju oni što Hrvatsku mrze iz dubine duše, a hrvatska se povijest u udžbenicima piše po stranome diktatu.

Usporedno s time, možda najsnažnija hrvatska politička stranka (svakako ona koja je poslužila kao glavni instrument oslobođenja i osamostaljenja Hrvatske) stenje pod bujicom vijesti koje ju prikazuju kao kriminalnu hobotnicu. Iako ni o stranci a još manje o njezinu donedavnom predsjedniku, što očito remetinečko dugočasje krati farizejskim prebiranjem krunice, na ovome mjestu – neskromno podsjećam – nikad nije napisan ni jedan jedini pohvalan redak (pa ni onda kad su mu se klanjali stranački pripuzi, a do neukusa mu kadili tzv. neovisni i tobože liberalni mediji!), nemoguće je ne primjetiti da svjedočimo očitu pokušaju da se čitava struktura te stranke razori i kriminalizira, s tendencijom da Hrvatska demokratska zajednica doživi sudbinu sličnu onoj talijanskih demokratika. Dakle, da nestane, kako bi se još širi prostor otvorio kojekavim bezličnim *tehnokratima* i vladavini struktura kojima je zlatno tele jedino božanstvo komu se klanjaju. Dakako, ne događa se to bez odgovornosti vodstva te stranke, što je tradicionalno (i – ne dvojimo ni o tome – ne tek u ovom stoljeću!) korumpirane pretpostavljalo čestitima, dojučerašnje jugokomuniste hrvatskim nacionalistima, a moralne ništarije idealistima, pa je silan trud uložilo da se hrvatska politička pozornica pretvori u arenu sa svega dva ozbiljna suparnika, od kojih je jedan na tzv. ljevici i drugi na tzv. desnici, za što je bilo potrebno satrti svaki zametak nacionalističkog okupljanja. Taj je trud, kako vidimo, dva desetljeća rada bogatim plodom, na korist protuhrvatskih snaga, a na štetu Hrvatske.

Kad sve to imamo na umu, nad današnjim okapanjima hadzeovskih patrijarha u povodu javnoga pranja stranačkoga prljavog rublja teško je ne osjećati elementarno gađenje. No, to ne znači da smijemo previdjeti kako čitav pothvat ima jasan cilj; meta pritom nije jedna stranka, nego jedan narod i njegova država. Time što se čitava politička klasa pokazuje kao mediokritetska, amoralna i izdajnička, i time što se hoće pokazati da osnivača te stranke i uopće hrvatski nacionalni pokret u posljednjoj fazi prošlog stoljeća (pokret što je, uostalom, izvorno nastao i sazrije bez Tuđmana!), zapravo nije imao nikakvo plemenito, idealističko nadahnuće, nego je bio smišljeni, zločinački plan pljačke nacionalnoga bogatstva, hoće se kazati da samostalna država nije cilj vrijedan žrtve, odnosno da Hrvati nisu dostojni države. Jer, tko bi pod dojmom današnjih slika kojima dominiraju hohštapleri, protuhe i kriminalci, ponovno goloruk krenuo na tenkove, kao što su desetci tisuća hrvatskih mladića uradili prije dvadesetak godina? Zato izbor novog rješenja, odluka da se pronađe treći put – onaj koji može i hoće pokazati da je Hrvatska i dalje vrijedna svake žrtve – nije samo pitanje tehničke preraspodjele vlasti; to je više nego ikad i moralna obveza, pitanje obraza i dostojanstva.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

REGIJA - INAČICA NEKADAŠNJE „BRATSTVA I JEDINSTVA“.....	3
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
NA TRAGU ISTINE O EUROPSKOJ UNIJI (II.)	5
<i>Prof. dr. Branimir LUKŠIĆ</i>	
MINE – ILI: SLOBODA SA STRAHOM... .	8
<i>Dr. sc. Srećko BOŽIČEVIĆ</i>	
U SPOMEN BORCU ZA SLOBODNU I NEOVISNU HRVATSKE!	10
<i>Dr. Augustin FRANIĆ</i>	
DAN SJЕĆANJA U ŠIBENSKO-KNINSKOJ ŽUPANIJI	18
<i>Dane KNEŽEVIĆ</i>	
BERLINSKI ZID NIJE PAO – ON JE SRUŠEN	20
<i>Dr. sc. Renata KNEZOVIĆ</i>	
SAVJET LIJEČNIKA	24
<i>Dr. med. Drina BLAŽEKOVIĆ-SOJCIĆ</i>	
RAZMIŠLJANJA O STARENJU I STAROSTI (11).	24
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
KRONOLOGIJA PRAVAŠTVA (VI.)	26
<i>Mladen KALDANA</i>	
ZLOČINI BATALJUNA „JOSIP JURČEVIĆ“ U VRGORCU 15. LIPNJA 1942.....	28
<i>Blanka MATKOVIĆ, prof.</i>	
BADANJ: RATNE I PORATNE ŽRTVE JUGOSLAVENSKIH PARTIZANA	37
<i>Bruno ZORIĆ, prof.</i>	
DR. IVAN TOMAS – U SLUŽBI CRKVE I DOMOVINE.	38
<i>Domagoj TOMAS, prof.</i>	
DUGOPOLJSKI ŽRTVOSLOV (1941.-1948.)	44
<i>Marko BAGARIĆ</i>	
IN DIESER AUSGABE	47
IN THIS ISSUE	48

VERBA VOLANT...

KAO DA SE MANIPULACIJE NISU MOGLE SPRIJEĆITI JASNIJOM FORMULACIJOM?

«Bez sumnje, činjenica da su najviši predstavnici 27 država članica EU-a službeno otvorili vrata Republici Hrvatskoj nakon dugih 6 godina, ispunjenih ne baš uvijek časnim i korektnim odnosima prema Hrvatskoj, važno je postignuće hrvatske državne politike koje ne mogu previdjeti ni najviši predstavnici Katoličke crkve u Hrvatskoj, no to ne znači i političko svrstavanje Crkve ili, još manje, ograničavanje slobode katoličkim vjernicima da na predstojećem referendumu glasaju po svojoj savjeti.

Nitko nema pravo manipulirati stavovima pape Benedikta XVI. iznesenim za počela Hrvatskoj i koristiti te stavove da bi se ugrozila sloboda katoličkim vjernicima da ostanu vjerni svojoj savjeti i po njoj glasuju 'za' ili 'protiv' integracije Republike Hrvatske u Eruopsku Uniju. Naime, Papa i biskupi imaju presudnu riječ obvezujuću za savjeti katoličkih vjernika samo kad naučavaju istine vjere i moralna načela, a u svim drugim pitanjima i Papa i biskupi imaju pravo i dužnost iznositi što oni misle da bi bilo bolje u smislu općega dobra, ali time u ime vjere ne obvezuju savjeti nikoga. Stoga preostaje svakome katoličkom vjerniku osobna odgovornost da sam učini napor i upozna prednosti i nedostatke ulaska Hrvatske u EU i po svojoj savjeti odluči 'za' ili 'protiv'.

(Ivan Miklenić, glavni urednik *Glasa Koncila*, GK, god. 50/2011., br. 27 (1932), 3. srpnja 2011.)

*

JUGOSLAVENSKI FENIKS U BRITANSKIM OČIMA

«Ne izgleda razumno dozvoliti samopredeljenje Kosova, a ne i srpskom i hrvatskom delu Bosne. A mi smo naravno suočeni sa neugodnom istinom da smo imali multietničku državu u regionu; zvala se SFRJ. Međunarodna zajednica i nacionalistički lideri jugoslovenskih republika su je zajedno uništili. Možda nećemo doživeti njen ponovno rađanje iz pepela, poput ptice Feniks, ali ja iščekujem dan kada će granice na Balkanu postati znaci razlike, a ne podele i na kraju se pretvoriti u nekakav flaster koji bezbolno otpada kada rana zaceli.»

(Sir Ivor Roberts, bivši britanski veleposlanik u Jugoslaviji, Irskoj i

Italiji, član East West Bridgea u Beogradu, NIN, Beograd, br. 3157, 30. VI. 2011., srp. čir.)

*

VLADAJ, BRITANIJO, STVORENA SI DA VLADAŠ!

«Doista, oni koji bolje shvaćaju povijest balkanskih ratova znaju da je NATO jednako odgovoran za Srebrenicu kao što je odgovoran UN. Jer, da su se snage NATO-a angažirale 1992., kad ih je predsjednik Alija Izetbegović pozvao u Bosnu da spriječe širenje rata iz Hrvatske, ne bi se mogao dogoditi ni rat niti bi se zbili pokolji. I još gore, nakon što je UN angažiran u Bosni primarno u humanitarnoj ulozi, NATO je pod američkim vodstvom sustavno potkapao mirovne napore UN-a time što je naoružavao i podučavao Muslimane i Hrvate.

To je kod Muslimana stvorilo lažnu nadu da mogu silom povratiti izgubljena područja, što je nada koja je cinično izdana u Daytonu.»

(Sir Michael Rose, zapovjednik UN-a u BiH 1994., *The Financial Times*, 16. VII. 2011.)

*

Ono u čemu Sir Michael grijesi jest ocjena razloga NATO-va neuspjeha. Sjetimo se da je, kad mu je konačno dopušteno poduzeti zračne napade poslije Srebrenice, NATO priveo rat kraju za svega 20 dana (poduprт nekim operacijama na tlu, koje su uglavnom vodili Muslimani i Hrvate, a što je (njegovim riječima) bilo moguće jer su Sjedinjene Države 'kršile embargo na uvoz oružja te naoružavale i podučavale Muslimane i Hrvate'). NATO je uvijek djelovao uz konsenzus svih članica (tada ih je bilo 16). To može izgledati kao slabost, jer traži više truda da se postigne suglasnost, ali je to ujedno i snaga, jer kad je odluka jednom donesena, NATO ju je uvijek znao provesti.

U ovome konkretnom slučaju, neuspjeh NATO-a da postigne suglasnost za provedbu te ozbiljne vojne akcije može se pripisati naporima jednog saveznika: Velikoj Britaniji. Kao američki veleposlanik pri NATO-u, koju je pregovarao o zračnim udarima (i drugim vojnim odlukama), mogu potvrditi da je Britanija bila onaj član NATO-a koji se najčešće trsio da bi se spriječile vojne akcije NATO-a, i to sve od srpnja 1993. do iza Srebrenice

kad je, suočena sa strašnim pokoljima, Britanija napokon prestala sa svojom opstrukcijom. Bile su još dvije zemlje koje su često okljevale pridružiti se suglasnosti za poduzimanje vojnih akcija: Francuska i Kanada, iako potonja nikad nije stala na put postignuću te suglasnosti. Tijekom osam pregovora o NATO-vim zračnim udarima, počevši od srpnja 1993. nadalje, shvatio sam da će treba privoljeti Francuze (kao i ostale, naravno), kako bi Britanija ostala izolirana, pa će se i ona morati prikloniti nekom obliku NATO-va vojnog djelovanja, iako je uvijek činila sve, uporno i temeljito, da bi se djelotvornost NATO-vih odluka ograničila.

U tom bi se trenutku Britanija obraćala Vijeću sigurnosti UN. Relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN ovlaštenje za korištenje zračnih snaga radi zaštite sigurnih zona u Bosni bila je podijeljeno između NATO-a i UN-a, koji je svoj dio odgovornosti delegirano glavnom tajniku Boutrosu Boutros-Ghaliju (koji je u Zagrebu imao svoga posebnog predstavnika koji nije imao ovlasti djelovati neovisno o glavnom tajniku). To je bio tzv. 'sustav s dva ključa'. On je omogućio Britaniji da odgrize i drugi zalogaj jabuke, čak i nakon što je u NATO-u sve utaćeno. Kad bih ja postigao konsenzus unutar NATO-a, Britanija bi se u New Yorku pobrinula da se 'ključ' u rukama UN-a ne 'okrene'...»

(Robert E. Hunter, američki veleposlanik pri NATO-u 1993.-1998, *The Financial Times*, 27. VII. 2011.)

*

BRITANCI KAŽU: FENIKS SAMO ŠTO NIJE OPET POLETIO

«Demoliranje automobila sa 'srpskim registracijama', i maltretiranje ljudi koji govore 'srpskim akcentom', što je već godinama deo turističke ponude letovanja u Hrvatskoj, ovoga puta nije neophodno spominjati. Ostao je upamćen i prošlogodišnji bes građana Hrvatske zbog trodnevног letovanja Tadićeve porodice na Brionima. 'Čujem da su na Brijunima počeli saditi egzotične vrbe', bio je jedan od komentara na hrvatskim portalima. Jeste, sastanak na Brionima baš obećava.»

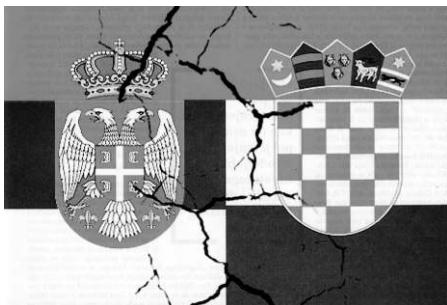
(Zora Latinović, «Iza kulisa druženja na Brionima», NIN, br. 3160, Beograd, 21. VII. 2011., srp. čir) •

REGIJA - INAČICA NEKADAŠNJEG „BRATSTVA I JEDINSTVA“

Ne sjećam se da je netko od bjelovjetskih dužnosnika ili činovnika posjetio našu zemlju, a da nam, čak imperativno, nije sugerirao afirmaciju regionalne suradnje kao temeljnog uvjeta prosperiteta i europske budućnosti Hrvatske. Načelno to, bez dublje analize, izgleda dobro. Zašto ne bismo surađivali sa susjedima? Od toga možemo svi imati samo koristi. No, to uporno naglašavanje i uvjetovanje regionalne suradnje neminovno budi sumnju u dobromjernost takvih sugestija. Naime, regionalizam koji nam se nameće ima neodoljiv zadah bivše Jugoslavije, doduše u novome „liberalnom“ izdanju, ali sa starim sadržajem.

Kod toga, kad već govorimo o povezivanju sa susjedima, pada u oči da nitko od tih „dobronamjernika“ nije Hrvatskoj ponudio projekt povezivanja sa zemljama s kojima smo stoljećima bili povezani, kao što su na primjer Austrija, Mađarska, Česka, Slovačka. Nitko nam nije ponudio – Mitteleuropu. Uza sve nedostatke (koje može i mora izbrisati samo neovisna Hrvatska!), Hrvatska je u dugome povijesnom razdoblju dok je pripadala tom području, iako bez potpunog suvereniteta, uživala primjeren razvitak.

Prava drama hrvatskog naroda počinje 1. prosinca 1918. godine kada ulazimo „kao guske u magli“ u balkansku uniju. S tom unjom ušli smo u razdoblje bijede, progona, tamnica i krvi. Tijekom više od sedam desetljeća „zajedništva“ stekli smo valjda iskustvo da nam se od bilo kakve balkanske asocijacije diže kosa na glavi. Zapanjujuće je da taj prevladani i odurni projekt još živi. I to ne kod „nekih ljudi“, nego konkretno, kod ljudi odgovornih za sudbinu ove zemlje. A tu odgovornost, da su u redu, mogli bi konkretizirati politikom kojom sa Srbijom, kao i ostalim susjedima, imamo normalne odnose kao sa svim ostalim državama svijeta. Iznimka

Ilustracija: Hrvatski list

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

otvara put projektima koje Srbija koristi za nekakav paternalistički odnos u regiji. Ona se u svojoj mitomanskoj svijesti ne može odreći tutorstva nad ostalim narodima. Zato se nameće pitanje, čemu služi hipertrofirano prijateljstvo predsjednika Hrvatske **Ive Josipovića** sa srpskim predsjednikom **Borislom Tadićem**? Čemu to služi, poglavito u kontekstu traume rata koji je vodila Srbija na tlu Hrvatske s tisućama ubijenih, nestalih, zarobljenih i raseljenih osoba, razorenom zemljom itd. Čemu i komu služi projekt institucionalnog povezivanja balkanske „regije“, kad je očito da „regija“ nije ništa drugo nego novo ime za Jugoslaviju. Taj povijesni recidiv „regional“ intenzivno i praktično živi u Beogradu, s filijalama jugonostalgičara diljem „Jugoslavije“. Beograd u tom projektu igra ulogu „Velikog brata“.

Da je tako, vidi se po reakcijama B. Tadića i njegova ministra vanjskih poslova koji „šamaraju“ hrvatsku premijerku **Jadranku Kosor** zbog njezina „nedoličnog“ ponašanja. Naime, „velika braća“ su se uzjogunila što je Kosor na kninskoj proslavi pozdravila hrvatske generale **Antu Gotovinu** i **Mladena Markača**, zatim su se izbezumili što je posjetila priznatu državu Kosovo i konačno - nakon njihovih reakcija - izjavila da je minulo vrijeme kad su hrvatski ljudi i političari hodali po odobrenje i mišljenje u Beograd. Kad smo već kod toga, treba se nadati da ova tri čina Jadranke Kosor nisu samo dio predizborne kampanje. Hrvatska se niti smije niti može reducirati na razinu **S. Mesića** koji kriminalizira vlastitu zemlju, stavljajući znak jednakosti između zločinca **S. Miloševića** i hrvatskog predsjednika **F. Tuđmana**. Hrvatska se ne može svesti na Mesića i mesiće kojima su usta puna „regionala“, komunističkog „antifašizma“ i zaštite komunističkih egzekutora. A koliko god lijevi mediji, kao i predsjednik Republike, ironizirali strah od „crvene“ Hrvatske, činjenice govore suprotno. Treba samo baciti pogled na politički i medijski kadar, koji se spremaju za preuzimanje vlasti, te kvalificirati i kvantificirati njihove učinke, pa temeljem toga možemo vidjeti

što će se dogoditi, ako oni dođu na vlast. A ako dođu, ušutkat će se „ratnica“ Jadranka Kosor, kako je naziva kolumnistica *Jutarnjeg lista* zbog njezina odgovora Borisu Tadiću, a Kosoričinu ratničku poruku zamijenit će, vjerojatno, idila novokomponiranog bratstva i jedinstva koje će medijski uljepšavati bivšu pouzdanicu CKSKJ drugaricu Lovrić.

2 VIESTI 4721/14

NEKOLIKO JEDNODNEVNIKA 5. rujna 2011.

WIKILEAKS Kosor je još krajem 2009. s Beogradom otvorila tajne pregovore

Premijerka je poslala Davora Božinoviću u Beograd, što je znalo samo nekoliko ljudi u Hrvatskoj

PREMIJERKA JE POSLALA DAVORA BOŽINOVICIĆU U BEOGRAD, ŠTO JE ZNALO SAMO NEKOLIKO LJUDI U HRVATSKOJ

Da je tako, vidi se po reakcijama B. Tadića i njegova ministra vanjskih poslova koji „šamaraju“ hrvatsku premijerku **Jadranku Kosor** zbog njezina „nedoličnog“ ponašanja. Naime, „velika braća“ su se uzjogunila što je Kosor na kninskoj proslavi pozdravila hrvatske generale **Antu Gotovinu** i **Mladena Markača**, zatim su se izbezumili što je posjetila priznatu državu Kosovo i konačno - nakon njihovih reakcija - izjavila da je minulo vrijeme kad su hrvatski ljudi i političari hodali po odobrenje i mišljenje u Beograd. Kad smo već kod toga, treba se nadati da ova tri čina Jadranke Kosor nisu samo dio predizborne kampanje. Hrvatska se niti smije niti može reducirati na razinu **S. Mesića** koji kriminalizira vlastitu zemlju, stavljajući znak jednakosti između zločinca **S. Miloševića** i hrvatskog predsjednika **F. Tuđmana**. Hrvatska se ne može svesti na Mesića i mesiće kojima su usta puna „regionala“, komunističkog „antifašizma“ i zaštite komunističkih egzekutora. A koliko god lijevi mediji, kao i predsjednik Republike, ironizirali strah od „crvene“ Hrvatske, činjenice govore suprotno. Treba samo baciti pogled na politički i medijski kadar, koji se spremaju za preuzimanje vlasti, te kvalificirati i kvantificirati njihove učinke, pa temeljem toga možemo vidjeti

SASTANAK JE TRAJAO VIŠE OD SAT VREMENOM,

POZIV MATICE HRVATSKE HRVATSKOM SABORU

OSUDITI ZLOČINE KOMUNIZMA

**Matica hrvatska poziva Hrvatski sabor da slijedi svoju Deklaraciju
o represiji i zločinima totalitarnoga komunističkog režima u Hrvatskoj**

Nedavno smo obilježili petu obljetnicu otkako je *Deklaracijom Hrvatskoga sabora* od 30. lipnja 2006. potvrđena spoznaja te najviše hrvatske političke institucije da je totalitarni komunistički poredak, u cijelome vijeku trajanja do 1990., a potom – s pomoću Jugoslovenske armije i u Domovinskom ratu 1991.–1995., u njezinu sprezi s agresorskim i fašistoidnim, paramilitarnim formacijama – demonstrirao pred svijetom da je izjednačavanje zala fašizma, nacizma i komunizma bilo i jest više nego opravdano.

Nema nikakve dvojbe da je *Deklaracija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe* iz iste 2006. povijesno kasnila s osudom zločina komunizma. Nećemo ovdje ulaziti u razloge te sporosti. No dvije činjenice ne možemo zanemariti: prvo, da je *Deklaracija* sastavljena tako da ne ostavlja mjesta dvojbama. Ne može se smatrati Europljaninom, civiliziranim bićem, humanistom ni demokratom nitko tko ne osudi zločine komunizma isto onako kao što to ne može biti ni onaj koji zastupa ideje fašizma i nacizma, koji poriče njihove zločine, relativizira žrtve, ranjavajući ponižene, ubijajući već ubijene.

Druga činjenica, također vrlo važna, pokazuje da je stara Europa bila brža u osudi fašizma i njegovih izdanaka kojih je zlodjela osjetila na svojoj koži. Komunistički poredak, pa ni komunistički zločini, nisu bili u toj mjeri stvarnost te Europe; oni su tragična povlastica Sovjetskoga Saveza, zemalja tzv. Istočne Europe te mnogih drugih krajeva svijeta. Odgovornost za osudu komunističkoga totalitarizma i svega zla koje je u sebi nosio počivala je, ponajprije, na zemljama komunističke prošlosti. U njima je bilo motiva napretak, krvavih iskustava, nebrojenih žrtava, tona i tona dokaznoga materijala, kilometara dokumentarne, arhivske građe, desetaka tisuća još živilih svjedoka s obju strana žice. Ipak, sve se to – i kad je formalno prihvaćeno – sporo ostvarivalo u praksi uz očigledne smetnje, pokušaje opstrukcije, zavlačenja, zatrpanjanja otkrivenih jama, obustave istraživanja, polemike pa čak i javna negiranja tih zločina, osporavanja i relativiziranja opsežne prikupljene građe, izjava svjedoka pa i materijalnih ostataka. Ne možemo se oteti dojmu da je Republika Hrvatska dosad bila jedna od najtvrdokornijih europskih država kada je riječ o zaštiti interesa komunističke nomenklature i dugogodišnjem prigušivanju istine. Ako je predsjednik Tuđman ocjenjivao da dok traju borbe s agresorom ne treba otvarati unutrašnje hrvatske fronte – to se moglo razumjeti. Kako razumjeti kada se, šesnaest godina nakon rata, ozbiljno ne ras-

pleće – u dogovoru i suradnji sa Slovenijom – tajna stravične Hude Jame? Šuti li se o tome da se ne bi naštetilo javnom ugledu neke političke stranke; da se ne bi naštetilo javnom ugledu pojedinih, još živilih, eksponenata te politike i toga terora? Ili njihovih potomaka?

Mi mislimo da ni jedna današnja politička stranka u Hrvatskoj ne snosi i ne može snositi odgovornost za kriminalna zbivanja u Drugom svjetskom ratu i poraču. Isto tako mislimo da grijesi otaca ne mogu i ne smiju biti projicirani na njihove bližnje, kao ni na potomke. U demokratskim zemljama takvi su zaključci neupitni. Ako u nas nisu – to bi bio razlog da se zabrinemo; to bi bila i potvrda da još ne živimo u demokratskome društvu, da ne shvaćamo demokratski pravni poredak, nego da i dalje svijet promatramo kroz naočale ideologiskoga ostracizma.

Zbog svega toga, pozivajući se na *Deklaraciju Parlamentarne skupštine Vijeća Europe* iz 2006. o osudi zločina totalitarnih komunističkih režima i *Deklaracije Hrvatskog sabora* od 30. lipnja 2006. o osudi zločina počinjenih tijekom totalitarnoga komunističkog poretka u Hrvatskoj 1945–1990, ističemo da je Matica hrvatska:

– suglasna s navodima *Deklaracije Hrvatskog sabora* o tome da su povrede ljudskih prava u tome razdoblju uključivale pojedinačna i skupna ubojstva i smaknuća, smrti u koncentracijskim logorima, izglađnjivanja, deportacije, mučenja, prisilni rad i druge oblike masovnoga fizičkog i psihičkog terora; progone na etničkoj i vjerskoj osnovi, povrede slobode tiska i, također, zatiranje političkog pluralizma;

– da prihvata tvrdnje *Deklaracije Hrvatskog sabora* o vrlo slaboj obaviještenosti hrvatske javnosti o zločinima počinjenima od strane totalitarnoga komunističkog režima te da su znanje i svijest ljudi o povijesnim zbijanjima jedan od preduvjeta da se izbjegnu slični zločini u budućnosti.

Podsjecamo, pritom, Hrvatski sabor da u *Deklaraciji* ističe kako on sam mora postati ključna nacionalna institucija za osudu zločina jugoslavenskog i hrvatskog totalitarnoga komunizma te da se sustavnim istraživanjem povijesti tih zločina moraju baviti znanstvene i pravosudne institucije, s uvjerenjem da žrtve komunizma i njihove obitelji imaju pravo na pravdu, razumijevanje, suočavanje i priznanje svojih patnji jednako kao što to imaju žrtve nacizma i fašizma.

Matica hrvatska stoga poziva Hrvatski sabor da:

– usvoji odluku o imenovanju strukovnoga tijela, kojega bi zadaća bila istraživanje zločina komunističkog terora i prikupljanje do-

kumentacije o njemu. Taj bi golem i odgovoran posao u potpunosti trebalo prepustiti kvalificiranim znanstvenicima, a politiku iz toga posla posve isključiti; dok bi u Državnom proračunu trebalo osigurati za to potrebna sredstva;

– potakne pravosudne institucije da na temelju poznatih podataka pokrenu i dovrše istrage nad odgovornima za komunističke zločine;

– potakne Vladu da podupre zahtjev za uvođenje europske zabrane negiranja komunističkih zločina koji su 14. prosinca 2010. Europskoj komisiji podnijeli ministri vanjskih poslova Litve, Latvije, Bugarske, Mađarske, Rumunjske i Češke;

– zatraži od Vlade Republike Hrvatske da napravi – u suradnji s kompetentnim institucijama i istraživačima – službeni popis žrtava komunizma;

– da izradi program educiranja hrvatske javnosti o zločinima komunizma – kako za učenike srednjih škola, tako i za širu javnost te da za njegovo provođenje osigura potporu ustanova koje su za to mjerodavne;

– da potakne osnivanje Hrvatskoga muzeja žrtava komunizma po uzoru na sličan muzej u Budimpešti kao i brojne muzeje holokausta u nas i u svijetu;

– da pozove sve građane koji su, na bilo koji način, suradivali s tajnim službama komunističkoga režima ili sudjelovali u pripajanju ili izvršenju komunističkih zločina da se povuku s javnih funkcija ako ih – i gdjegod ih – još eventualno obnašaju;

– da odlučno podupre sve koji se i ovih dana bore za istinu o komunističkim zločinima, unatoč neformalnim, privatnim, sporadičnim, a i organiziranim otporima, koji istrage nastoje prikazati kao politikantske i tako ih diskreditirati i pošto-poto spriječiti.

Velika je odgovornost Hrvatskoga sabora u ostvarivanju prava javnosti na istinu, ali i u konkretizaciji vlastitih odluka kako Riječ ne bi, nehotice, prikrila Nedjela, a Deklaracije poslužile, svima koji tomu smjeraju, kao paravan za nepoduzimanje, za grijeh Nečinjenja.

Želimo istaknuti da optužnice i eventualne kazne ne mogu imati za cilj fizički progon onemoćalih staraca (premda se oni ni toga nisu ustručavali), nego osudu njihovih nede-mokratskih postupaka, terora koji su praktičirali od tridesetih godina 20. stoljeća do 1995. Istini i duhovnom zdravlju naroda potrebne su osude komunističkoga nasilja kao što su mu potrebne i osude svih oblika fašističkoga terora, rasizma i holokausta.

Predsjedništvo Maticе hrvatske

NA TRAGU ISTINE O EUROPSKOJ UNIJI (II.)

Uzmimo kao primjer tzv. „Jadransku euroregiju“ koja ima svoju zastavu, skupštinu i predsjednika, i koju netko nazva Mletačkom republikom 21. stoljeća. Ili tzv. Zapadni Balkan, ili Jugosferu. No, ovaj je pokušaj u krajnjoj liniji užaludan, jer ni u doba globalizacije nacionalna država nije zastarjela. Pažljiv promatrač međunarodne scene zapazit će, da i u naše doba tzv. „difuzije identiteta“, njegova rasplinjavanja i gubitka, kako osobnog, tako i nacionalnog, istodobno raste i duboka nostalgija za onim što nas kao pojedince i narode međusobno razlikuje. Narodi sve češće sebe određuju prema svojoj tradiciji, vjeri, povijesti, kulturi, običajima, institucijama. Ovaj je dinamizam vidljiv i u europskim državama.

Stabilno se europsko zajedništvo može uspostaviti jedino integracijom nacionalnih država. Već sama različitost jezika ne dopušta utapanje u zajednički EU lonac, jer jezik nije samo sredstvo komunikacije, nego i specifičnost zapažanja, mišljenja i asocijacije. Osoba koja određeni predmet naziva „stablo“ ima lingvističko-povijesne, literarne i podsvjesne asocijacije različite od one osobe koja taj predmet naziva „baum“. Mi nosimo u sebi svoje genetske arhetipe, koji nas potpuno ne preodređuju, jer je čovjek slobodan, ali koji utječe na naše mišljenje i ponašanje. Taj osobni i nacionalni identitet ne može potpuno izbrisati ni globalizacija, ni provincializacija. No sam pokušaj brisanja toga identiteta u EU znak je nepoštivanja specifičnosti svakoga ljudskog bića i svakog naroda.

Superdržava, na koju EU sve više sliči, velika je opasnost za demokraciju. Neoliberalistički trgovci bez granica žele pretvoriti cijelu Europu u svoju farmu, i zato im smetaju nacionalni identiteti, tradicija naroda i država, državne granice. Superdržava je to opasnija, što je njezin totalitarizam manje transparentan. Stoga jedino ona međunarodna suradnja znači uzajamno obogaćenje, gdje su narodi zadžali svoj identitet, svoju posebnost, svoju kulturu. Protivnici su ovog etnopluralizma, s jedne strane, šovinizam, koji u us-

Piše:

Prof. dr. Branimir LUKŠIĆ

kogrudnoj samosvijesti ponižava druge narode i traži vladavinu nad njima i, s druge strane, etnocidni i kulturocidni globalizam, koji je ideologija globalizacije. Jer prema divnim riječima Aleksandra Solženjicina: „Nacije su bogatstvo čovjekanstva, njegova poopćena osobnost. I najmanja među njima ima svoje posebne boje i utjelovljuje jedinstveni dragulj Božjega plana, pa bi nas nestanak nacija isto tako osiromašio, kao kad bi svi ljudi bili jednaki, imali jednaku narav i izgled“.

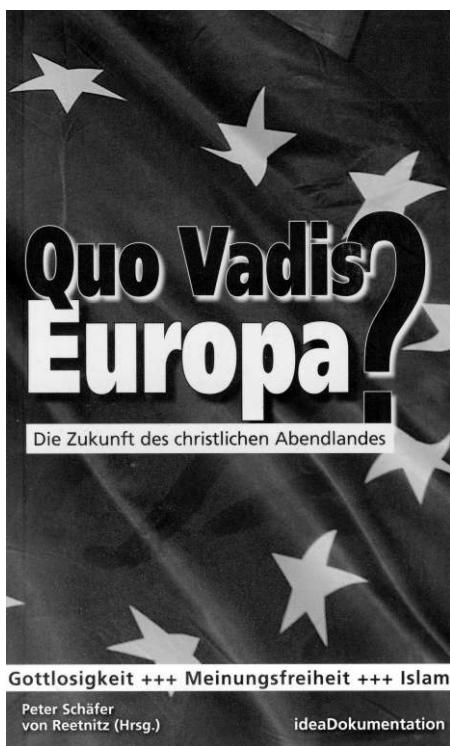
Euroskepticizam ili EU-skepticizam?

Budući da Europa nije isto što i EU ni po političkim i socijalnim strukturama, a ni po motivima i faktoru integracije, bilo bi točnije skeptičnost prema EU nazvati EU-skepticizmom, nego euroskepticizmom. EU-skeptici bi bile osobe, koje možda i podupiru opću ideju o europskoj integraciji, ali koje sumnjaju da EU provodi integraciju koja čuva identitet svake

države članice. EU-skeptici smatraju EU devijacijom temeljnih ideja o suradnji između europskih država i naroda, i oni nisu oduševljeni povećanjem ovlasti EU.

Centar za politološka istraživanja u Zagrebu izdao je 2007. godine zbornik pod nazivom „Euroskepticizam“, u kojem analizira razloge EU-skepticizma u pojedinim europskim državama. Pogleđajmo vrlo kratko te razloge. To su: opasnost za nacionalni identitet, strah od proširenja EU članstva, strah od pogoršanja socijalnog položaja i životnog standarda (plaće i zapošljavanje), gubitak kulturnog identiteta (npr. u Švedskoj zaštita „nordijskih vrijednosti“), strah od nameantanja zemljama kandidatkinjama ne samo 170.000 stranica tzv. „pravne stečevine“ („acquis communautaire“), nego i mnogih drugih uvjeta koji se jedva spominju u odnosu na postojeće članice, neravnopravni međusobni položaj pregovaraajućih strana, gubitak nacionalne neovisnosti teško stečene nakon pada komunizma u Europi, strah od kapitalističkog globalizma nakon oslobođenja od komunističkog internacionalizma (Češka), strah od „drugorazrednog“ članstva (Poljska), ograničenje narodne suverenosti komuna i kantona prijenosom te suverenosti na bruxellesku birokraciju, prijetnja od stranog kapitala i strane radne snage zbog slobode kretanja radne snage i kapitala, što može dovesti u opasnost plaće, socijalnu sigurnost, radna mjesta i vlasništvo nad nekretninama, tako da bi vlastiti građani postali stranci u svojoj zemlji (Švicarska).

Posebno je interesantno pogledati motive ne samo EU-skepticizma, nego i euroskepticizma u Velikoj Britaniji, ili preciznije kod Engleza, čiji je veleposlanik u Hrvatskoj ovih dana održao predavanje u Splitu potičući Hrvate da uđu u EU. Kod engleskih političara i medija možemo naići na tvrdnje, da je EU preruseni Treći Reich, da Njemačka, bivši agresor, sada dobiva poziciju lidera u EU, da su Britanci različiti od Euroljana i slično. Izgleda da se britanski imperijalni identitet ni danas ne može pomiriti s gubitkom carstva kojemu je pjesnik ushićeno pjevalo „Rule

Kamo ideš, Europa? U Hrvatskoj su rijetki oni koji postavljaju slična pitanja

Britannia, Britannia shall rule the waves“, niti britanskim srozavanjem od svjetske sile do skoro beznačajne države na marginalnome europskom otoku. Bilo bi interesantno zapitati spomenutoga britanskog poticatelja, zašto se sve više širi rezerviranost prema EU na njegovom otoku, i zašto Ujedinjeno Kraljevstvo nije pristupilo monetarnoj euro-zoni?

Duhovo-kulturalne posljedice ulaska u EU

Hrvati su od svoga dolaska na ove prostore i pokrštenja bili i ostali dio duhovne i kulturalne Europe. Već samo putovanje jadranskom obalom od hrvatske Istre do Dubrovnika i južnije, predstavlja šetnju kroz arheološke, arhitektonske i umjetničke slojeve europske kulture i povijesti. To je slučaj i s hrvatskom književnošću, od one srednjovjekovne do današnje. Stoga je razumljivo da Hrvatska želi ostati u toj Europi u koju je ukorijenjena, i u njoj zadržati svoju specifičnost, svoj nacionalni identitet. No Europa nije isto što i EU.

Već smo spomenuli, da se tradicija Europe temelji na starogrčkoj, rimskopravnoj i judeokršćanskoj baštini. Ova je europska specifičnost danas ugrožena u EU koju potresa duboka kriza moralnih vrijednosti, vrijednosni relativizam. Današnjoj EU nedostaje onaj integracijski faktor koji je u stanju uspostaviti i očuvati europsko zajedništvo usprkos povremenim međusobnim neslaganjima država članica. Taj integracijski cement ne može biti ni jedino, ni prvenstveno ekonomsko-financijske i vojno-obrambene naravi. On mora biti mnogo dublji: zajedništvo u temeljnim moralnim i duhovnim vrjednotama.

Najveće jedinstvo Europe u njezinoj različitosti bilo je u vrijeme kršćanske Europe, a današnja se Europska unija odriče toga i prihvata vrijednosni relativizam, koji se očituje, među ostalim, u potpunoj liberalizaciji pobačaja (prema izvješću Europske komisije iz 2008. u EU se godišnje prekine život u majčinoj utrobi 1.200.000 djece), u ozakonjenju tzv. assistiranog samoubojstva, u eksperimentiranju ljudskim embrijem, u ljudskom kloniranju, u istospolnim brakovima, u sve većoj liberalizaciji droge, u ozakonjenju

sodomije, tj. spolnog odnosa među istospolnim partnerima, u agresivnim i izazovnim paradama homoseksualaca, što je teror manjine nad većinom novcem ove većine, koja kao porezni obveznik plaća falange zaštitnih policajaca.

Iza ovoga raširenog moralnog relativizma krije se globalizirana opasnost moralnog nihilizma. Čovjek potpuno subjektivizirane i psihologizirane savjesti nema odgovornosti pred svojom slobodom. On je uvjeren da mu je sve dopušteno. Stoga ne čudi, što piše njemački „Der Spiegel“, da središnjica EU svakog dana pokrade građanima oko milijun eura, i da su članice EU 2006. godine prijavile središnjici u Bruxellesu 12.926 prijestupa, od čega je nastala šteta od 1 milijarde i 155 milijuna eura, a od toga je otpalo na prijevare 323 milijuna eura (v. Gojko Borić, „EU je korumpiranja od Hrvatske“, „Hrvatski list“ od 30. 8. 2007.).

Hrvatska zastava sve manje se vidi od zastave EU

Licemjerje te i takve Europe osjetio je hrvatski narod kad je ginuo za nacionalno oslobođenje od Jugoslavije i ideoško oslobođenje od komunizma, dok mu je Europa umjesto pomoćnike slala promatrače. I Ratka Mladića je ta Europa tolerirala dok ga je trebala, a sada, kad ga više ne treba, ona mu sudi, iako su mu njezine vojne postrojbe omogućile genocid u Srebrenici.

Uostalom, složenije društvene i državne tvorevine u povijesti vrlo često nisu uspijevali riješiti probleme i eliminirati zla manje složenih tvorevina, nego su ih pokazivale na višoj i složenijoj razini. Nema spasa u promjeni struktura, nego u promjeni čovjekova mentaliteta, a promjenom struktura ne mijenja se automatski i osobni mentalitet. Stoga ovakva EU, utemeljena na interesu velikih gospodarskih korporacija, ne će eliminirati stare europske antagonizme, nego će ih samo transponi-

rati i transformirati. U brisanju nacionalnih i kulturnih identiteta, široke integracije globalnih tvorevina pretvaraju društvo u apstrakciju, a čovjeka kao osobu iskorjenjuju, pretvaraju ga u atomizirani individualum kojim se u hrpi kozmopolitske mase lako manipulira. U svezi s temom ove tribine (tribina je održana u Zagrebu, 15. lipnja 2011., op. prir.) ne želim otvarati vrlo interesantan problem, dјeluju li i u EU snage koje imaju za cilj centraliziranu vladavinu svijetom, koje su usmjerenе prema jednoj svjetskoj vlasti i novom svjetskom poretku. Tu vrlo sudbonosnu i interesantnu problematiku ostavimo za neku drugu prigodu.

Nažalost, u Hrvatskoj se širi poruka, da je ovakva EU naša sudbina, da mi nema alternativu. Među hrvatskim narodom se namjerno širi beznađe, kako bi ga se sve više umrtvilo, a onda porobilo. Otuđene, nesposobne i servilne partitokratske političke elite u Hrvatskoj misle da će ulazak u ovako strukturiranu i pravno uređenu EU biti lijek za današnje zanemareno socijalno pitanje, za sve veće siromaštvo, glad i nezaposlenost u Hrvatskoj, i da će njih taj ulazak amnestirati od odgovornosti za takvo stanje. No, ovo su iluzije kojima oni zavaravaju sebe i narod Stoga, pred sudbinskim odlukama o EU danas Hrvatskoj nužno trebaju odgovorni i hrabri politički, vjerski i idejni vođe, koji će narodu govoriti istinu. Za to je također potrebno, da intelektualci u Hrvatskoj prekinu svoju hudu povjesno poznatu šutnju, i da dijele s narodom svoja saznanja, makar ih to koštalo u njihovoj karijeri. Oni ne smiju reći, da se ne žele baviti politikom, jer se politika bavi općim dobrom, i jedan je od najčasnijih poziva čovjeka. Intelektualci bi u ovom malobrojnem hrvatskom narodu morali biti savjest društva, i kad progovore morali bi izbjegavati kako onaj ekstrem, da zbog karijere povlađuju nepoštenim političarima, tako i onaj drugi, da oponiraju radi samog oponiranja.

Zaključak

Iz iznesenoga možemo izvesti nekoliko zaključaka.

- Prije nego li on odluči o pristupu u EU potrebno je hrvatski narod objektivno i svestrano informirati o strukturi i funkciji

oniranju institucija EU. To se do sada nije dogodilo putem bilo kojeg medija u Hrvatskoj. Dapače, svakim danom slušamo samo hvalospjeve EU kroz medije koji su u velikoj većini u rukama stranih centara moći. Otudene političke strukture u Hrvatskoj govore o pristupanju Hrvatske EU kao o svršenom činu, što koriste i kao argument u svoju korist u izbornoj godini.

2. Odluka o pristupanju ili nepristupanju EU toliko je sudbonosna za budućnost hrvatskih građana, da se ona mora donijeti jedino referendumom i to većinom svih upisanih birača, a ne samo onih koji su izašli na referendum. Potrebno je da svaki upisani birač izade na referendum, jer bi svaki neizlazak na glasovanje doprinio, da se odluka donese nerepresentativnim postotkom birača, kao što je to bio slučaj s izborima za predsjednika Hrvatske.

3. Iz iznesenoga je razvidno, da je EU, onako kako je ona sada strukturirana, neoliberalna federalna diktatura koja pogoduje krupnom kapitalu i političko-gospodarskoj eliti. No u doba interneta, facebooka, youtubea, twittera i drugih suvremenih oblika elektroničke komunikacije, problemi se ne mogu rješavati unutar zatvorenih elitnih grupa. Financijska nestabilnost, nezaposlenost, masovne migracije radne snage brzo poprimaju globalne razmjere, pa nas ne smije iznenaditi revolucija iz baze protiv začahurenog elitizma, kao što se to sada događa na bliskom Istoku i u sjevernoj Africi. Ni europski gospodarski i politički elitizam, ako se ne demokratizira, ne će biti toga pošteđen.

4. Iluzija je da bi se Hrvatska ulaskom u EU oslobođila svojih političkih, društvenih i gospodarskih slabosti. EU ne će rješavati umjesto nas i za nas naše probleme, nego ćemo ih mi i unutar EU morati sami rješavati. Ako i uskoće privremeno kao pomoć, europske financijske institucije kao uslugu će tražiti privatizaciju nacionalnog bogatstva i mjere restrikcije („austerity measures“), što će imati katastrofalne posljedice na standard i zaposlenost u Hrvatskoj. Ulaskom u EU kako je ona danas strukturirana, Hrvatska bi uskoro postala dijelom europske periferije, jedna od onih „rimlands“, izložena na milost i nemilost velikih zapadnoeuropskih korporacija.

5. Nakon dugog vremena hrvatski se narod teško izborio za svoju državnu sa-

mostalnost, plativši krvav danak u mrtvima i ranjenima, kao žrtva etnocida i kulturnocida agresivnog susjeda. Zar smo voljni sve to zaboraviti i odmah sve to poništiti? Zar nas te naše žrtve ne obvezuju da ih poštujemo i da čuvamo ono za što su oni dali život ili zdravlje?

6. Ne zagovaramo izolaciju Hrvatske. Hrvatska je bila i ostala dio kulturne i duhovne Europe, što su, među ostalim, posvjedočili i nedavni veličanstveni doček pape Benedikta XVI. u Hrvatskoj, kao i njegova poruka hrvatskome narodu. No Europa nije isto što i EU. Hrvatska će ostati otvorena prema pristupu i institucionaliziranoj zajednici Europe, ako bi ta zajednica bila udruženje država koje čuvaju svoj nacionalni identitet, a ne ukinjanje tih država i gubitak njihova identiteta. Hrvatska ostaje i dalje privržena viziji Europe otvorene prema pluralizmu vrijednosti, ali one Europe koja njeguje i učvršćuje svoj temeljni kršćansko-humanistički duhovni humus, koja ne prešućuje u svom ustavu Svetog Božjeg Boga. Jedino duhovne vrijednosti mogu stvoriti i održati duboko zajedništvo među evropskim narodima.

Završimo jednim stvarnim događajem kao ilustracijom ove tvrdnje. Za vrijeme Prvoga svjetskoga rata, na jednom dijelu europske fronte, iz rovova ozebljih i izmucenih neprijatelja, na Božić, dan Kristova rođenja, čuli su se povici „frohe Weihnachten“ i „merry Christmas“. Pucnjava je utihnula, a Britanci i Nijemci su izašli iz svojih rovova, sreli se na pola puta i pružili ruku jedni drugima. Toj Europi, koja se ne odriče svoga povijesnog identiteta, nego koja na bogatoj i slojevitoj prošlosti gradi svoju sadašnjost i zacrtava svoju budućnost, toj Europi, koja nije jedina vrijednost u svijetu, ali koja je jedinstvena i nezamjenjiva vrijednost u svijetu, poželjimo sretan život. Toj Europi je oduvijek pripadala i pripada Hrvatska. I neka nam tu vječno mladu princezu Europu više nitko ne otme, ni bik koji bi je odveo preko Atlantika prema zapadu, ni bik koji bi je odveo prema istoku, a ni onaj koji bi je učinio glasnogovornicom moralno osironašenoga europskog doma.♦

RADOSNA SAM

*Što na crnom plotu
male ruže cvatu,
a ljiljan se kupa
u sunčevu zlatu.*

*Radosna sam
što nam dunja daje
plodove i hladu,
što živimo u slozi
i prije i sada.*

*Radosna sam
što se našim domom
dječja cika širi,
što nam iza vrata
naša Bimba viri.*

*Radosna sam
što klonuli nismo
u danima jada
što je prijateljstvo
utjeha i nada.*

*Radosna sam
što nam pređi žive
u predmetu svakom
u sobi i kutu,
što nam nikad nisu
stajali na putu.*

*Radosna sam
što nam crna mržnja
srcima ne hara,
što za mirom Božjim
duša nam izgara.*

Višnja SEVER

DEMO(N)KRACIJA

*Evolucija,
Revolucija
Manipulacija,
Diskriminacija,
Partitokracija,
Birokracija.*

*Komunizam,
Kapitalizam,
Konformizam,
Feminizam,
Anarhizam,
Relativizam.*

*Nepravda,
Nesloboda,
Neimaština,
Nesigurnost,
Nečovječnost,
Neznaboštvo.*

Ivica PATRLJ

MINE – ILI: SLOBODA SA STRAHOM (Jesmo li zaista slobodni?)

I ove se godine na kninskoj tvrđavi zavijorio hrvatski barjak pobjede s našim grbom, obilježavajući dan „Oluje“ - dan Pobjede nad srbo-četničkom tvorevinom SAO Krajinom. Ona je – kažu njeni tvorci - nastala zbog ugnjetavanja golorukoga srpskog naroda od hrvatskih ustaša te je započela upozoravajućom mirnom "balvan revolucijom" i okupljanjem "narađa"! Možda izgleda, da su to nekako preteške riječi za početak članka - ali to je samo podsetnik ili odgovor na riječi njihova predsjednika, „komšije“ Tadića, da je „Oluja“ bila naš zločinački napad i istjerivanje Srba iz njihovih djedovskih domova! I nije to kazano u nekom „afektu“, „nepromišljenosti“ ili „neznanju“ - možda slučajno i tek prvi put, već je to ponavljanje onog i od prošle godine - pa to nije zaista slučajnost, već podsjećanje na stvarnost bizantinskog morala - izrečeno u ime čitava srpskog naroda!

Koliko li smo i do koje mjere svjesni te činjenice, dok stojimo uz veleravnini novi spomenik na kninskom trgu i odajemo počast svim poginulim braniteljima i herojima što su u olujno-munjevitorn trku iznenada zaskočili neprijatelja na liniji fronte duge nekoliko stotina kilometara, i omogućili mu „bežanju“ u znak kukačke hrabrosti! Pobjegli ste kao kukavice - kazao im je tada i njihov veliki "vožd"! Spomenik su otkrila djeca - simbolizirajući mladost i budućnost u miru i izvojevanoj slobodi. No zašto ta simbolika nije i ostala onakova kakvu je želimo, jer nam se stvarnost „pokazala“ već nekoliko tjedana kasnije - uništavanje spomeničkih jarbola te ispisivanje četiri cirilična slova S i natpis: TU JE SRBIJA!? Kad (i ako) otkrijemo krivce, nalogodavci (sigurno!) ostaju tajanstveni i (za)štićeni – objašnjenje će biti: nečija alkoholiziranost, neodgoj, prosvjed, poremećenost uma, prkos i odraz zlostavljanja u obitelji – ili kako nas učiše: „oprosti im, jer ne znaju što čine...“

Da se to događa samo u Kninu, mogli bismo možda shvatiti, da su to neki izgubljenici „heroja“ Dragana, koji sada čeka na dolazak iz Australije, ali to pred kamerom i danas govore stanovnici

Piše:

Dr. sc. Srećko BOŽIČEVIĆ

Srbije - da su Karadžić, Mladić, Šešelj i drugi samo njihovi heroji, a ne zločinci, a podsjetite se i na nedavne riječi „komšije“ Tadića. Pogledajte koliko takovih napisima ima u Zagrebu, Karlovcu, u Ravnim Kotorima, u Slavoniji, Srijemu i oko Vukovara? Neka mediji registriraju, o drugima nam priča rodbina, a za mnoge i ne znamo da postoje. Kada sam nedavno prolazio oko Gospića i Otočca, te bio iza Zadra, a kao planinar došao do Tulovih greda na prijevoju Volebita, video sam uz cestu i podalje uz staze postavljene table: MINE i NE PRILAZITE – lubanja, prekriveni kosti i tekst: NA OVOM PODRUČJU JE VELIKA OPASNOST od mina!

Pitam vas, jesmo li zaista oslobođeni i mirni od opasnosti, i do kada će se to događati? Zar su te mine „zasađene“, jer se goloruki stanovnik SAO Krajine prepao da će mu na njegovu njivu doći susjed iz obližnjega hrvatskog sela, ili su one samo sprječavale tamošnjega „prestrašenog“ starosjedioca da se u trenutku „gladi“ ili kada ostane bez svoje „brlje“, u svom murluku ne zaputi u ustaško selo i uz pucnjavu „potraži“ ono što mu je zatrebal? Koliko znadem, tamo su u to vrijeme takova sela u susjedstvu bila već samo zgradišta i korov je počeo obrastati preostale tragove temelja!...

Stradali i strah

Ako ne živate ili se ne krećete u tom tablama označenom pojasu Hrvatske, tad pojam straha i slobode (ne)kretanja zapravo

ne razumiješ i ne misliš o tome! Zbog toga se i ne pitaš, kad u razgovoru naših državnika sa susjedima s istoka ne čuješ niti pročitaš, da su uz popise još nestalih zatražili i karte ili skice postojećih minskih polja, jer to nam izgleda kao da i mi tražimo one - već i vrapcima znane – „topničke dnevničke“! Toga - kažu - nema, kao što nema ni zahtjeva, da se troškovi nastali razminiranjem uračunaju u - potrebno bi bilo – traženu i učinjenu ratnu štetu od agresora?! A tko je agresor - pita se „komšija“? O tome ne govori ni jedan predstavnik SDS-a, bio on u Saboru, županiji ili nekoj gradskoj upravi, jer te smo mine vjerojatno postavljali sami, kao što smo ono palili automobiličke gume u srpskom Dubrovniku i uništavali svoje rarijetne knjižnice i povijesne vrijednosti!? Pa, mi smo po njima i svoje gradove sami raketirali, da napakostimo golorukom "bratskom" narodu?!

Citajući dostupne podatke Hrvatskog centra za razminiranje, zgražam se nad predpostavljenom i stvarnom površinom miniranog područja te prepostavljenim brojem minskih neeksplođiranih ubojitih sredstava - kako stručnjaci to nazivaju! Misli li tko (osim obitelji) na onih 500 umrlih osoba koje su stradale od mina sve od 1991. god. do danas ili na 1224 osobe s teškim povredama o kojima netko (ako ima?) mora brinuti? Kolika su pak „prava“ - mislim socijalna i medicinska - tih osoba, kada one nisu - znade se - ratni invalidi? Kakvi su njihovi problemi i tko im pomaže da ih razriješe? Broj ekipa minera, nabavljeni strojevi, odobreni projekti prioriteta, plaće minera - muškaraca i žena, njihovi „štrajkovi“ i odlasci u druge zemlje radi bolje plaće - sve mi to pomalo čudno i nestvarno zvuči, kad slušam političarku Đurđu Adlešić kako se tuži, da je supruga pokojnog predsjednika vlade Račana „udaljena“ iz te grupe mirotvoraca! Zbog čega i zašto je postala suvišna, po čemu se ne „uklapa“ u svoje dosadašnje djelovanje? I uz navedeni broj mrtvih i ranjenih - do sada od podmuklih mina, pitam se, a tko je do danas odgovarao sudski za sve one oko Vukovara, koje su srbo-četnici natjerali (znade se i koji su to bili!)

Žrtve mina često su djeca

da trče preko minskih polja, uživajući u ruletu mrtvih i ranjenih?! Ako su preživjeli i postali invalidi, njih je vjerojatno snašla ista sudska tada silovanih žena, koje danas prolaze kraj svojih krvnika i ne smiju im kazati ni jednu "uvredljivu" riječ, jer bi se to danas smatralo „narušavanjem javnog reda“! A što je do sada napravila naša pravna slobodna država da procesuira taj ratni zločin i kazni počinitelje? Je li sve to znak naše SLOBODE i zajamčeni mir suživota u budućnosti – pitam - ali znadem, da bi mi netko morao i odgovoriti?! Kazao je netko: pravo i prava postoje i za nju će se boriti! Zar da i povjerujemo?

Od Lady Diane do Angeline Jolie

Svjetske humanitarke svakako zasluzuju određenu pozornost, pa čemo im možda dugovati i zahvalnost za iskazanu brigu. Nakon vapaja za donacijama naše upraviteljice zaklade HRVATSKA BEZ MINA, pitam se komu i kamo će biti raspoređena dobivena sredstva, koja će tako (možda?) i doći. Na predviđeni račun ili će - zna se?! Moram priznati, da me je šokirala ona već zaboravljena humanitarna akcija organizirana uz ovu našu „minersku“ problematiku, kada su naše „zvezde“ nacionalne politike i ostale zvezdice naše estrade telefonom razgovarale s dobrovorima, čiji se broj govornih impulsa darivao kao pomoć u kunskom iznosu. Koliko li su bili „usrećeni“ svi oni koji su tada kontaktirali s predsjednicom ili predsjednikom, to mi nije poznato, a ne znam ni to, jesu li na kraju odrecitirane „balade“ čuli pojašnjenje voditelja, da će od tako prikupljenog novca biti odbijen zakonom „određen“ iznos PDV-a?! Zar to ipak nije izraz određene neljudskosti i podlosti ravnopravnoj plaćki naših vještih profitera, koji sada žive u sobicama slavnog Remetinca i očekuju „razminiravanje“ svojih finansijskih „uspješnosti“?

Pitam se, je li Lady Diana u Angoli od prikupljenih i darovanih novaca morala plaćati isto neki „prirez“ ili su tamo darovnice – kao što je i drugdje u svijetu – oslobođene poreza, a darovatelju se to i uračunava kao „plus“ u godišnjoj poreznoj prijavi? Poznavatelji tog pitanja mi kažu: zakon je zakon, ali tko, kako i zašto ga piše - vjerojatno netko zna? Možda netko u nas tako i ne misli, ali prijatelj mi pojašnjava: Eto, i naši državni službenici moraju od „nečega živjeti! Da, moraju, ali...

Izvježbani psi tragači, koji se koriste pri razminiravanju na nekim mjestima, is-

trenirani su za takvu vrstu posla zahvaljujući svomu životinjskom instinktu i manje stradaju nego ljudi-mineri, koji taj posao rade kao hranitelji obitelji koje prečesto okupiraju mnoge životne brige. Miner, na žalost, pogriješi samo jedan put!

Pitam se sada, na kraju razmatranja našeg straha i slobode, zašto se hrvatski narod ne može nakon svih proteklih stoljeća raznih događanja priviknuti ili naviknuti na izbor pravilnog osjećaja, što je i kakvo je zaista pravo prijateljstvo, što je to poštivanje vlastite osobnosti i privatnosti, što je to osjećaj za saznanje o putevima iz prošlosti naših predaka i što nas uči ta prošlost u pozitivnom ili negativnom smislu? Slijedimo samo ono ljudsko i rodoljubno ispravno i jednostavno, ono što je plemenito i što nas ispunjava ponosom, hrabrošću, odlučnošću i veseljem!

Našem predsjedniku sam napisao, da mislim - dok još uvijek ginemo ili strada-

vamo na minskim poljima, za mene Domovinski rat nije završio - jer te mine nisam "posijao" ja niti ti, čitatelju, oko Niša, Zrenjanina, Čačka, Kraljeva ili Valjeva - jer oni mi kažu, da nisu čuli ni za Ovčaru, ni Vukovar, niti Škabrnju i Petrinju - oni ne bi zgasili niti mrava, ali naš tramvaj ne žele, jer na zadnjem kraju stoji veliko U! Kažu, da je naša pobjeda zločin, jer smo ih mi izazvali da se moraju braniti, a kada je „zatrebalо“ i uz pomoć slavne JNA!... I što sada kazati sugovorniku iz susjedne države? Neka mi bude dopušteno kazati, kako u svakoj mini iza one velike table još uvijek vidim "komšiju" sa šajkačom na glavi, koji i dalje priželjkuje moju nesreću i ulijeva mi strah, a za njega je sloboda samo u ispunjenju davno skovanog plana i vlasti nad nama! Naši stari dobro govore: Tko sam sebe ne čuva, niti Bog ga neće sačuvati, pa mislim da nam i prenježan smiješak Angeline Jolie, kada na Brijunima uživa na prekrasnoj plaži - ne će pomoći da nestanu mine „posijane“ diljem ljepe naše!

Demineri Hrvati – nastavite, vjerujući u svoju vještinstu i znanje, jer vam je naš „komšija“ osigurao „posao“ za naredno desetljeće uz vlastite troškove, te strah i dodatnu smrt, a na trenutke mira i slobode zaboravite još neko vrijeme! Sloboda se vijori na našoj kraljevskoj tvrđavi, dok puše vjetar odlučnosti, no kad on stane i stijeg se spusti, umiri i omota oko jarbola, pa izgleda kao da čeka kao mnogi od nas, da zaista postanemo svoji na svome! Netko će od nas valjda to doživjeti sa zadnjom izvađenom minom - mislim na nekoga od pristaša 150 stranaka koliko ih sada - kako navode politički znaci - imade među nama...•

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

U srpnju i kolovozu 2011., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Željko	Slavinec	Zagreb	100,00
Ivan	Račić	Zagreb	50,00
Ivan	Račić	Zagreb	50,00
Vladislav	Musa	Zagreb	100,00
HDPZ Podružnica	Dubrovnik	Dubrovnik	220,00
Rafo	Maričić	Vuka	100,00
u k u p n o			620,00

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

U SPOMEN BORCU ZA SLOBODNU I NEOVISNU HRVATSKU!

(Napokon postavljena spomen-ploča ubijenom Stjepanu Wollitzu)

T murne noći 12. travnja 1947. zasjao je zamračeni Dubrovnik. U mnogim dijelovima Grada moglo se vidjeti ljudi čije su ruke bile na leđima vezane žicom. Stražari su ih slijedili. Bili su to uglavnom budući osuđenici, koji će se za nekoliko minuta naći u Vili Orsula, odakle će kamionom biti otpremljeni u Gruž, da bi brodom *Knin* bili odvedeni u Split, u Oblasnu UDB-u na Baćvicama i sudske zatvore kod Hajdukovih igrališta.

Tu će započeti nezapamćena tortura, tzv. istraga nad osumnjičenim pripadnicima organizacije *Hrvatski oslobođilački pokret (HOP)*. Tamo je sa mnom bio i Stjepan Wollitz. Već je bio razbijene usnice, koju mu je udarcima nanio vršnjak UDB-aš, nekada sudrug iz doba diskusija na Stradunu. Dobio kolega vlast, pa se okurazio tući vezana čovjeka! Nakon spomenute torture dovedeni su optuženici u Dubrovnik, te osuđeni u dva navrata u svibnju i srpnju mjesecu (Usp. *Slobodna Dalmacija*, br. 727, Split, 29. V. 1947., br. 728, 30. V. 1947. te br. 781, 31. VII. 1947.)

U svibnju su osuđeni: **Stojan Šutalo** – na smrt (i nakon uložene žalbe, na 20 godina), **Ilija Butković** – na 12 godina, **Don Frane Vučetić** – na 6 godina, **prof. Miško Bellotti** – na 2 godine, te Stjepan Wollitz – ubijen u toku suđenja. **Srećka Dragičevića D. I.** osudili su u Zagrebu na 5 godina. Druga skupina osuđena je u srpnju: **Josip Franić** – 15 godina u odsutnosti, **Joško Radica** – 10 godina, **Augustin Franić** – 8 godina, **Antun Tutman** – 12 godina, **Bruno Safret** – 4 godine, **Đuro Bender** – 4 godine, **Ivo Katić** – 3 godine, **Đuro Novaković** – 4 godine, **Ivo Radović** – 5 godina, **Ivo Grbić** – 6 godina, **Stjepo Radić** – 18 mjeseci uvjetno, **Ivo Kraljić** – 6 godina, **Damjan Pavlović** – 4 godine, te **Julijana Vidman** – 1 godina uvjetno. Zbroj izrečenih kazna bio je 96 godina robije, u odsutnosti 15 godina, Šutalo 20 godina, te uvjetno 3 godine, što iznosi 134 godine.

Inkriminacije iz presude su se odnosile na »pripadnost terorističkoj organizaciji HOP«, »veze s odmetnicima«, prikupljanje i stvaranje popisa SKOJ-evaca, rasipanje letaka „Katoličkoj mlađeži“ za blagdan Krista Kralja 1946. godine,

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

širenje neprijateljske propagande, a sve skupa da je usmjereno na obaranje državnog i društvenog poretku.

Dakle, ako se promatra ubojstvo Stjepana Wollitza, potrebno je njegovu likvidaciju razmatrati s aspekta borbe Hrvata Dubrovnika s jugoslavenskim režimom odnosno UDB-om i onim snagama koje su ih htjele ugušiti u skladu s velikosrpskom politikom Titove FNRJ. Kroz sva izlaganja koja će slijediti, vjerujem da će

Stjepan Wollitz

se sve prethodne napomene barem donekle shvatiti. Jer, podizanje spomen-ploče Stjepanu Wollitzu nije samo izraz sjećanja i poštovanja prema jednom borcu za slobodnu Hrvatsku, već odraz teških prilika koje su poslijepodne 18. 10. 1944. vladale u Dubrovniku i borbe Dubrovčana za slobodu, a Stjepan Wollitz je simbol tih stradanja i patnje.

Sve to je motiviralo Hrvatsko društvo političkih zatvorenika da ustraje u višegodišnjem nastojanju za postavljanje spomenika o kojem će ovdje biti riječi. Upravni odbor HDPZ – Podružnice Dubrovnik, na svojoj sjednici od 6. lipnja 2006. odlučio je da se od Gimnazije zamoli dopuštenje da se na zgradi gimnastičke dvo-

rane postavi spomen-ploča pok. Wollitzu, što je već 3. srpnja iste godine zatraženo. HDPZ je dobio od Gimnazije dopis potpisani po ravnateljici **Katici Radović**, datiran 17. srpnja, prema kojem je Školski odbor na sjednici od 12. srpnja donio jedinstveni zaključak da se zahtjevu ne može udovoljiti. Dne 30. travnja 2007. uputili smo molbu u istoj stvari Hrvatskom saboru – Odboru za žalbe i predstavke, koji je predstavku uputio Poglavarstvu Grada Dubrovnika 22. svibnja 2007., s tim da oni ispitaju slučaj i poduzmu odgovarajuće mjere, te nas izvijeste. Predmet je došao do Županije, ali bez koristi, jer je slijedio odgovor županice da zgrada nije županijska, pa da nam ne mogu dati nikakav odgovor. Županici Dubrovačko-neretvanske županije gospodji **Miri Buconić** ponovno smo se obratili dopisom od 2. ožujka 2008., uz podršku dvaju srodnih organizacija (udruge Hrvatski Domobran i Udruge Daksa 1944./1945.) te obitelji pokojnika. Odgovor je glasio da problem može riješiti samo Školski odbor Gimnazije, te da nam je to već usmeno priopćeno na održanom sastanku 26. ožujka 2008., tj. da Županija za to nije mjerodavna.

Nakon toga uslijedila je naša molba upućena Međunarodnoj organizaciji političkih zatvorenika i žrtava komunizma (INTER-ASSO), da se zauzmu da riješimo ovaj naš problem, što su oni rado učinili, ali već novoj županijskoj vlasti. Slijedila je dulja stanka u čitavoj stvari. Obratili smo se i našoj saborskoj zastupnici – gdje prof. D. Š.

Osim toga, vremena su se mijenjala, ali i zbivanja u Europi, i u našoj Domovini. Dan 23. kolovoza proglašen je Danom sjećanja na žrtve totalitarnih i autoritativnih režima. Isto tako, donesen je 4. ožujka 2011. Zakon o otkrivanju, obilježavanju i trajnom održavanju grobova žrtava komunističkih zločina nakon Drugoga svjetskog rata. Pored svega objektivnog, u Gimnaziji su došle na površinu mlađe i neopterećene osobe u Školskom odboru, ali i na čelu Gimnazije, pa su stvoreni svi potrebni uvjeti da se petogodišnje nastojanje HDPZ ostvari.

Županija nam je savjetovala da ponovo podnesemo molbu Gimnaziji, što smo i

učinili. Dana 27. listopada 2010. predali smo Tajništvu Dubrovačko-neretvanske županije molbu da nam se dopusti postavljanje spomen-ploče pok. Wollitzu na gimnastičkoj dvorani gimnazije. Putem Tajništva Županije obaviješteni smo da je Školski odbor gimnazije Dubrovnik 18. travnja obavijestio kako je na svojoj sjednici od 1. travnja odobrio postavljanje spomen-ploče prema našem traženju. Kasnije smo iste informacije dobili i na našu adresu od Gimnazije izravno, s datumom 12. svibnja 2011. godine.

Potom se prišlo izradi i postavljanju spomen-ploče, napravljen je program otkrivanja i za tu su priliku pozvani kao gosti gosp. **Alfred Obranić**, predsjednik HDPZ-Središnjice Zagreb i gosp. **Jure Knezović** – Predsjednik Međunarodne organizacije političkih zatvorenika i žrtava komunizma (INTER-ASSO). Spomenuti svečani program započeo je 23. kolovoza 2011. u 10 sati i 15 minuta. Otvorio ga je predsjednik HDPZ - Podružnice Dubrovnik, koji je predložio da se za početak otpjeva himna „Lijepa naša Domovino“, što su prisutni prihvatali, a zatim je minutom šutnje predložio počast svim poginulim Dubrovčanima, kao i pok. Wollitzu. Pozdravio je župana, gosp. **Nikolu Dobroslavića**, ravnateljicu Gimnazije gdјu **Sanju Putica**, goste, rodbinu pokojnika i sve prisutne. Potom je nastavio s nekoliko uvodnih riječi:

«Evo, nakon pet godina nastojanja, danas otkrivamo spomenuto obilježje na ovoj gimnastičkoj dvorani koja je 1947. g. upotrijebljena kao sudište, pa čak i kao stratište.

Više od 90 Dubrovčana tada je uhićeno i dio osuđen, pod optužbom, da su pripadali organizaciji HOP. Izrečeno je 134 godine robije (od čega je 20 godina od preinačene jedne smrtne kazne) a u toku trajanja suđenja, tj. 24. svibnja ubijen je Wollitz.

Na temelju zaključka Upravnog Odbora HDPZ-a - Podružnice Dubrovnik od 6. lipnja 2006., podnijeli smo molbu Gimnaziji 3. srpnja te iste godine. Danas se radujemo da je razum prevagnuo, kao što su se vremena i okolnosti promijenili. Tako je Školski odbor ove škole, na čelu s **prof. gđom Jadrankom Bagarić** na našu ponovnu molbu odobrio 1. travnja 2011. postavljanje spomen-ploče na zid športske dvorane. Rezultat tog odobrenja, evo danas je pred nama, čemu se svi od srca radujemo. Djelo

je izradio **gosp. Frano Di Ceglie** u svojoj radionici.

Za postavljanje pribavljena su potrebna zakonska odobrenja, pa uz blagoslov neka resi ovaj kutak školskog prostora i neka odgojno djeluje u domoljubnom pogledu. Neka na ovoj žrtvi mlade generacije nauče kako je sloboda sveta. Neka čuvaju ovaj spomenik, kao što su to radili i naši očevi, čemu se dive na tisuće onih koji posjetje naš Grad i Domovinu. Zabilježimo i ovjekovjećimo ovaj dan i budimo na nj ponosni!»

Potom je pristuni župan Nikola Dobroslavić govorio o štetnosti svih totalitarnih i autoritativnih režima i sustava dvadesetog stoljeća: fašizma, nacizma i komunizma. Naglasio je da se jedino s istinom o prošlosti može kretati dalje u budućnost. Nakon toga je predsjednik HDPZ-Podružnice Dubrovnik zamolio **don Josipa Baraćića** – župnika župe iz Čilipa, inače uglednog člana, da preuzme voditi ovaj svečani čin, što je on prihvatio. Don Baraćić je predstavio predavače i njihov dosadašnji rad na žrtvoslovlju: gosp. Knezovića, gosp. Obranića, gosp. Radicu i gosp. dr. Franića, a nakon toga je dao riječ Alfredu Obraniću koji je sažeto iznio životopis Wollizza, kako slijedi.

Alfred Obranić: Stjepan Wollitz (14. 12. 1919. – 24. 5. 1947.)

«U svibanjsko predvečerje, davne 1947. godine na stubama koje su nekada vodile do gimnastičke dvorane dubrovačke gimnazije, koja je poslužila kao sudnica, ubijen je s leđa udabaškim metcima u 28. godini života vaš i naš sugrađanin Stjepan Wollitz. Jedan u niski komunističkih zločina počinjenih od listopada

Današnji izgled Gimnazije u Dubrovniku

1944., kada su partizani ušli u Dubrovnik i započeli masovne likvidacije uglednih Hrvata. Najprije ubijanja bez ikakva suda i suđenja – svima su znana stratišta na Orsuli i Daksi – a nakon toga, da forma bude zadovoljena, tzv. suđenja u ime naroda, gdje su presude bile smrt strijeljanjem ili duge vremenske kazne uz gubitak prava i obvezatnu konfiskaciju imovine. Ovo posljednje bilo im je osobito dragoo, tako da su mnogi građani izgubili glavu samo radi toga što su bili imućni.

Mladić u čiju počast otkrivamo današnje obilježje, rođen je 14. prosinca 1919. godine u Kuparima, od oca Ivana i majke Jelke rođ. Pupator, u relativno siromašnoj obitelji, koja ga je teškom mukom uspjela poslati u Zagreb na studij. Tamo ga je rat zatekao u četvrtom semestru Agronomskog fakulteta. Uspostavom NDH stupa u „Državnu radnu službu“, odlazi u Njemačku na usavršavanje, odakle se vraća u travnju 1942. u Zagreb u činu zastavnika. U Zagrebu ostaje do polovice 1943. kada odlazi u Banja Luku, Sarajevo, Bosansku Krupu, te se u studenom vraća u Zagreb. U prvom polugodištu 1944. nalazi se u IV. Pohodnom sklopu u Slavonskom Brodu, da bi opet boravio u Zagrebu do početka rujna 1944. godine. Zatim je u službi 111. radnog odjela u Zagorju, odakle je 30. rujna 1944. otpušten. Jedno kraće vrijeme je bez obveza, zatim odlazi u Sarajevo, gdje ga određuju u Mostar u IV. domobransku doknadnu lovačku bojnu. Početkom ožujka 1945. povlači se s postrojbom prema Zagrebu, gdje ostaje nakon povlačenja hrvatske vojske u Sloveniju.

Slijedi uhićenje i križni put. Prolazi logore Božjakovina, Bjelovar, Virovitica, Podravska Slatina, pa preko Papuka dospijeva u logor Požega. Odатle za Trogir, Split i nakon

Podno skala - mjesto gdje je ubijen Stjepan Wollitz

Izlaganje dr. A. Franića, najzaslužnijeg za otkrivanje spomen-ploče

desetak dana stiže u Dubrovnik, gdje ga iz Lovrijenca smještaju u karantenu zbog oboljenja od tifusa. Nakon ozdravljenja nalazi se u zatvoru Rašica 14 dana, pa u zatvoru Karmen 14 dana, da bi ga tadašnjom amnestijom pustili kući. Bez posla i bez prava i mogućnosti nastaviti studij.

U noći između 11. i 12. travnja 1947. uhićen je s jednom velikom skupinom Dubrovčanima. Svi su prebačeni pod istragu u Split – Bačvice, gdje su bili izloženi strašnoj torturi. Mučilo ih se na sve moguće načine, tako da su do konca života nosili po tijelu ožiljke i podnosili posljedice udbaških metoda ispitivanja. Nakon provedene istrage, priređeno je ovdje u Dubrovniku suđenje devetnaestorici optuženih pripadnicima organizacije Hrvatski oslobodilački pokret, kojima je izrečeno 133 godine robije. Međutim, s počojnim Stjepom komunistički vlastodršci su odmah tijekom suđenja završili svoj zločinački posao. Jednoga dana za vrijeme trajanja suđenja, na putu od sudnice – gimnastičke dvorane – do zatvora, Stjepana Wollitza je od službenog pratitelja – milicionara preuzeo UDB-in ubojica **Pajo Čaga**, koji mu je u leđa ispalio nekoliko hitaca. Preminuo je na stubištu svoje dubrovačke gimnazije, gdje je stjecao temeljno srednjoškolsko obrazovanje pripremajući se za život.

Kao i za mnoga ubojstva pritvorenika i osuđenika u komunističkim zatvorima, obrazloženje je i ovaj puta glasilo: „*pokušao je bjegstvo*“. Pokopan je na groblju Boninovo, gdje mu je i danas vječno počivalište.

Stjepan Wollitz, gimnazijalac, student, hrvatski vojnik, uznik i na koncu žrtva, ponikao je iz maloga hrvatskog puka. Na polovici studija ratne okolnosti odvele su ga na bojišta diljem Domovine. Pokušao

je u tim burnim vremenima, koliko je znao i mogao, pomoći svome narodu. Sam je procijenio da nije vrijeme za učenje, dok drugi ginu, da na neko vrijeme treba napustiti fakultetske predavanice i preseliti se u rovove i bunkere, kao što su mnogi učinili i 1991. godine.

Slobodna i nezavisna Hrvatska bila mu je životni motto, pa se stoga i nakon rata uključio u rad Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta, što je bilo za njega kobno. Zločinci su ovdje, uza zidove ove slavne gimnazije, prekinuli jedan mladi život koji je mogao dosanjati san – slobodnu i neovisnu hrvatsku državu.

Položio je život na oltar Domovine, pa najmanje što možemo danas učiniti jest - sjetiti ga se ovim spomenikom i tako ga podići na nacionalni oltar među brojne hrvatske mučenike.

Uspomena na Stjepana Wollitza neka posluži mladim naraštajima Dubrovčana i naše hrvatske domovine kao uzor žrtve i domoljublja.

Vječna mu hvala i slava!»

Don Josip Barišić se zahvatio Alfredu Obraniću, te dao riječ sljedećem predavaču, Juri Knezoviću, očekujući da će naše aktivnosti i nastojanje sagledati u okvirima žrtvoslovja Europe i naše Domovine, jer je najbliži tom zbivanju s obzirom na funkcije koje obnaša u INTER-ASSO-u.

Jure Knezović: Komunizam – totalitaran i zločinački sustav

«Za razliku od nacionalsocijalizma, koji je odmah nakon svršetka Drugoga svjetskog rata osuđen i kao ideja i vladavina, a čiji su akteri u poznatome Nürnberškom procesu također bili osuđeni, takvu osudu komunizam do danas nije doživio. Razlog je u činjenici da je Zapadna Europa bila pošteđena komunističke pošasti, a za patnje srednjoeuropskih i istočnoeuropejskih naroda nije imala, a često ni danas nema sluha.

Tek poslije propasti komunističkih diktatura, pada Berlinskoga zida i niza revolucija 1989.-1991. moglo se njihove zlo-

čine i počinjene nepravde javno tematizirati, a od tada je i počelo društveno priznavanje i cijenjenje žrtava ovih nepravednih režima.

Problematika savladavanja posljedica komunističke diktature i vrednovanja komunizma kao ideje i vladavine, te odnos prema nositeljima i akterima provođenja te vladavine koji su se obrnuli u demokrate i bili na usluzi novim centrima moći, od tada je stalno aktualna.

Tako Skupština Vijeća Europe tek 1996. donosi *Rezoluciju 1096 „o mjerama za uklanjanje posljedica komunističkih totalitarnih sustava“*. Tek kada su u Europsku zajednicu 1. svibnja 2004. ušle i države bivšega komunističkog sustava, problem komunističke tiranije i problematika savladavanja tih traumatskih posljedica postaje i europski problem. Ta-

Publika u gimnastičkoj dvorani koja je 1947. bila pretvorena u sudnicu

ko Skupština Vijeća Europe 2006. godine, dvije godine nakon proširenja, ali 10 godina od rezolucije 1096 donosi, usprkos neslavnom držanju zastupnika iz Republike Hrvatske, jasniju *Rezoluciju 1481 „o nužnosti međunarodne osude zločina totalitarnih komunističkih režima“* kojom je Parlamentarna skupština Vijeća Europe osudila masovna kršenja ljudskih prava od strane totalitarnih komunističkih režima i izrazila sućut, razumijevanje i uvažavanje žrtvama tih zločina. Skupština parlamentaraca iz 46 europskih zemalja u donesenoj rezoluciji ističe komunističke čine nasilja: „*pojedinačna i kolektivna ubojstva uključujući i smaknuća, smrt u koncentracijskim logorima, izglađivanje, deportacije, mučenja, ropski rad, i druge oblike masovnog fizičkog terora, progon na etničkoj ili vjerskoj osnovi, kršenje slobode savjesti, misli i izdražavanja, slobode tiska i također nedostatak političkog pluralizma*“, čime se komuni-

zam jasno deklarira zločinačkim i totalitarnim sustavom. Ona „*poziva sve komunističke ili post-komunističke stranke u svojim državama članicama koje još nisu učinile, da preispitaju povijest komunizma i svoju vlastitu prošlost, jasno se distanciraju od zločina počinjenih od strane totalitarnih komunističkih režima i osude ih bez ikakve dvosmislenosti*“.

Osim toga, zatraženo je da Odbor ministra Vijeća Europe prikuplja informacije i propise koji se odnose na ljudska prava u raznim komunističkim režimima i procjenjuje ih.

Aktivno uglavnom na području zaštite ljudskih prava i osiguranja državno-pravnih demokratskih načela, Vijeće Europe je istaknulo da se ova rezolucija treba i u praksi primijeniti, te među ostalim, zatražilo: donošenje istovjetnih rezolucija, osudu počinjenih zločina, edukaciju mlađih naraštaja, očuvanje sjećanja na zločine sprječavanja i oživljavanja totalitarne ideologije i prakse, osnivanje nacionalnih odbora za istraživanje komunističkih zločina, te stvaranje europske institucije koja bi potpomagala istraživanja komunističkih zločina.

Da je *svijest o povijesti* jedan od preduvjeta za izbjegavanje sličnih zločina u budućnosti, a da moralna osuda počinjenih zločina igra važnu ulogu u edukaciji mlađih naraštaja, jasna je pozicija međunarodne zajednice.

Države Istočne, Srednje i Jugoistočne Europe bile su tijekom 20. stoljeća poprištem zločina, koje su počinila tri najveća totalitarna režima: komunizam, fašizam i nacional-socijalizam. Neke od tih država doživjele su višestruku okupaciju, koja se trajno odražava na kulturu sjećanja u ovim državama, a upravo na kulturi sjećanja zrcali se svijest o svome narodu.

Mnoštvo povijesnih aktera i događaja stvorilo je u Istočnoj, Srednjoj i Jugoistočnoj Europi u posljednjih 20 godina

skoro nepregledno mnoštvo obilježja sjećanja, muzeja i spomenarnica. Po prvim opreznim procjenama trenutno bi moglo biti između sedam i osam tisuća relevantnih mjesta sjećanja. Ovdje ću kratko nabrojiti neke od bivših komunističkih država: Albanija: Muzej žrtava komunizma u središtu Tirane; Češka: Muzej komunizma u Pragu, Institut za proučavanje totalitarizma, Festival protiv totalitarizma Mene Tekel, te još nekoliko muzeja i mnoštvo spomenika; Estonija: Muzej okupacije u Tallinu; Litva: Muzej genocida; Mađarska: Muzej Kuća terora u Budimpešti i mnoštvo spomenika; Njemačka: preko 600 spomenika, spomen-ploča, muzeja i mjesta spomena; Poljska: Spomenarnica Katyn, Institut sjećanja naroda; Rumunjska: Spomen-objekt Sighhet i preko 50 spomenika i muzeja; Rusija: Memorijal i nekoliko muzeja, Spomenarinica Perm i silno mnoštvo spomenika; Slovačka: Institut sjećanja naroda i mnoštvo spomen-ploča i nekoliko spomenika; Ukrajina: 342 mjesta koji podsjećaju samo na žrtve gladomora.

A Hrvatska? Na ovom spomenu najbolje je vidljivo stanje u Hrvatskoj. Trebalo je više od 5 godina strpljivog traženja i nerazumnog odbijanja, da se nađu ljudi dobre volje, neopterećeni preživjelim mentalnim sklopom, da se omogući ovaj civilizacijski i europski čin sučuti.

Za to želim zahvaliti uzornom dr. Franiću!

SUBNOR bi htio rušiti spomenik žrtvama jugo-komunista u Lepoglavi, u Zagrebu se ne da maknuti naziv zločinca Tita s kazališnog trga, Daksu hoće prodati, na Golom otoku se sve uništava, u zatvoru u Petrinjskoj, kroz koji je prošla plejada političkih zatvorenika, nema spomena na njih, a ni u Staroj Gradiški se nije dalo napraviti muzej – to je Hrvatska.

Jest, Hrvatski sabor je donio *Deklaraciju o osudi zločina počinjenih tijekom totalitarnog komunističkog poretka u Hrvatskoj 1945. – 1990. godine*. I Vlada Republike Hrvatske proglašila je 23. kolovoza, dan kad su Ribbentrop i Molotov potpisali pakt, kad su komunizam i nacional-socijalizam i međunarodno-pravno

Alfred Obranić, predsjednik HDPZ-a obraća se nazočnima

postali saveznici, čime su komunisti postali prvi nacistički kolaborateri, *Danom sjećanja na žrtve totalitarnih i autoritativnih režima* slično kao i mnoge druge zemlje bivše komunističke sfere. Zakon o otkrivanju, obilježavanju i trajnom održavanju grobova žrtava komunističkih zločina Drugoga svjetskog rata i Ured koji se osniva, a treba se baviti istraživanjem i njegovanjem poznatih i nepoznatih grobova žrtava, također nije izum hrvatske vlade, nego je, kao i sve ostalo, kopija, pa se je bojati, ako se taj Ured ne uposle pravi ljudi, da su to kao i dosada samo Potemkinova sela.

Hrvatskoj nedostaje objektivan pristup prošlosti, jer počinitelji ovih komunističkih zločina i njihovi ideološki slijednici nisu postavljeni na mjesto koje im povjesno pripada – na stup srama! Nedostaju djela i ponos na svoju naciju, na žrtvu koju je podnijela, ne jedna nego nekoliko generacija, jer kako razumjeti da se nakon ostvarenja samostalne hrvatske države, jednostavno zaboravlja one koji su za samostalnost makar i ovakve Hrvatske trpjeli i život dali. Drugi narodi imaju i institute narodnog sjećanja.

Uz spomenuto knjigu gosp. Radice „Sve naše Dakse“ i u knjizi mlađih hrvatskih znanstvenika, neopterećenih nepogrešivošću komunizma, „Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.,“ dokumentirani su zločini komunista i na ovom dijelu hrvatske zemlje, koji nisu bili samo klasno, nego i nacionalno motivirani. Pošten, pismen i pametan čovjek bi se poslužio i tim dokazima i provjerio njihovu vjero-dostojnost na primjerima kao što su Daksa i druga mjesta, prije nego bi odbio dopustiti da se u spomen žrtve postavi ploča kao opomena na jedno strašno razdoblje terora nad hrvatskim narodom isto kao što čini ostala civilizirana Europa. A Vlada bi

Najbliza rodbina pok. S. Wollalta

Predsjednik INTER-ASSO Jure Knezović

Izlaganje Joška Radice

na primjeru Dakse mogla pokazati svoju ozbiljnost: prodati ili učiniti Daksu memorijalnim otokom sjećanja na žrtve komunističkog terora.

Varaju se svi koji misle da će komunizam proći kao loše primjenjena dobra ideja. Od Europe do Azije, Afrike i Amerike komunizam je svagdje pokazao da je dobrota te ideje varka, a naprotiv da je ta ideja, ideja terora i zločina, pa će tako i na koncu završiti u izravnjanju s ostalim zločinima 20. stoljeća – fašizmom i nacionalosocijalizmom – od kojih ni u čemu nije bolja, nego je zločinačka ideja kao i ostale dvije.

Bitno je na koncu reći, da nikakva Europa ne će nikome podizati nikakva spomen-obilježja, nego to moraju učiniti same njene članice, a po tome kako se odnose prema svojim žrtvama biti će i cijenjene.

Hvala na pozornosti!

Don Barišić se zahvalio Gosp. Juri Knezoviću i dao riječ posljednjem autoru, Jošku Radici, koji će govoriti o liku i idealizmu Stjepana Wollitza:

Joško Radica: U spomen hrvatskom mučeniku

«Dvadeseto stoljeće obilježeno je strahovitim zločinima totalitarnih i autoritarnih režima koji su egzistirali, u velikom opsegu suradivali, ali se i međusobno konfrontirali u raznim međudržavnim odnosima, nastojeći zagospodariti tuđim područjima, nametnuti ideologije kojima su htjeli stvoriti poredak što su ga proklamirali i prakticirali u svojim agresivnim politikama i postupcima, najprije u državi u kojoj je pojedina ideologija rođena, ali i diljem Europe i šire u svjetskim razmjerima.

Nositelji tih ideologija priuštili su sebi pravo primjene svih mogućih i teško zamislivih postupaka prema protivnicima njihovih ideologija, ali i prema svima koji

se nisu slagali s njihovim postupcima i mjerama u primjeni tih ideologija u praksi, ili koji se nisu uključili u podršci pojedinim režimima stvorenim na osnovi tih ideologija. Sve je to dovelo do brojnih pojedinačnih i skupnih zločina, neviđenih do tada kroz duga vremenska razdoblja života na ovim prostorima, zločinačkih masovnih stradanja ljudi i imovine neviđenih razmjera. Završetkom Drugoga svjetskog rata u Europi su eliminirani nositelji fašističkoga i nacionalosocijalističkog režima i ideologije, ali je nastavljena aktivnost totalitarnih komunističkih režima, koje karakteriziraju teška kršenja ljudskih prava, primjenom velikog raspona vrsta i oblika masovnoga fizičkog terora, progona zbog nacionalne ili vjerske pripadnosti, kršenja slobode svijesti, mišljenja i izražavanja, slobode tiska, te nedostatka političkog pluralizma. Bio je to sustav koji je svoju egzistenciju nakon završetka svjetskog rata osigurao zahvaljujući sudjelovanju u antihitlerovskoj ratnoj koaliciji, ali nakon prethodnog pakta o nenaapanjanju sklopljenog između dva totalitarna sustava - nacističke Njemačke i komunističkog Sovjetskog saveza (1939.), koji je za više europskih država i naroda prouzročio mnogobrojne patnje i žrtve, o kojima se kao i o njegovom zločinačkom karakteru uopće nedovoljno govorilo sve do njegova sloma 1989. godine.

Hrvatski je narod ovo razdoblje po završetku Drugoga svjetskog rata, od svibnja 1945. do 1989. godine i potpunog rasapa totalitarnoga komunističkog sustava u svim europskim državama u kojima je gospodario, prošao gore od mnogih drugih naroda i država. Podnio je strašne žrtve tijekom i nakon svjetskog rata zbog pokušaja stvaranje samostalne hrvatske

države, da bi u novostvorenoj Jugoslaviji bio podvrgnut svim oblicima totalitarnoga komunističkog terora koji je proistekao iz komunističkog sustava što je ostvaren u Jugoslaviji u kojoj je samovladu preuzela Komunistička partija Jugoslavije.

Nakon sloma komunističkih sustava diljem Europe došlo je u najvećem broju država pod zločinačkim komunističkim režimom do ponovnog buđenja i razvoja demokratskih težnji i nastojanja da se stvori i takvo društvo. Parlamentarna skupština Vijeća Europe osjetila je da je tijekom sljedećih godina postkomunističke ere postupno sazrijevala svijest da je potrebno „utvrditi i objektivno verificirati ono što se dogodilo“, stvoriti jedinstveni stav međunarodne zajednice o totalitarnom komunističkom poretku uopće i njegovim posljedicama, kako bi se najšire mase stanovništva pojedinih naroda i država Europe i uopće europske i svjetske javnosti upoznale s počinjenim zločinima, što će „utrti put dalnjem pomirenju“ među narodima, državama i pripadnicima različitih ideoloških pogleda, svjetonazora, a osobito u odgoju mladih naraštaja. U tom smislu donesene su i rezolucije Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o mjerama za uklanjanje naslijeda bivših totalitarnih sustava i potrebi za međunarodnom osudom zločina totalitarnih komunističkih režima.

Hrvatski je Sabor prihvatio postupke Parlamentarne Skupštine, a 30. lipnja 2006. godine je donio „Deklaraciju o osudi komunističkih zločina počinjenih tijekom totalitarnog komunističkog poretka u Hrvatskoj 1945.-1990. godine“ Ovim putem su osuđena pojedinačna i skupna ubojstva i smaknuća, smrti u koncentracijskim logorima, izglađnjivanje,

deportacije, mučenja, oblici masovnog psihičkog i fizičkog terora, progona na etničkoj i vjerskoj bazi, povrede slobode savjesti, misli i izražavanja, dakle masovna kršenja ljudskih prava od strane totalitarnih komunističkih režima koji su vladali 45 godina nakon završetka Drugoga svjetskog rata, i istodobno izražena sučut, razumijevanja i priznanje žrtvama tih zločina u Republici Hrvatskoj, Europi i svijetu. Osobito je istaknuto da počinitelji tih zločina nisu izvedeni pred sud međunarodne zajednice, kao što je bio slučaj sa stravičnim zločinima koje je počinio nacionalsocijalizam (nacizam).

S obzirom na dugogodišnju šutnju i nemogućnost istraživanja i objavljivanja izvorne povijesne grude o komunističkim zločinima, Hrvatski sabor dijeli uvjerenje Parlamentarne skupštine Vijeća Europe da će sve ovo ohrabriti povjesničare diljem svijeta da nastave svoja istraživanja usmjerena prema određivanju i objektivnoj provjeri toga što se dogodilo, pridružujući se pozivu upućenom svim komunističkim ili postkomunističkim strankama da u svojim zemljama, ako to dosad nisu učinile, ponovno procijene povijest komunizma i svoju vlastitu prošlost, jasno se distanciraju od zločina počinjenih od strane totalitarnoga komunističkog režima i da ih osude bez ikakvih nejasnoća.

U realizaciji iznesenog stajališta u ovoj Deklaraciji, a respektirajući i Rezoluciju Europskog parlamenta o europskoj savjeti i totalitarizmu koja je u Europskom parlamentu prihvaćena 2. travnja 2009. Hrvatski sabor je u članku 2. st. 1. Zakona

o dopuni Zakona o blagdanima, spomenanim i neradnim danima u Republici Hrvatskoj (NN, 74/2011 od 1. srpnja 2011.), dodao novi Europski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima, kao dan spomena na žrtve totalitarnih i autoritarnih režima, koji se ima obilježavati dostojanstveno i nepristrano. Razumljivo je da je u Deklaraciji Hrvatskog sabora veći naglasak na komunizmu, budući da se o njegovu zločinačkom karakteru i žrtvama u Hrvatskoj, nedovoljno, bolje reći nikako nije govorilo sve do njegova sloma 1989. godine.

A mi u Dubrovniku, zahvaljujući i naprijed istaknutim poticajima, ali i duboko svjesni da je to naša obveza, okupili smo se danas, 23. kolovoza, na Europski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima, a u konkretnom slučaju upravo komunističkog sustava, kako bismo govorili o čovjeku o kojem se nije smjelo govoriti niti je o njemu bilo dovoljno poznato, koji je još u vrijeme prvog uzleta komunizma i strahovlade Komunističke partije Jugoslavije, tijekom 1946. i 1947. godine u tada Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, bio svjestan zločinačkog karaktera ideologije ove partije, brojnih pojedinačnih i masovnih zločina što ih je do tada počinila i potrebi usprotiviti joj se svim snagama.

Gоворити нам је на данашњи дан о Stjepanu Wollitzu, човјеку кога је UDB-a kratким поступком лишила живота, без доношења ikakve presude o krivnji za bilo koje kazneno djelo, а да и не говоримо о постојању bilo kakve radnje koja bi

mogla govoriti o njegovu zločinačkom radu i postupcima na štetu drugih ljudi, o utvrđivanju bilo kakve kaznene odgovornosti za određena kaznena djela.

S njegovom kratkom biografijom upoznao nas je predsjednik središnjice HDPZ iz Zagreba, gosp. Alfred Obranić, a ja sam smatrao primjerenim izabrati iz raspoloživoga sudskog kaznenog spisa nekoliko izvornih podataka koji govore o njemu i obilježavaju njegov lik.

Stjepan Wollitz uhićen je Dubrovniku 11. travnja 1947. i odveden u Split, u poznati zloglasni zatvor UDB-e za Dalmaciju na Katalinića brigu. Nakon istražnog postupka što ga je vodila UDB-a, javni tužilac oblasti Dalmacije Petar Rončević podigao je 17. svibnja 1947. optužnicu pred Okružnim sudom u Dubrovniku pod brojem I 64/47- E 41/47 protiv Stjepana Wollitza Ivanova, prof. Miška Beloti Ivana, Stojana Šutala pok. Janka, Ilije Butkovića pok. Antuna, Iva Mihaljevića pok. Ivana, Bruna Saffreta Vlaha i don Frana Vučetića pok. Šimuna "što su stvorili organizaciju kojoj su postavili za cilj da putem nasilja obore postojeće državno uređenje naše FNRJ i što su rukovodeći radom ove organizacije u svrhu postignuća postavljenog cilja vršili djela:

a.) rušilačke propagande; b.) diverzantskih akcija i terora; c.) prebacivanja istomišljenika u inostranstvo za priključivanje odbjeglim ratnim zločincima, a kojima je od strane narodne vlasti prijetila opasnost hapšenja radi njihovog zločinačkog rada u zemlji; d.) materijalnog pomaganja odmetnika i podržavanja veza

Dr. A. Franić otkriva spomen-ploču

Don Josip Barišić blagoslovuje spomen-ploču

sa njima u svrhu priključivanja članova ove terorističke organizacije sa odmetnicima....“

Još u istražnom postupku Stjepo Wollitz je na postavljeno pitanje: „Kakav naziv je imala vaša organizacija u Dubrovniku?“ jasno i decidirano rekao:

„Nije mi poznato da je organizacija u Dubrovniku imala neko službeno ime, niti da je kao takova postojala, a oni koji bi se u slučaju postojanja organizacije smatrali članovima ne znam da li su u većim ili manjim grupama međusobni naziv za to imali. Moje vlastito mišljenje za slučaj da bi postojala organizacija bilo je, da se nazove **Hrvatski Oslobođilački pokret (HOP)**. Formiranje organizacije HOP imalo bi za cilj da hrvatski narod postigne jedan politički i socijalni nivo u kojemu bi se mogli naći pripadnici svih političkih mišljenja i stranaka, tako da se ni jedna od tih stranaka (ne bi) nametnula nad drugom, već bi bili potpuno jednaki i omogućili miran i staložen život svim djelovima naroda. Ovo bi bila jedna idealna demokracija koja danas praktički nigdje ne postoji...“

UDB-a je, međutim, našla i svojim poznatim nasilničkim metodama preparirala „svjedoka“ koji je spremno u istražnom postupku teretio Stjepana Wollitza brojnim optužbama, koje sve nisu ni uvrštene u optužnicu, ali koji je očito prihvatio da bude glavni adut optužbe UDB-e, i osobno njezina istražitelja **Srećka Perana**, koji je, zapravo faktično i konstruirao cijelu „organizaciju“ i njenu aktivnost, kao što je to učinio i s drugom „organizacijom“ u Dubrovniku, kad je, u svojstvu vojnosudskog istražitelja pripremio grupu **o. dr. Dominika Baraća, don Iva Bjelokosića** i dr., što je dvije godine ranije bila uhićena i osuđena, i u kojoj su bile izrečene četiri smrtne kazne.

Odbijajući optužbu da je pripadnik neke ilegalne terorističke organizacije s ciljevima što ih je javni tužilac naveo u optužnici, Štefi, kako su ga prijatelji u Dubrovniku zvali, svoj životni, a i politički stav, jasno je prikazao u kod njega pronađenim tek skiciranim tekstovima koje je vlastoručno napisao s namjerom da ih po potrebi i ponudi za objavlјivanje ilegalnim kanalima. U njima nema poziva na revolucionarne, terorističke i uopće nedemokratske metode borbe, jer je to stavljaо na teret upravo jugokomunističke boljševičke tiranije i njihove prakse, ali i

jer je to bilo protivno njegovu životnom stajalištu i njegovu odnosu među ljudima.

Iz teksta „**Naša prva riječ**“, što ga je sastavio u namjeri da ga objavi u ilegalnom glasilu (o čemu je razmišljao u to vrijeme da bude pokrenut pod nazivom „**Hrvatski jug**“), izabrao sam dio koji će Vam predstaviti njegov već tada izgrađeni pogled na postojeći režim i stanje, kao i poziv svojim sugrađanima i ostalima u dubrovačkom kraju, koji glasi:

„....Ustanimo, da stresemo sa sebe najstrašniji jaram koji smo ikad u našoj povijesti nosili, uništimo ogavni i strašni teret komunističke tiranije, koja hoće da cijeli svijet pretvoriti u carstvo mraka, bijede, patnja i smrti. Srušimo tu crvenu aždaju, koja je digla svoju glavu, daleko pružila

svoje okrvavljene krakove, te se u svojoj drskosti digla da sruši ne samo dostoјanstvo i sreću čovjeka nego čak veličanstvo i moć Božju.

Planimo pravednim gnjevom na crvenu tiraniju pri pomisli na tisuće grobova beskompromisnih boraca za slobodnu i nezavisnu hrvatsku državu, koji su pali u borbi protiv ovog strašnog neprijatelja, pali na bojnom polju i krvlju svojom natopili rodnu grudu koju su toliko ljubili. Planimo neugasivim plamenom gnjeva radi zločina koje su crveni „oslobodioci“ počinili nad bezbrojnim golorukim i nemoćnim hrvatskim borcima nakon završetka rata u proljeće 1945. godine; planimo gnjevom radi bezbroj grobova, tamničkih čelija, logora i mučilišta, koji nezasitno i stalno gutaju svaki dan sve nove i nove žrtve, tako te izgleda da ovom sračunatom istrebljenju naroda zaista neće biti kraja...

... Život Dubrovnika od 18. listopada 1944. pa dalje predstavlja sigurno najteže i najsrmatnije razdoblje u cijeloj njegovo bogatoj povijesti. Iz životne škole kobnog razdoblja, koje je tada počelo i koje još traje naučili smo i učimo štosta. Pa baš ta spoznaja strahota crvene diktature

sili nas da ne gubimo dragocijeno vrijeme, da okupimo sve zdrave i poštene narodne snage u jedno kolo, u jednu cjelinu i da nadahnuti jednom temeljnom mišlju i težnjom, da ostvarimo vjekovni cilj hrvatskog dubrovačkog kraja, da nam je jedino moguć sloboden život i razvoj u vlastitoj nezavisnoj hrvatskoj državi, svi kao jedan ustanemo i srušimo krvavu crvenu diktaturu. U ovim najtežim i najcrnijim danima naše povijesti stavimo nesebično sve svoje snage duha i tijela u službu hrvatskog naroda, spoznajmo da samo u našoj slozi i vlastitoj snazi leži jamstvo ostvarenja naših najtežih političkih idea...

Zato podimo složno u beskompromisnu borbu sa crvenom tiranijom i u toj borbi ustrajmo doklegod ne vidimo ostvarenje naših svetih opravdanih težnja, svoju vlastitu slobodu i o nikome ovisnu DRŽAVU HRVATSKU!

Vjerujemo da će ova naša nastojanja podpomoći i pravedni Gospodar svih vjekova, jer radeći na uništenju crvenog barbarstva branimo tekovine istinske Kristove vjere i Crkve, što nam namriješe i u nasljeđe ostaviše djedovi naši...“

A kako je Štefi očekivao dan slobode, ostvarenje slobodne i neovisne DRŽAVE HRVATSKE u tmurnim danima daleke 1946. i 1947. godine, osluhnimo iz također njegova već tada pripunjlenog teksta proglaša koji se kanio obratiti onima koji će zajedno s njim dočekati slobodnu i samostalnu državu Hrvatsku i preuzeti novu vlast.

„Hrvatski narode!

Dubrovčani !

Kucnuo je veliki čas slobode!

Preko neizrecivih patnja i samoodricanja najboljih hrvatskih sinova i besprimjerno žilavog, ponosnog i prkosnog držanja bezbrojnih narodnih heroja, mi smo pobjedonosno izvojevali najluči boj i istrgnuli se iz okova najstrašnijeg robovanja koje je zabilježila povijest našeg naroda. Sotona i njegove sluge sa svom njihovom moći skršeni su. Obale našeg plavog Jadrana ogrijalo je Sunce vječne Slobode. Veliki Bog i vjekovni patron Sv. Vlaho tako su htjeli. Oni su bili s nama, oni su davali mnogobrojnim sinovima ovog našeg grada obilje krepćine i snage u najtežim i najstrašnjim iskušenjima i u podnošenju paklenskih mučenja. Za krv, za patnje i pregaranja dobili su ti čelik heroji najljepšu nagradu - slobodu svog vlastitog naroda i Države.

Ovu slobodu čemo znati cijeniti, za nju se boriti do zadnjeg našeg daha, jer nam je pregorko iskustvo pokazalo kako je lakounost i miltavost u odnosu prema vlastitom narodu i državi nemilosrdno i strašno osvećuje.

To je naše geslo i tko ne bude prožet ovim zavjetnim mislima, niti može, niti čemo dopustiti da bude član našeg mučeničkog i junačkog hrvatskog naroda. To od nas traže one svijetle i bezbrojne žrtve, koje je naš narod dao za vlastitu i nepatvorenu slobodu u vlastitoj državi.

To traži od nas Bog, koji je čovjeku usadio u srce i dušu ljubav za najuzvišenije ideale Slobode. Ovo nije čas politikanstva ni osobnog obračunavanja. Neka nam u ovim povijesnim časovima budu obilje misli sadržane u riječima naših slobodarskih praoata koja nam ostavise u amanet:

„Obliti privatorum, publica curate“ - Zaboravimo na svoje i brinimo se za općenarodne probitke, da oživotvorimo i posvjedočimo onu latinsku: „Salus reipublicae suprema lex esto!“

Neka nam spas i dobrobit hrvatskog naroda i države bude vrhovni zakon!

Slava borcima palim za slobodu hrvatskog naroda.

Živjeli naši!

Živjela Hrvatska!

Pohrlimo u hramove Božje i zahvalimo Svetišnjem na sreći da smo doživjeli ovaj veliki dan i dokažimo da sotona nije uspio u svojim paklenским namjerama da nam iz srdaca i duše istrgne Njega - kralja svih vjekova. Zahvalimo sv. Vlahu za ovaj preveliki dan i molimo ga da nam dade snage i volje da se odupremo svim neprijateljima naše slobode, čovječjeg dostojanstva i vjekovnih vjerskih katoličkih tradicija naše pitome Dubrave.

Bio Bog s nama!“

***

Nije upitno zašto je UDB-a odlučila „riješiti kratkim postupkom“ sudbinu čovjeka koji se je pripremao svojim sugrađanima, stanovnicima hrvatskog juga, objaviti poziv na rušenje jugokomunističke tiranije, u vrijeme kada se je, zapravo, tek počela učvršćivati na unutrašnjem i međunarodnom planu.

Svjesni da optužnica stoji na labavim nogama, da sve protiv Stjepana Wollitza, kao i uostalom protiv drugih optuženika,

Župan je sa suradnicima primio organizatore komemoracije

počiva na izjavama jednog ili dva uhićenika, zbog čega je upitno kako će se rasprava odvijati kad se optuženici budu suočili i demantirali pojedine optužbe, a никакvih dokaza osim izjava problematičnih pripremljenih optuženika nije bilo, pretpostavljali su da ne će uspjeti za Stjepana Wollitza na uvjerljiv način nametnuti presudu s kaznom smrti.

Odluka o brzoj likvidaciji bila je jednostavno rješenje, lako ju je bilo pripraviti iz bogate kolekcije prakse OZN-e i UDB-e, a u svojim redovima imali su na raspolaganju u izobilju spremnih ubojicâ s bogatom praksom.

Obrazloženje o pokušaju bijega bilo je i ostalo neuvjerljivo i neprihvatljivo svima koji dobro poznaju mjesto na kome se dogodilo ubojstvo. Ovo sve je osobito neprihvatljivo kod činjenice da je UDB-a imenovanog ubojicu Paja Čagu, čuvara u zatvoru Centra UDB-e za Dalmaciju u Splitu, zapravo oficira UDB-e, specijalno iz Splita uputila u Dubrovnik gdje je on, pri kraju prvog dana sudske rasprave, kad je već pala noć, zamjenio u raspravnoj dvorani dotad prisutnog misionera na mjestu oružanog pratioce Stjepana Wollitza. To nije bilo ni uobičajeno ni potrebno, a iz toga se vidi da je postajala vrlo jasna odluka da se nasilnim putem skonča život ovog dvadesetosam-godišnjaka.

Je li potrebno nešto komentirati ili dodati?

O žrtvama koje su uzidane u temelje hrvatske države to nije potrebno ni nakon

64 godine od njihove mučeničke i nasilne smrti.

Stjepan Wollitz bio je svjestan teške i okrutne stvarnosti, odlučan pokušati uhvatiti se u koštač s neprijateljem koga je smatrao vrlo opasnim, ali pred kojim nije ustuknuo. Bio je Štefi idealist, jedan iz velike plejade mladih hrvatskih domoljuba koji su pošteni od strane jugokomunista na putevima stvaranja samostalne DRŽAVE HRVATSKE, koju je želio, predviđao njeno stvaranje, ali ju nije živ dočekao.

Spomen-ploča koju mu danas podizemo, neka svjedoči o teškom vremenu što samo ga prošli, ali i o nemjerljivom njegovu doprinisu - položenom životu na dugom putu borbe za stvaranje samostalne i neovisne, demokratske Države Hrvatske!

Hvala mu na svemu i vječna mu slava!»

Na kraju svečanosti je v.l. Josip Barišić zahvalio svima koji su na bilo koji način pomogli pri podizanju spomenika, a posebno onima koji su aktivno sudjelovali. U toku izlaganja u jednom kraćem predahu zapjevalo se „Život svoj prikazujemo Bogu“ na poticaj nekih časnih sestara.

Nazočnima se obratio i župan Nikola Dobroslavić

Uslijedio je završetak vrlo emotivnog čina. Napustili smo dvoranu. Na žegi sunca predsjednik Dubrovačke podružnice HDPZ-a dr. Augustin Franić otkrio je spomen-ploču, a don Josip Barišić kao izaslanik dubrovačkog biskupa mons. Mate Uzinića (zbog njegove spriječenosti) obavio je blagoslov. Pjesmom „Bože, čuvaj Hrvatsku“ završena je navedena svečanost. U ime župana je gosp. Blaž Pezo otpratio g. Obranića, Knezovića i Franića, te tajnicu Podružnice gđu B. Filičić na prijam u Županiju kod župana Dobroslavića. •

DAN SJEĆANJA U ŠIBENSKO-KNINSKOJ ŽUPANIJI

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika - podružnica Šibensko-kninske županije u suradnji s Gradom Šibenikom i Šibensko-kninskom županijom obilježila je Europski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima - 23. kolovoza u Šibeniku, koji se ove godine prvi put obilježava u Lijepoj našoj.

U sklopu te manifestacije ispred Kazališta su članovi Podružnice su dijelili građanima brošure s naslovom: «Opća deklaracija o ljudskim pravima i međunarodni i nacionalni dokumenti o osudi komunističkog i drugih totalitarizama - Povodom Europskog dana sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima - 23. kolovoza 2011.», koja je tiskana u nakladi Podružnice. Također su izaslanstva Podružnice, Grada Šibenika i Šibensko-kninske županije položili vijence i zapalili svjeće kod središnjeg križa na gradskom groblju Kvanj te se s **don Tomislavom Puljićem** pomolili i na taj način odali počast svim žrtvama fašizma, nacizma i komunizma kao i poginulim hrvatskim braniteljima i žrtvama za Domovinu.

U podne je služena sveta misa zadušnica u katedrali sv. Jakova koju je predvodio šibenski biskup **mons. Ante Ivas**. U govoru o žrtvama totalitarističkih režima istina ne može biti vlasništvo nikakve ideologije ili politike, kazao je u homiliji biskup Ivas. Naglasio je: "Dokle god istina bude politički adut pojedinih političara i stranaka, cijeli hrvatski narod i svi oni koje je tragedija pogodila i dalje će doživljavati poniranja i trpjeti nepravde iz kojih ne može rasti povjerenje i pomirenje." Zatim je biskup kazao da kod nekih u Hrvatskoj nema volje za cijelovitom istinom, što nažalost

Piše:

Dane KNEŽEVIĆ

traje i do danas i opterećuje odnose među ljudima u našoj državi. "Zločini fašizma i nacizma i njihovih lokalnih saveznika detaljno i u cijelosti su istraženi i dokumentirani, a mjesta stradanja poznata i obilježena brojnim spomenicima i znakovima. S druge strane, gotovo se ništa tako nije učinilo glede zločina komunizma. Naprotiv, njegovi se zločini u javnom mnjenju sustavno opravdavaju antifašizmom, što otežava demokratske procese i pomirenje na ovim prostorima." "Pristanak na namjerno prešućivanje pojedinih povijesnih događaja omogućava da se

javljaju glasovi nijekanja masovnih zločina s ideološkim ili nacionalističkim predumljajem, kako iz 2. svjetskog rata i porača, ali isto tako i tijekom Domovinskog rata", među ostalim, naglasio je u homiliji biskup Ivas.

Nakon svete mise u Katoličkom domu započinje kulturno zabavni program. Klupa "Nas Quatros" pjeva Himnu Republike Hrvatske, zatim predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika - Podružnice Šibensko-kninske županije **Dane Knežević** s radošću izražava pozdrave i dobrodošlicu nazočnima te posebno pozdravlja predsjednika Gradskog vijeća **Gorana Grgurića**, dožupana **Željka Šimunca** i zastupnika Hrvatskog sabora **Antu Kulušića**. Minutom šutnje je odana

počast žrtvama svih totalitarnih i autoritarnih režima, poginulim hrvatskim braniteljima i žrtvama za Domovinu i prvom predsjedniku Republike Hrvatske **dr. Franji Tuđmanu**.

Dane Knežević je kazao: "Mi, bivši politički uznici uzeli smo u zadatak njegovanje sjećanja na smaknuće, muke, patnje i nepravde koje su pogodile djelom naše domovine i svijeta milijune građana pod fašizmom, nacizmom i totalitaričkim komunističkim režimom te ih prenositi budućim naraštajima. I to je zadaća čije se značenje još nedovoljno vrjednuje; nazire se bolje vrijeme. Vjerojatno ima simbolike u tome da nakon što je Europska komisija objavila da pristupne pregovore s Hrvatskom smatra dovršenim jedan od prvih odluka Sabora - 17. lipnja 2011. – ona o uvođenju novog spomen-dana - Europskog sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima. Ovaj

Hrvatska krv

**Vjekoslav Balin
1932-1965**

spomendan utemeljen je na Rezoluciji o europskoj savjesti i totalitarizmu, usvojenoj u Europskom parlamentu 2. travnja 2009. godine, a obilježava ga se na jedan od najmračnijih datuma europske povijesti - 23. kolovoza. Tog su dana Ribbentrop i Molotov, ministri vanjskih poslova Njemačke i Sovjetskog Saveza, 1939. potpisali Ugovor o nenapadanju između Njemačke i Sovjetskog Saveza, poznat kao pakt Hitler-Staljin. Dio ugovora bio je i tajni aneks – dogovor o diobi interesnih zona - koji je predstavljao politički preduvjet za početak Drugog svjetskog rata. Svakako valja kazati da su u Europi poražena sva tri zla 20. stoljeća: nacizam, fašizam i komunizam. Međutim, oružana pobjeda nad fašizmom i nacifasizmom te pad komunizma ne znači pobjeda nad tim ideologijama, pa stoga treba sačuvati u sjećanju njihove zločine kako bi se sprječilo oživljavanje ideologija totalitarizma. Isto tako valja kazati da sukob fašizma i komunizma nije antifašizam, nego obračun među totalitaristima... "

Nakon Kneževića, nazočnima su se prigodnim riječima obratili i predsjednik Gradskog vijeća Goran Grgurić te dožupan Željko Šimunac. Na koncu su u u Gradskoj knjižnici Jurja Šižgorića govorili **dr. Josip Jurčević**, koji je dao opširni povjesni osvrt donošenja dokumenata Europske unije koji su prethodili usvajanju Rezolucije Europskog parlamenta o europskoj savjesti i totalitarizmu, a **dr. Andelko**

Mijatović je govorio o životu i tragediji **Vjekoslava Balina** (1933.-1965.), svog supatnika iz Stare Gradiške. Balin je presudom Okružnog suda u Šibeniku 9. veljače 1959. osuđen na devet godina strogog zatvora; izdržavao je kaznu na Golom otoku i u KPD Stara Gradiška, gdje su ga u noći 24. na 25. rujna 1965. usmrtili. Pokojni V. Balin među uznicima uživao je veliki ugled i svi su s poštovanjem o njemu govorili, jednostavno bio je pojma, među ostatim kazao je dr. A. Mijatović.

Valja reći da je Podružnica dana 21. svibnja 2010. godine podnijela prijedlog gradonačelniku dr. A. Županoviću i predsjedniku Gradskog vijeća G. Grguriću da se jedna gradska ulica nazove imenom Vjekoslava Balina, hrvatskog mučenika, ali do danas nije dobila odgovora. •

GOSPODARI ŽIVOTA I SMRTI

Bratu Vjeki, ubijenom u Staroj Gradiški, i svima koji su tamo robijali i ubijeni

*Stara Gradiška, varošica mala,
U njoj je kazniona stara.
Izvana zidina i kule
Opasane žicom bodljikavom
I naponom struje.
Unutra dvorište sa samicama,
U podrumu mračare.
I dok bliza Sava mirno teče
Sutra mene više biti ne će.
Imena nemam, ovđe sam samo broj,
Robovski se radi i umire od gladi.
Ćelija mala, vlažna i ledena.
Bilo ljeto ili zima,
Udarci, povici, tlaka i batina,
Naša je terapija.
Kosti nam lome, al duh naš hrvatski
Nikako da slome.
U sumrak, kad robijaši liježu,
U mračaru me bace, u okove vežu.
I tako svakog dana, svake noći
O, hoću li ikad domu svome doći?
Prebrojavanje, postrojavanje i trka,
Svakodnevna sveopća je strka
Dok se «upravnik» ne pojavi,
Viče, vrijeđa, psuje i galami.*

*Ponekoga i pendrekom odalami.
Tad čistimo krug i čupamo travu,
Sve na veću njegovu slavu.
Kad iz Zagreba delegacija sitže,
Cijela tamnica na noge se diže,
Pogledom nas mrkim mjere
Kao da nas pobit žele.
Mi stojimo tihi, nijemi,
Tko što kaže, loše mu se piše.
Dok se bagra za prepunim stolom gosti
Stražari nam polomiše kosti.
Nema u njih milosti,
Niti ima naše mladosti.
Na kolicima malim još jednoga voze
Dok se nama uskočkim rakama groze.
A na groblju u Uskocima mjesta više
nema
S kolica na livadu bačen,
Pokopan u grobu bez znaka,
Bez križa, bez imena svoga,
Al' njihovi ostadoše ideali,
Za koje su i robijali i pali.
Hrvatska nek' slobodno diše,
Nek' se njihovo vrijeme ne vrati
Nikada više.*

Marko BALIN

BERLINSKI ZID NIJE PAO – ON JE SRUŠEN

U subotu, 13. kolovoza, točno u podne zvonila su sva berlinska zvona, minutom šutnje milijuni građana sjetili su se žrtava Berlinskoga zida. Točno u dvanaest sati stali su svi tramvaji i autobusi u glavnom gradu Savezne Republike Njemačke, a cijelom Njemačkom su se vijorile zastave na pola koplja. Njemačka se sjećala šoka koji se dogodio 13. kolovoza 1961. godine.

U osvit toga dana počela je gradnja poznatoga Berlinskog zida, koji će više od 28 godina rastrgati Grad i simbolizirati podjelu Njemačke i Europe.

Komunistička brutalnost i beščutnost tu, u srcu civilizirane Europe, pokazat će se čovječanstvu ogradići svoje građane i sebe samu od ostatka slobodnoga svijeta. Ne samo da će na tom zidu ubiti najmanje 136 osoba, nego će za izgradnju toga smrtonosnog pojasa isprazniti stanove, zazidati prozore koji bi omogućili ne samo bijeg, nego i pogled na Zapad, porušiti crkve i prekopati groblje, porušiti sve što im je smetalo u izgradnji toga svoga ka-vezra, za koji je još 1989. Honecker rekao, da će stajati još 100 godina.

Glavna spomen-priredba počela je u prijepodnevnim satima na nekadašnjoj smrtonosnoj liniji i sada spomen-području u Bernauer Straße u Berlinu. Ravnatelj Zaklade Berlinski zid dr. Axel Klausmeier pozdravio je nazočne na spomen-priredi 50. obljetnice podizanja Berlinskog zida, na kojoj su govorili: gradonačelnik Berlina Klaus Wowereit, predsjednik SR Njemačke Christian Wulff, predstavnica žrtava komunizma Freya Klier i državni ministar za kulturu i medije Bernd Neumann.

Predsjednik Wulff se obratio nazočnima i javnosti sljedećim govorom:

Zid kod Brandenburških vrata

Piše:

**Dr. sc. Renata KNEZOVIĆ,
LFUK, Bratislava**

«Danas se sjećamo sudbonosnog dana u njemačkoj povijesti.

Toliko osobnih sudsibina na obje strane, sudsbine rastrgnutih obitelji, partnerstva i prijateljstva. Ljudskih života, životnih šansi i životnih nadanja samljevenih između moćnih političkih sila, slomljenih na ovom zidu.

Predsjednik SR Njemačke Christian Wulff

Na njemu se uvijek iznova proljevala krv, od početka do godine 1989. Oplakujemo najmanje 136 mrtvih – točnu brojku nitko ne zna.

Mi se klanjam pred svim mrtvima na Zidu i pred stotinama usmrćenih na unutarnjemačkoj granici, granicama s trećim zemljama i u Baltičkom moru. Kod minute šutnje danas u 12 sati, mislit ćemo na njih.

Mrvi i ranjeni, stotine tisuća političkih zatvorenika i mučenih nisu jedine žrtve ovog zida. Iza njega morali su se milijuni ljudi odreći samoodređenja na svoj život. Osobni razvoj, u skladu s vlastitim sklonostima slobodno se razvijati, ljudsko stremljenje za boljim ili jednostavno sudjelovati u onome što

se u svijetu mislilo i radilo – to je ova država pokušala ugušiti.

Zid je bio usmjeren protiv vlastita naroda i za sve vidljiv. To je bio izraz straha od vlastitog naroda.

Situacija u svijetu, čiji je simbol bio Berlinski zid, izgledala je nepromjenjivom.

Još se jednom pokazalo: Na koncu je sloboda nepobjediva. Nema zida koji se trajno može opirati volji za slobodom. Nasilje nekolicine nema opstanka želi mnogih za slobodom.

U revolucionarnim danima 1989. pokazali su građani DDR-a herojsku hrabrost. O odlučnosti sigurnosnih snaga koje su marširale u Leipzigu i drugdje, da slome pokret, nije bilo nikakve sumnje. Ipak je trijumfirala ljubav naroda za slobodom.

Ta ljubav za slobodom nikada u desetljećima podjele nije bila u potpunosti potisnuta.

Bilo je mnogo ljudi koji su se zbog čežnje za slobodom odvažili pod prijetnjom smrti pobjeći preko zida i unutarnje njemačko-njemačke granice.

Bilo je muškaraca i žena koji su u uskom krugu raspravljali o promjenama. Bili su vrlo često kršćani koji se s prilikama nisu pomirili. Bijahu svećenici u župama koji su ponudili zaštitu i prostor za političke razgovore i molitve. Na to želim posjetiti, pogotovo u vrijeme u kojem neki žeze Crkvu i religiju gurnuti natrag u privatni život.

Ugledni gosti na svečanosti: istaknuti sadašnji i bivši političari obilježili su spomen na gradnju Berlinskog zida i njegovo rušenje (Foto: Reuters)

Tu su bili opetovano rasplamsavajući nemiri protiv neslobode koje su, pod ratnim stanjem, zgnječili tenkovi: 17. lipnja 1953. u cijelom DDR-u, u Mađarskoj 1956., Čehoslovačkoj 1968., u Poljskoj 1970. i 1980./81.

Ali i istina je: mnogi, previše ih se pomirilo s podjelom i zidom.

Puno razumijevanja zaslužuju istočni Nijemci, koji su suočeni s izborom, da se pomire sa situacijom ili riskiraju smrt i zatvor. Uvijek kad se to događalo, oni bi se povukli u skrovitost privatnog života. To je bio život - i to su često bili impresivni životni doživljaji - pod uvjetima nepravne države.

Nasuprot tome sramotna je raširena ravnodušnost u Zapadnoj Njemačkoj. Tu je vladala potresna mjera intelektualne i moralne udobnosti. Nepravda s lijeva manje je ogorčavala nego nepravda s desna. Sandinisti u Nikaragvi dobili su više simpatija nego istočnonjemački borci za građanska prava. Mnogi su se navikli na zid, mnogi su ga bagatelizirali. Nekih se sudbina milijuna Nijemaca s onu stranu bodljikave žice skoro nije ni doticala. Da se cilj ponovnog ujedinjenja briše iz preambule ustava, nisu još i 1989. samo neki tražili. Mnogima u politici njemačko pitanje više se nije činilo otvorenim. Rasprave o zatvaranju Registracijskog ureda za nepravde DDR-a u Salzgitteru nači će sve više i više sljedbenika. Tema nacija postala je manjinski program, demonstracije na dan postavljanja zida u medijima su jedva imale odjeka. Tko je podsjećao na narod i kukao nad Berlinskim zidom, slovio je naširoko kao izgrednik i bio je također optužen da je vječni nazadnjak, hladnoratnik, neprijatelj svjetskog mira.

Ljudsko pravo koje se zove 'sam sebi izboriti slobodu' - to je veliki dar Nijemaca iz DDR-a povijesti naše zemlje.

Moramo podsjetiti a prije svega razjasniti.

Gоворимо ли о најновијој повјести, неизбježno se postavlja pitanje jesu li поčinitelji dovoljno pozvani na odgovornost. Žrtve će s gorćinom ovo zanijekati. I to je ljudski i itekako razumljivo. Mislimo na izreku Bärbel Bohley: "Željeli smo pravdu, a dobili smo vladavinu prava." Puno se traži, ali onima koji su patili u DDR-u, želim reći: Pokušajte u ovoj rečenici čuti i ono dobro. Dobro je da se u našoj državi djelovanje kažnjava samo ukoliko se može pripisati osobno, a to samo onda ako je u vrijeme radnje bilo kažnljivo. Dobro je da je u pravnoj državi moguće i počinitelja poimati kao žrtvu. I nije svako nemoralno djelovanje u pravnoj državi kažnljivo. Važniji od razine

kazne je signal, da zločini protiv čovječnosti ne ostaju nekažnjeni. Vladavina prava može povrijediti osjećaj za pravdu, ali to je civilizacijsko postignuće, da ne sudi osjećaj.

Kraj povijesti Berlinskoga zida može nas sokoliti: jer povijest ovog kraja pisali su ljudi. Zid nije pao – on je srušen.

Mi Nijemci dokazali smo nakon 1945. hrabrost više puta. Mi smo svoju zemlju na Istoku i na Zapadu obnovili i integrirali milijune prognanih i raseljenih osoba i izbjeglica. Utemeljili smo demokraciju i srušili diktaturu. Mi smo osigurali da ova zemlja sve više i više stvarno postaje naša zajednička, a podrijetlo razlika da gubi na značenju, osobito u mlađe generacije. Ponovno ujedinjenje uspjelo nam je nevjerojatno dobro – to strani promatrači često uočavaju oštije nego mi.

Jedinstvo i pravda i sloboda – za čim njemačka himna u ovom kolovozu točno 170 godina čezne, to imamo tek ovih 20 godina. Želim, da našu sreću slobode i jedinstva i pravde stvarno cijenimo a našu ponovno ujedinjenu Njemačkoj uvijek i iznova dovedemo do procvata - ugrađenu u snažnu i ujedinjenu Europu, koja služi miru u svijetu.

Cijenimo i štitimo slobodu koju imamo!

Njemačka kancelarka **Angela Merkel** nije govorila, ali je sudjelovala u spomen-svečanosti, položila vijenac i Njemačkoj tiskovnoj agenciji izjavila: "Mi 13. kolovoza 1961. i patnje koje je nanio milijunima ljudi, ne smijemo zaboraviti. Nepravda izgradnje zida upozorava nas do danas, da se u nas kod kuće i u svijetu treba zalagati za slobodu, demokraciju i ljudska prava."

Zazidana neogotička crkva Pomirenja

Ovom spomen-danu nazočili su mnogi visoki predstavnici SR Njemačke, kao na pr. predsjednik Bundestaga **Norbert Lammert**, predsjednica Bundesrata **Hannelore Kraft**, ministar vanjskih poslova **Guido Westerwelle**, bivši predsjednik SR Njemačke **Carl von Weizsäcker**, bivši ministar vanjskih poslova **Hans-Dietrich Genscher** i mnogi drugi.

Pripreme za ovaj, ne samo za Nijemce važan događaj, dugo su medijski praćene. Ovdje želimo istaknuti aktivnost ravnateljice Zaklade za savladavanje posljedica komunističke diktature (Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur) **dr. Anne Kaminsky**, koja je u televizijskoj emisiji Frühcafé-Talk već 10. kolovoza 2011. govorila o podjeli Njemačke, izgradnji Berlinskog zida, oko 160 km dugoj, vojnički osiguranoj granici oko Berlina, koja je podijelila obitelji, prijatelje i susjede. I sama je žrtva takve podjele. I o tome da je nastao neljudski pograđeni sustav od zidova i smrtonosnih pojaseva. Ravnateljica Zaklade istakla je iskustva i uspjehe koje Zaklada pod njenim vodstvom već više godina uspješno provodi.

Pozvani su i strani predstavnici a posebno se nastojalo da dođu pripadnici bivših saveznika, pa su pozvani između ostalih veleposlanici Velike Britanije, Francuske, Sjedinjenih država i Ruske Federacije. Britanski, francuski, američki i južnokorejski veleposlanici poslali su svoje zastupnike. Ruski veleposlanik je otkazao i nije poslao zastupnika. I pokušaj koncipiranja okruglog stola bivših okupacijskih snaga propao je zbog ruskog otkazivanja u posljednji trenutak, pa su u Berlin pridošli predstavnici bri-

tanskih, američkih i francuskih okupacijskih sila samo međusobno razgovarali.

Da ruski predstavnici nisu smogli snage nazočiti ovoj tužnoj obljetnici svakako je velika šteta, ali i dokaz da Rusi, koji su ponosni na Crvenu armiju, nemaju snage suočiti se i s negativnom stranom posljedica djelovanja sovjetske armije kojom je upravljala komunistička partija. To je bila prigoda da se nova Rusija distancira od zlodjela SSSR-a. Prema riječima **Egon-a Bahra**, tada bliskog suradnika **Willyja Brandta**, tadašnjega berlinskog gradonačelnika, akcija postavljanja Berlinskog zida „planirana je s vojnom preciznošću. Na zatvorenoj sektorskoj granici izravno iza NVA (Narodne armije DDR-a) postro-

jile su se sovjetske trupe. Stajalo se na oštrotici noža. Kada bi Amerikanci, Britanci ili Francuzi poduzeli i najmanji pokušaj, micanja bodljikave žice, Sovjeti bi odmah marširali.“

Uznemireni berlinski gradonačelnik Willy Brandt pokušavao je kod zapadnih saveznika pronaći pomoć, ali je svagdje hladno primljen, pa je u svom očaju pisao pismo **Johnu F. Kennedyju**, koji mu je vrlo brzo odgovorio: „Te mјere mogu biti eliminirane samo ratom.“ A „nitko ne želi rat.“ Brandtu je preostalo samo da se uvečer 13. kolovoza 1961. obrati građanima DDR-a u Istočnom Berlinu i poruči: "Još se nikad nije moglo ljudi zauvijek držati u ropstvu." Gradnjom Berlinskoga zida zapadni saveznici nisu bili potpuno iznenadeni. O tome kaže Bahr: „Ne, bilo je itekako znakova. Nekoliko dana ranije, sovjetski zapovjednik pozvao je svoje kolegama iz Zapadnog Berlina. Htjeli su znati zašto je toliko građevinskih i transportnih vozila na cestama DDR-a. Sovjeti su tvrdili da se ništa neće dogoditi, što bi prava saveznika ograničavalo. Najprije je istočni sektor ograđen bodljikavom žicom. Tek nakon što je Zapad tri dana ostao miran i samo nevoljko prosvjedovao, počelo se bodljikavu žice zamjenjivati zidom.“

Gradonačelnik Berlina Klaus Wowereit naveo je na spomen-obilježavanju 50. obljetnice podizanja Berlinskoga zida, među ostalim:

"Danas se sjećamo najtužnijeg dana u novijoj povijesti Berlina. Kao ni jedno drugo mjesto Bernauer Straße je postala simbolom tragedije podjele našeg grada."

Nakon toga sudbonosnog dana, 13. kolovoza 1961., ništa nije kao prije. Izgradnja zida pogodila je nas Berlinčanke i Berlinčane u srž. Zaprepašteni morali smo gledati kako SED (komunistička) država cementirana podjelu našega grada. Bili smo šokirani i zdvojni. Mnogi ljudi pokušali su se u posljednji trenutak dokopati Zapada. Slike nas još i danas šokiraju. One govore o želji za slobodom Berlinčana. One dokumentiraju nečovječnost i nepravdu Zida."

Na 155 kilometara granice oko Zapadnog Berlina umrlo je između 1961. i 1989., više od 100 ljudi, samo zato jer su se pokušavali domaći slobode. Ali taj san o slobodi završio je tužno pod kišom metaka pogranične policije DDR-a.

Istočnjemački policajac u posljednjem trenu bježi na Zapad

Dana 13. kolovoza 1961. DDR-ovska vlada zatvorila je svoj narod i desetima tisuća uzela njihovu osobnu životnu perspektivu. Komunistički režim dobio je na vremenu, ali već tada bio je to bankrot sustava, od kojega ljudi bježe.

Prisjećamo se danas i mnogih ljudi širom svijeta koji su u teškim vremenima Berlinu stajali uz bok. Prisjetimo se John F. Kennedyja koji nas je rečenicom: „Ja sam Berlinčanin“ hrabrio.

Naša zahvalnost danas posebno pripada aktivistima Građanskog pokreta u DDR-u, kojima je Evangelička crkva pružila tako važan slobodarski prostor i hrabrla ih. Mirna revolucija i pobjede europskih slobodarskih pokreta u Poljskoj, Mađarskoj i Čehoslovačkoj nad komunističkim diktaturama: one su utrle put za prevladavanje podjele. A da je došlo do mirne tranzicije, moramo posebno zahvaliti: Mihailu Gorbačovu, našemu počasnom građaninu.

Kad je 9. studenog 1989. pao Berlinski zid, svoju sreću nismo mogli pojmiti. Zagrlili smo se i slavili kraj jednoga tužnog razdoblja zatvaranja i tjeskobe. A s nama je slavio cijeli svijet.

Oni koji podjelu i Zid nostalgično idealiziraju, ne zaslžuju naše razumijevanje. Zid je bio dio diktatorskog sustava, neprvane države. Užasno je da čak i danas neki vjeruju da je SED imala dobrih razloga za zatvaranje. Ne! Za nepravde, za kršenje ljudskih prava, za mrtve na zidinama i u bodljikavoj žici, nema dobrih razloga i nema opravdanja.

Zid je povijest. Ali ju ne smijemo zaboraviti. A raspravljanje i detalji o njemu senzibiliziraju osjetljivost na nepravdu i totalitarne ideologije.“

I državni ministar za kulturu, Bernd Neumann, usprotvio se iskrivljavanju i bagateliziranju povijesti DDR-a te zatražio pojačano razjašnjavanje te povijesti, ustvrdivši da DDR nije bila pravna država, a da se bivšim borcima za ljudska prava koji su žrtve te nepravne države, duguje „govoriti istinu i stvari imenovati pravim imenom“.

Jedan od toponima komunističkog nasilja u Berlinu je neogotička crkva Pomirenja. Nju su komunisti najprije zazidali, a onda kasnije do temelja srušili i preko nje protegли smrtonosni pojas. Zbog „sigurnosti, reda i čistoće na državnoj granici prema Zapadnom Berlinu“ 1985. su ju minirali. Nepunih pet godina kasnije srušen je zid, a na mjestu nekadašnje crkve Pomirenja sagrađena je kapela Pomirenja

PISMA IZ ISTRE: SVOJ NA SVOME

Da! Svoj na svojen, bimo rekli mi u Istri. Suverenost, suverenitet bi se reklo stručno. Hrvacka puška na hrvacken ramenu, hrvacki takujin u hrvacken žepu! Da!

Inšoma, koliko ja vidin, Hrvacka broji zadnje dane svojega suvereniteta, nezavisnosti, to jest. Naravno, ukoliko Hrvati jopet budu guske u magli. A magla se kalliva svakodnevno na uvu zemlju, na uvi narod. Slušajte samo radio, malo malo, pak reklame za EU. Pa iako ankete pokazuju da je znatan broj Hrvata proti EU, proti ropskega, poniznega, sramotnega ulaska Lipe naše u tu njihovu EU, glas protivnika te nove nad-države upitne budućnosti, nideri ne morete čuti. Za njih su čvrsto zaprta sva vrata medijskoga prostora. A ča se mene tiče, ma ja ču barem na svi glas kantati: "Spustila se gusta magla, iznad Zagreba... iznad Zagreba..." i "Ustani bane, Hrvacka te (očajnički!) zove, ustani bane Jelačiću...!" Da vidin ki će mi to zabraniti!

Svoj na svojen! To bi, na primjer, bilo kad Slovenac nagazi na govno! A svoj na svojen moreš biti samo kad imaš ništo ča je samo tvoje. Jer kad uno ča je tvoje postane svačigovo, onda svaki more biti svoj na tvojen! A ako još i ima više šoldi ud tebe, pa to tvoje pokupuje, onda ti stvarno nećeš imati na čen biti svoj, a na tujen ne moreš biti svoj!

u kojoj službu vrši evangelički svećenik **Manfred Fischer**, koji svakog dana u podne vrši molitvenu službu sjećanja na ubijene na Berlinskom zidu. Pri tom bogoslužju pročita biografske podatke žrtve, okolnosti u kojima je poginuo i pomoli se za nj. Idućeg je dana druga žrtva komunističkog nasilja na redu.

Ovoga puta u kapeli Pomirenja bili su svi uzvanici. Uzvanike je pozdravio evangelički svećenik Manfred Fischer koji je čitao iz Knjige mrtvih na zidu. Ekumensku molitvu je predvodio biskup **dr. Markus Dröge**. Nakon ekumenske molitve, predsjedatelj krovne organizacije žrtava komunizma - UOKG - **Rainer Wagner**, koji je sudjelovao u ovoj središnjoj komemoraciji, pozvao je točno u podne na minutu šutnje za sve žrtve, izjavivši: "Ne smijemo popustiti upozoravati društvo na

Ča ste rekli? Da san ga zakonplicira, da filozofiran! A, ma! Meni je jasno ča san stija reći, a vi se lipo potrudite da i vami bude jasno.

Kad na radiju slušan kako hvale tu EU, valje slabo mi dojde. A, baren ča se mene tiče, uvjerljivi su kako uni ki je falija unu svoju mižeriju u mudanti: "Moj doduše, nije dug, ali je zato tanak! I mek ko duša!"

Hrvacka puška? U Afganistanu! Pitajte mene, tamo mi je bila kći! Hrvatski takujin? (Lisnica, to jest.) U stranin bankami! Svoj na svojen? Ma dajte, vas molin!

Ča san još stija reći? A, da! Iman prijedlog za novu hrvacku himnu: "Kad naš brod tone, tone i zvona zvone, na jarbola mi stojimo mi..." Ma na kraju će, dragi moji Hrvati, potonuti i jarboli! I, ako se to dogodi, biti ćemo si sami krivi. Jer! Da smo mi, namisto une budalaste parole: "Europa nema alternative!", vrgli drugu: "Hrvatska nema alternative!", di bi nan bija kraj! A ovako, nan je... kraj!!!

Još ništo, to ča nas Europa toliko lit zaje.ava, ja san sažaja u četiri stiha Haiku-poezije:

Zašto nas Europa ne će,
već nam klipove podmeće,
za Hrvatsku im se fuća,
ne treba im nova Grčka!!!

I to je to. Naravno... ne samo to!

Vaš Blaž PILJUH

patnje uzrokovane zidom i bodljikavom žicom. Žrtve su trpjele i umirale za vrijednosti slobode i demokracije koje se danas smatraju samorazumljivim. Rođaci žrtava i danas pate zbog nehumanoga graničnog režima. Obitelji su bile rasstrgane, biografije uništene. Ljudi koji su nakon neuspješnog bijega bili u DDR-u zatvoreni, borbe se s fizičkim i psihičkim posljedicama političkog zatvora."

Nakon toga najviši državni dužnosnici položili su vijence. Vijence su položile udruge žrtava komunizma i mnogi građani. Na koncu su Zbor i građani, potpomognuti puhačkim kvintetom Njemačkoga simfonijskog orkestra Berlin, otpjevali njemačku himnu, a pučko veselje na zatvorenoj Bernauerskoj ulici nastavljeno je do kasno u noć.

SAVJET LIJEČNIKA

MOLIM? MOLIM?

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC-SOJČIĆ**

Nagluhost (hypacusis) uključuje smetnje sluha, od najlakših, subjektivno jedva opazivih, sve do potpune gluhoće. Uzroci se prema mjestu oštećenja dijele na provodne (mehaničke, u vanjskom i srednjem uhu), osjetne (kod oštećenja senzornih stanica u pužnici), neuralne (kod oštećenja živaca i živčanih putova) i centralne (kod oštećenja slušnih centara u kori velikog mozga). Radi se, dakle, o smetnjama provođenja, osjećanja ili pre-rađivanja zvuka. U to ne spadaju smetnje sluha druge vrste, poput tinitusa (doživljaj piska, zvonjenja ili neprekidnih šumova) ili preosjetljivosti na zvuk (hyperacusis). Vjerovali ili ne, nagluhosti s gubitkom od više od 40 decibela, a kod kakve je potrebna intervencije, prisutna je kod oko 20% stanovništva.

Prirođena obostrana gluhoća ili nagluhost, kojima su uzroci infekcije, štetne posljedice liječnika uzimanju u trudnoći, genetski faktori ili malformacije, rijetke su te o njima ovdje ne će biti riječi. Povremene smetnje sluha zbog otežanog provođenja zvuka mogu imati banalne, lako ulonjive uzroke, primjerice začepljenje zvukovoda cerumenom ili, osobito kod

djece, upalu srednjeg uha s izljevom i(l) zatvaranjem Eustahijeve cijevi zbog natečnosti. U prve tri godine života to se događa kod 10 do 30 % djece. Upale se liječe konzervativno, a kod komplikacija uzrokovanih kroničnim upalama, kao i kod bolesti otoskleroze te kod nekih drugih bolesti, postoji također niz operativnih mogućnosti. U odrasloj dobi nagluhost, na jednom ili na oba uha, posljedica je zvučnih trauma te oštećenja radi prevelike buke na radnom mjestu, što je, inače, najčešće profesionalno oboljenje. Nažalost oštećenja su veoma često prisutna i kod mladeži zbog strašne buke u diskoklubovima ili zbog preglasnog slušanja glazbe preko izravnih slušalica. Štete su najčešće koliko nepotrebne toliko i trajne, jer bivaju uništene ili teško oštećene slušne stanice u Cortijevom organu pužnice.

Najveća skupina nagluhih su ipak ljudi poodmakle dobi. A ta skupina raste jer sve više ljudi dulje živi. Staračka nagluhost (presbyacusis) posljedica je procesa koji

prate prirodno starenje, s ili bez kombinacija s uzrocima kumuliranih tijekom života, posljedica smetnji prokrvljenosti ili nuspojava uzimanja (potrebnih) lijekova.

Staračka nagluhost pogda oko 40 % starijih od 65 godina, u različitoj mjeri, a godinama obično napreduje. S njom se mora živjeti! Mora? Ne mora! Ostavljam na stranu iznenadne, obično jednostrane gubitke sluha radi infekcije, stresa, loma lubanje te nekih drugih uzroka, a što se mora smjesti liječiti, a mislim na šuljačuće smetnje koje se manifestiraju težim praćenjem razgovora u grupi (osobito kada uokolo postoje brojni smetajući zvukovi), navikom pomoćnog čitanja s usana sugovornika, potrebom da nam se ljudi sve glasnije obraćaju te pojačavanjem radija i televizije. Kad takve promjene uočimo kod sebe ili kod svojih bližnjih, dobro ih je pratiti, procjenjivati progresiju te ne čekati predugo. Dođe li vrijeme da svи ovi trikovi sve manje koriste, svakako je potreban otorinolaringolog i akustičar, jer treba početi razmišljati o slušnom aparatu. Bilo bi šteta ne priznati samima sebi koliko ne čujemo, te se sramiti nositi aparatima da se ne bi vidjelo koliko smo stari. Vremena kada su se ljudi, naročito

RAZMIŠLJANJA O STARENJU I STAROSTI (11)

STAROST I SREĆA

Piše:

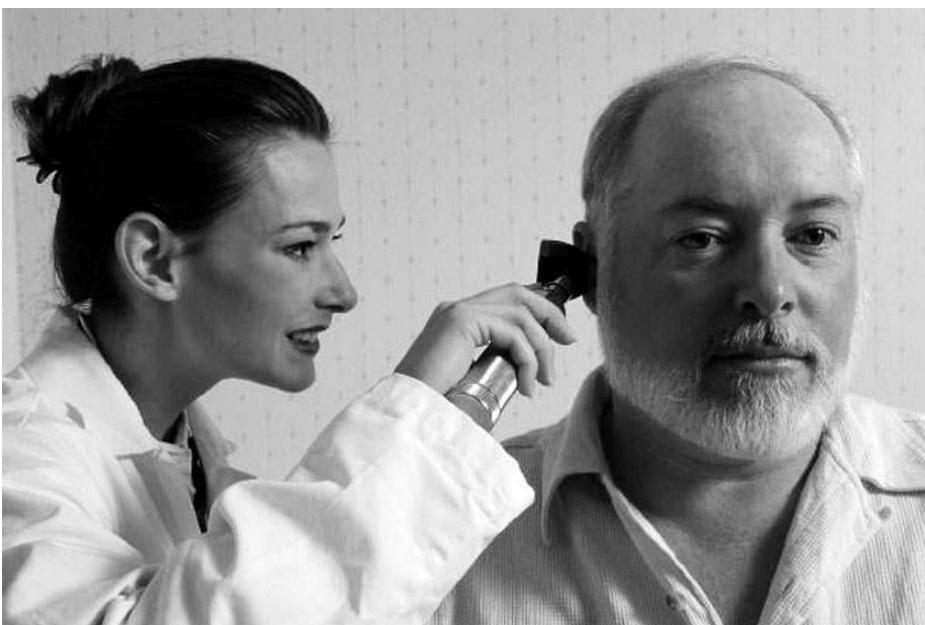
Maja RUNJE, prof.

mi za sebe veću učestalost depresije negoli školovani, socijalno jaki stari ljudi.

Stereotip je, dakle, da je iza mladog glatkog lica sreća, a iza starog naboranog lica tuga. Upravo sam danas imala priliku čuti bliskog prijatelja: „Nikada u životu nisam bio sretniji negoli sam sada, u starosti, jer nikada nisam bio u većem posjedu dubine i ljepote života ...“. A osjećaj da je preostalo malo vremena? „Uvijek je bilo sve manje i manje vremena... (J. R., 71 g.).

Sreća se, naravno, ne može egzaktno mjeriti. Može se subjektivno procjenjivati na ljestvici od, primjerice, nula do deset. Tom se ljestvicom, osobito njezinim visokim vrijednostima, psihologija

danasa bavi nešto intenzivnije, nakon što se ranije pretežito bavila negativnim vrijednostima, posebno poremećajima u ljudskom ponašanju i raspoloženjima. Pitanjem sreće bave se i mnoga druga područja, pa su tako osnovna znanja znatno proširena. Saznali smo o anatomiji i fiziologiji sreće, jer aparati identificiraju odgovarajuća središta i promjene u mozgu, a biokemičari kemijske supstancije koje je čak moguće sintetizirati i nadomeštati. Prošireno je i znanje o odnosu kulture i sreće, jer antropolozi provode široka ispitivanja i razlažu zašto su ljudi u pojedinim zemljama sretniji negoli u drugima. Saznali smo preciznije i o odnosu novca i sreće, pa je jasnije da novac utječe na sreću do točke na kojoj je moguće zadovoljiti osnovne potrebe, a kasnije ne više bitno (no da je u svim fazama opasan zbog faktora zavisti!). Upoznali

djevojke, ustručavale nositi naočale, davno su prošla, pa bi sada isto trebalo vrijediti i za slušna pomagala. A danas postoje zaista dobri, i stalno sve bolji, aparatići za slušanje.

Istina je, privikavanje na aparatić nije uvijek bez poteškoća, no treba razumjeti neke okolnosti i imati strpljenja. Gubitak sluha naime ne protjeće jednomjerno. Započinje gubitkom visokih frekvencija, a postupno zahvaća niže, koje se odnose na govor i komunikaciju. Čekajući predugo, stariji ljudi dugo žive u relativnoj tišini, pa prva uporaba aparatića može biti šok. Mozak se u međuvremenu odučio filtrirati (zanemarivati) okolne zvukove koje u normalnom životu ne doživljavamo svjesno, iako ih uši čuju. Prvo se pojačanje svih zvukova zato često doživi nepodnošljivim, izazove razdraženost, nervozu,

čak i glavobolju. Mnogi zato aparatić ubrzo počnu isključivati, a onda ga čak uopće odbijaju nositi. To je velika pogreška i šteta. Naime, samo upornom uporabom aparata možemo ponovno istrenirati vlastiti mozak da počne selektirati kao što je radio prije. Tada će smetnje prestati. Privikavanje protiče individualno, a obično traje oko dva mjeseca. Što smo manje čekali i što je gubitak sluha bio manji, privikavanje će biti brže. U svakom slučaju, tu fazu treba izdržati, pa makar i s potporom sredstava za umirenje. Osim toga, aparati su danas sve bolji te pružaju mogućnost podešavanja frekvencija, pojačavajući upravo one koje baš trebamo.

Aparatić treba nositi na oba uha, a nikako ne samo na jednom, kao što to mnogi stariji ljudi pogrešno čine. Naša dva uha šalju naime mozgu vrstu i jačinu zvukova,

smo i zanimljivu biološku tezu da evolucija nije ni zamislila da čovjek bude trajno sretan, budući da bi se trajno sretni ljudi prestali boriti i vrsta bi stagnirala.

Za svakodnevni je život zanimljivo možemo li jednostavnim svjesnim postupcima i promišljenim stavovima utjecati na doživljaj vlastite sreće. Odgovor bi mogao biti niječan, jer je utvrđeno da doživljaj sreće pojedinog čovjeka ima svoju prilično konstantnu liniju uvjetovanu genetskim te kulturnim faktorima - odgojem u djetinjstvu te ranijom biografijom. Poznato je naime da ljudi i nakon teških udaraca sudsbine, čim se malo oporevate, svoju sreću opet ocjenjuju sličnom onoj ranijoj. Čak i oni koji su nakon teške nesreće izgubili pokretnost i dio zdravljte dospjeli u invalidska kolica, često

ljepotu svoga života doživljavaju na sličan način kako su je doživljavali i ranije. Ipak, svi znamo da sami sebe u svakodnevici možemo mučiti više negoli je potrebno, kao što se možemo barem dijelom razvedriti i razveseliti - kultivirajući svoje ponašanje i svoje dnevne rutine. Evo zato nekoliko savjeta za više dobrog raspoloženja i više osjećaja sreće:

Njegujmo i čuvajmo opuštenost što god se događalo, osobito u stresnim situacijama kao što je, primjerice, boravak u bolnici.

Nastojimo se češće smijati, jer smijeh i smiješak su čarobni načini komunikacije s drugima i sa sobom; čak i izmišljeni smiješak može prevariti naš nutarnji program i poboljšati naše raspoloženje.

Planirajmo susrete za dane u kojima očekujemo samoču; ako ne možemo otpu-

no također javljaju i smjer otkuda zvukovi dolaze – isto kao što nam naše razmaknute oči omogućavaju, ako su zdrave, vidjeti svijet trodimenzionalno. Slušalice na oba uha pomažu da doživljaj bude prirodniji i prostoran.

Aparatića ima raznih vrsta, no držimo da treba preporučiti one sustave čiji vodiči u uhu leže slobodno i ne začepljuju zvukovod, već dopuštaju još i normalne dojmove uz pomoć preostalog sluha. Bilo bi krivo izabrati minijaturni aparatić koji leži u samom uhu samo zato što se takvi izvana ne vide. Oni naime mogu dovesti do dodatnih nelagoda, sličnim onima koje inače osjećamo pri začepljenim ušima, iako sigurno ima korisnika koji su zadovoljni baš takvim aparatićima.

Obično su slušni aparatići većini ljudi na dulje vrijeme dovoljno pomagalo. Ekstremne mjere, kao operacije, primjerice implantata pužnice, su rijetko potrebne i rijetko moguće.

Ah, da, što da se radi kod onog najbalnijeg - cerumena? Jednostavno, uho treba dati stručno isprati kod liječnika. Potom treba izbjegavati prati zvukovod, sapunati ga ili po njemu čačkati, jer to irritira i potiče stvaranje novog cerumena. Ako cerumen ipak opet naraste, treba ga opet dati isprati.

Na kraju, još jednom: Olakšajmo si i uljepšajmo život uz pomoć slušnih pomagala! Poboljšat ćemo svoju duševnu fleksibilnost, međuljudsku komunikaciju, omogućiti si slušanje glazbe te povećati vlastitu sigurnost na cesti. Što ranije! Na vrijeme!

tovati na Jadran ili u Pariz, možemo otići do botaničkog vrta ili do zvjezdarnice, a osobito možemo pozvati susjede na čaj.

Pomažimo potrebnima koliko najviše možemo - ali ne više negoli možemo.

Tražimo i primajmo pomoć kada nam je potrebna.

Izbjegavajmo teške ljudе.

Obucimo se i izadimo iz kuće, pa makar samo i do prodavaonice, svaki dan dok god možemo hodati.

Budimo uporni u traženju smirenosti i duhovnosti, zahvalni za svaku iskricu doživljenog mira i pouzdanja.

Radujmo se ljudima.

Divimo se suncu, zvjezdama, travi i stablima.

Svakog se dana sjetimo svih blagoslova kojima nas je život darivao. •

U POVODU 150. OBLJETNICE STRANKE PRAVA I 115. OBLJETNICE SMRTI OCA DOMOVINE DR. ANTE STARČEVIĆA KRONOLOGIJA PRAVAŠTVA (VI.)

8. V. 1870. u Nevesinju je rođen Safvet-beg BAŠAGIĆ, pravaš, povjesničar, orijentalist i kulturni djelatnik. Umro je 9. travnja 1934. u Sarajevu. Bašagić, po majci potomak Smail-age Čengića, bio je jedan od pionira pravaške misli među bosansko-hercegovačkim muslimanima. Zbog sudjelovanja u postavljanju kamena temeljca za Starčevićev dom (26. lipnja 1894.) vlada Khuena Héderváryjeva mu zabranjuje polaganje mature. U Beču je 1910. doktorirao. Bio je u krugu oko prohrvatske Muslimanske napredne stranke (MNS) Ademage Mešića, no izabran je 1910. u Sabor BiH s liste autonomaške Muslimanske narodne organizacije. Matica hrvatska objavila je 1931. njegovo najpoznatije djelo, biografski leksikon, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u turskoj carevini*. Predgovor je napisao predsjednik Matice hrvatske Filip Lukas.[1]

8. VI. 1870. Eugen Kvaternik napisao je pravaški programatski spis pod nazivom „Što hoće, a što neće Hrvatska stranka prava?“. U njemu tumači načela o hrvatskom državnom pravu koje mu je podloga za promicanje ideje o nužnosti nezavisnosti Hrvatske. Žestoko napada narodnjake, smatrajući ih glavnim krivcima za podređeni položaj Hrvata u Monarhiji. U ovom spisu *opovrgava tezu o neizvedivosti pravaških ciljeva*, što je bio jedan od glavnih argumenata njihovih kritičara i neprijatelja.[2]

1. I. 1871. Opet počinje izlaziti *Hrvatska*, ali sada kao tjednik. U listu, kao i u *Hervatu* i prvoj *Hrvatskoj*, česta su tema hrvatski pravoslavci. Od njih traže da ne napuštaju svoju hrvatsku nacionalnost, a odgovorne pozivaju da osnuju sinod ili patrijarhat Hrvatske pravoslavne crkve. Kvaternik ne bi dizao bunu u Rakovici da nije bio

Priredio:

Mladen KALDANA

uvjeren u nepostojanje Srba među pravoslavnim seljacima Vojne krajine i Dalmacije.[3]

15. I. 1871. U *Hrvatskoj* objavljen tekst pod naslovom „Seljačke zadruge“. U njemu stoji: spriječi li se dioba i omogući povoljna struktura zemljишnog posjeda, „neće biti socialističkih ni komunističkih nesgodah, neće biti radničkog pitanja“. Starčević (i Kvaternik) protivio se ubrzanom prijelazu iz zadružnog u individualno gospodarstvo i neograničenoj diobi seljačkog posjeda u korist veleposjeda. Shvaćao je da će to dovesti do krajnjeg osiromašenja seljaka. Uporno je isticao da je seljački stalež najvažniji.

Za gospodarski napredak nužno je da se uz veleposjed razvija srednji i mali posjed. Stari ističe potrebu da svaki seljak (radnik) ima kućicu i posjed. Tako ih ne će moći ugnjetavati veleposjednik (kapitalist), niti će beskućnici ugrožavati mirne posjednike.[4] Starčević je znao važnost hrvatskog seljaštva te se za njega i brinuo, prije nego se Stjepan Radić uopće rodio (srpanj 1871.). Zahvaljujući i brizi za običan narod, uz nacionalnu borbu, Starčević je izabran za sabornika u Krapinskim Toplicama svibnja te godine.[5] Stranka prava bila je prvenstveno stranka malih i srednjih posjednika na selu i u gradu.

26. II. 1871. *Hrvatska* se počinje sustavno obarati na katoličko svećenstvo, u čemu prednjače vjerski liberalan Ante Starčević („*Od pamтивика despocije žive pomoći popovah*“) i duboko religiozan

Eugen Kvaternik („*Pop na čelu političkom naroda, to je prava sablazan i poruga na vek u kojem živimo*“).

Katolička crkva u Hrvatskoj na to žestoko udara po Starčeviću, što će raditi do kraja njegovog života iako će pojedini niži svećenici pristupiti Stranci prava. Razlog sukoba Crkve i Starčevića jest višestruk: **a)** pravaši zbog trovjerja Hrvata (katolici, pravoslavci, sunitski muslimani) ne odobravaju favoriziranje bilo koje religije te je vjera za njih osobna stvar pojedinca; **b)** „Crkva u Hrvata“ zbog svojih uskih (materijalni interesi) i viših (podređenost i vjernost Papinskoj državi) ciljeva često je radila protiv Hrvata i Hrvatske; **c)** više i srednje katoličko svećenstvo pristaje uz narodnjačku, mađaronsku i probečku politiku, čime djeluje protiv pravaša i hrvatskih interesa općenito, što pak s obzirom na utjecaj Crkve u narodu ima značajne konotacije za hrvatsko društvo; **d)** glavni protivnik i takmac Stranke prava u politici jest Strossmayer (vođa narodnja-

Povjesničar Rudolf Horvat

ka, pokrovitelj kulture i znanosti te đakovački biskup); e) utjecajni i poznati svećenici imaju značajnu ulogu u projektu hrvatskoj politici – teže za stvaranje južnoslavenske zajednice, računajući da će time doći i do unije među katoličanstva i pravoslavlja. Unatoč tome, na izborima u rujnu 1881. vidjelo se da Stranka prava može steći pristaše i među svećenstvom, napose među nižim i mlađim svećenicima.[6]

29. IV. 1871. U Kaštel Starom rođen je **Filip LUKAS**, geograf, geopolitičar, kulturni djelanik i starčevićanski intelektualac. Umro je u Rimu 26. veljače 1958. Završio je studij bogoslovije u Zadru te povijesti i geografije u Austriji. Predavao je na Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi (preteča Ekonomskog fakulteta), a u razdoblju 1928.-1945. bio je predsjednik Matice hrvatske. Za njegovog predsjedništva Matica „skreće u desno“ svojom znanstveno-publicističkom djelatnošću te pomaže progonjenim Hrvati(č)a(ma) (npr. Mariji Hranilović, sestri Stanka i Marku Hraniloviću). Lukas je napisao i objavio mnoge radove, od kojih bih posebno istaknuo studiju iz 1942. „Bosna i Hercegovina u geopolitičkom pogledu“, napisanu za zbornik *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine* (Sarajevo 1942.). Osim rada na školskim udžbenicima za vrijeme NDH, bio je i član uredničkog vijeća u *Hrvatskoj enciklopediji*. U emigraciji nakon 1945. član je Hrvatskoga narodnog odbora (HNO) Branimira Jelića.[7]

2. VII. 1871. U Hrvatskoj je objavljen članak „Našim prijateljem“ kako bi se čitatelje i pristaše poučilo o pravaškom stavu prema unutrašnjoj i vanjskoj politici te o moralnoj podlozi pravaških načela. Tu se nalazi „10 pravaških zapovijedi“ u 30 točaka. Kasnije će biti i posebno tiskane kao „Naputak za pristaše stranke prava“. [8] Iz njih je jasno vidljivo da Starčević ne želi slijepje sljedbenike, iako sebe smatra ideologom-prorokom koji najdublje ulazi u srž problematike. Stari zahtijeva od starčevićanaca promišljanje problema i poziva ih da njegovom načelu daju i sami originalne misli i rješenja.

8. X. 1871. Ustanak u Rakovici pod vodstvom Eugena Kvaternika. Počeo je nakon što je u mjesnoj pravoslavnoj

crkvi paroh Popović blagoslovio revolucionare. Većina tih hrvatskih revolucionara bili su pravoslavne vjere, uključujući i zapovjednika te „Hrvatske vojske“, nesudjenoga hrvatskog ministra obrane, Radu Čuića. Čak i najpoznatija predstavnica hrvatske „jugoslavenske historiografske škole“ u pogledu pravaške problematike – Mirjana Gross – priznaje da tada među pravoslavnim seljacima Vojne krajine nije bila raširena „srpska nacionalna svijest“. Međutim, predstavnici spomenute „škole“ i danas tvrde da je „do druge polovice XIX. st.“ završen proces identifikacije hrvatskih pravoslavaca sa srpskim etnicitetom. Kvaternik je okupio nekih 1700 vojnika-revolucionara, no uslijed loše organizacije i nespremnosti, većina se rasula nakon vijesti o dolasku 3. ogulinske puškovnije Vojne krajine.[9]

11. X. 1871. U Močilima ubijeni su **Eugen KVATERNIK**, Vjekoslav Bach i Ante Rakijaš. Rakovička buna je likvidirana. Eugen Kvaternik rođen je u Zagrebu 31. listopada 1825. Više o njemu u tekstu uz dan rođenja.

14. III. 1873. U Koprivnici je rođen veliki hrvatski povjesnik i nepokolebljivi nacionalni radnik **Rudolf HORVAT**, koji je umro u Zagrebu 25. svibnja 1947. Na zagrebačkom Filozofskom fakultetu završio je 1896. povijest i zemljopis, a slijedeće godine doktorirao disertacijom *Kralj Tomislav i njegovo doba*. Zbog nacionalnog (povjesničkog i političkog) djelovanja, Horvata proganjaju Khuen i kasniji banovi, a od 1918. i nove vlasti, koje ga otpuštaju iz službe. Od tada kao jedini „slobodni povjesnik“ izvanredno puno piše, da bi preživio i da bi narod stalno podsjećao na veličanstvenu hrvatsku prošlost. Najpoznatije djelo mu je *Hrvatska na mučilištu*, izdano 1942. u Zagrebu (pretisak 1992.). Osnovni cilj njegovih djela (knjige, monografije, biografije, članci, brošure itd.) jest nacionalno osvješćivanje i ukazivanje na najteže trenutke u povijesti Hrvata. Horvat je svoja istraživanja sam financirao bez ikakve pomoći države. On je jedan od rijetkih vrsnih hrvatskih povjesnika u prošlosti, koji je beskompromisno odbijao služenje strancima. Bio je i član Družbe „Braća Hrvatskog Zmaja“. Horvat je sudjelovao u osnivanju Hrvatske pučke seljačke

stranke 1904. i bio blizak sa Stjepanom Radićem. Odnosi se počinju pogoršavati kada je Radić u studenom 1922. isključio HSP iz Hrvatskog bloka, da bi pukli nakon Radićeva odlaska 1924. u Sovjetsku Rusiju što je Horvat žestoko osudio. Od tada počinje uže surađivati s HSP-om, dok mu HSS onemoguće rad u mnogim Radićevim ustanovama (novinstvo i gospodarska društva). Za vrijeme NDH saborski je zastupnik, profesor na Filozofskom fakultetu te Domobranskoj akademiji i Zastavničkoj školi. Nakon rata osuđen je na gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od 10 godina, čime ostaje i bez profesorske mirovine.[10]

(nastavit će se)

Bilješke

- [1] Z. HASANBEGOVIĆ, *Muslimani u Zagrebu 1878. – 1945.*, 36., bilj. 38.; Safvet-beg BAŠAGIĆ, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u turskoj carevini*, (dodatak: Milenko M. VUKIČEVIĆ, *Znameniti Srbi muslimani*, Beograd 1906.), Zagreb 1931. (pretisak, Zagreb 1994.), I-II.; M. IMAMOVIĆ, *Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine*, 175.-179., 248.
- [2] Vidi spis u: T. CIPEK, S. MATKOVIĆ, *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina*, 208.-217.
- [3] M. GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, 171., 173., bilj. 10., 185.-187., 192.
- [4] *Isto*, 177.
- [5] Rudolf HORVAT, *Slavonija. Rasprave, crtice i bilješke*, sv. I., Zagreb 1936. (pretisak, Vinkovci 1992.), 39.
- [6] M. GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, 182.-184., 222.
- [7] *Tko je tko u NDH*, 243.; Ivan KRTALIĆ, *Sukob s desnicom*, Zagreb 1989., 57.-111.; Tomislav JONJIĆ, „Razgovor s Marijom Hranilović: Moja su braća dala živote za Hrvatsku“, *Politički zatvorenik*, br. 58 (siječanj 1997.), 9.-14.
- [8] Vidi članak/naputke u: T. CIPEK, S. MATKOVIĆ, *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina*, 237.-242.
- [9] M. GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, 189.-193.; V. RIEGER, „Mentalitet prvih hrvatskih revolucionaraca“, *Dr. Ante Starčević*, 157.-169.
- [10] R. HORVAT, *Slavonija*, sv. I., 181.-194.; *Tko je tko u NDH*, 158.-159.♦

ZLOČINI BATALJUNA „JOSIP JURČEVIĆ“ U VRGORCU 15. LIPNJA 1942.

Geografski položaj Vrgorske krajine, stješnjene na uskom prostoru između planina Biokova i Rilića s južne strane i granice sa Hercegovinom sa sjeverne strane, te smještene na raskriju puteva između Imotskoga, Ljubuškoga te Makarskog primorja, učinio je ovaj prostor poprištem izuzetno dinamičnih vojno-političkih događaja u Drugom svjetskom ratu, odnosno do veljače 1945. i zauzimanja Hercegovine od strane 8. dalmatinskog korpusa i 29. hercegovačke divizije NOV-e. Među brojnim ratnim zbivanjima tog vremena naročito je važno izdvojiti razdoblje od travnja do kolovoza 1942., koje je obilježeno rasplamsavanjem partizanskih operacija i petodnevnim boravkom Crne legije na tom području te najvećim ratnim stradanjem vrgoračkog stanovništva koje je uslijedilo.

Te su godine 15. lipnja partizani na 15 sati zauzeli naselje Vrgorac, izvršili pljačku i ubili preko trideset Vrgorčana, a potkraj kolovoza pripadnici talijanske vojske i četničkih odreda iz Hercegovine izvršili su pokolj mještana sela zapadnog dijela Vrgorske krajine.^[1] No, za razliku od četničko-talijanskih zločina kojima je u jugoslavenskoj historiografiji posvećena određena pažnja, likvidacija tridesetdvoje Vrgorčana u lipnju 1942. spominjana je usputno i sramežljivo. O tim je zbivanjima ostao sačuvan dovoljan broj dokumenata, svjedočanstava i zapisa pomoću kojih je moguće precizno ustanoviti slijed događaja, usprkos činjenici da uloga pojedinih pripadnika partizanskih postrojbi u ovom zločinu nije do kraja rasvijetljena.

Vrgorska krajina uoči i početkom Drugoga svjetskog rata

Fra Petar Bezina napominje da se u vrijeme buđenja nacionalne svijesti i autonomaštva Vrgorac posebno isticao u težnji za ujedinjenjem Dalmacije sa sjevernom Hrvatskom, u čemu su Vrgorčani ostali ustrajni sve do sloma Kraljevine Jugoslavije.^[2] Najjača politička snaga bila je Hrvatska seljačka stranka koja je na poslijednjim prijeratnim izborima 1938. osvojila 85 % glasova.^[3] U vrgoračkom kraju pojavljuju se

Piše:

**Blanka MATKOVIĆ,
dipl. povjesničar i dipl. novinar**

skupine pristaša komunističke ideologije,^[4] ali i onih koji bivaju sve glasniji u želji za prelaskom na starokatoličku vjeru, pa štoviše i na pravoslavlje, što je naročito došlo do izražaja 1939. kada don Niko Delić, generalni vikar makarskog kaptola, na pismo fra Frane Rakića od

vana je upravo na Radoviću kod Vrgorca 22. lipnja 1941. te bila sastavljena od Drinka Tolića, Ivana Dragičevića, Ante Radalja, Mije Martinca, Stojanke Martinac, Mirka Tolića, Jure Tolića i drugih. 23. lipnja osnovana je i druga partizanska četa u predjelu Zavojana sa središtem u Zamagorju, a zapovijedao joj je Ivan Perić. Krajem lipnja formirana je i treća četa na području Dumići-Vlaka pod zapovjedništvom Ante Grgića.^[10] Rejon-ski (sic!) komitet KPH Vrgorac zadužio je

Vrgorac 1939. godine

27. srpnja iste godine odgovara da je riječ više o prijetnji i pritisku negoli o ozbiljnoj odluci.^[5]

Uoči Drugoga svjetskog rata partijska je organizacija na području općine Vrgorac brojila 37 članova te 15 članova SKOJ-a. Prvi članovi Komunističke partije Jugoslavije bili su Mirko Rakić, Ante Borovac i Jozo Martinac,^[6] a u Duhanском poduzeću isticali su se Boško Raos, Ivan Raos, Stanko Borovac, Ante Radalj, Mijo Martinac i Bogdo Franić. Nekoliko članova Partije djelovalo je u zadruzi „Sloga“ i Hrvatskome kulturnom društvu „Napredak“.^[7]

Početkom Drugoga svjetskog rata,^[8] dio mještana Vrgorske krajine priključuje se postrojbama NOV i DVJ,^[9] koje su se utaborile na Riliću i Radoviću te susjednom Biokovu. Prva oružana četa osno-

Antu Galića – Čosinu i Drinka Tolića za naoružanje, a uz pomoć Boška Raosa, Branka Markotića, Stanka Borovca, Kažimira Martinca, Marijana Radalja, Ante Miljka i Mate Nizića prikupljena je veća količina oružja i streljiva.

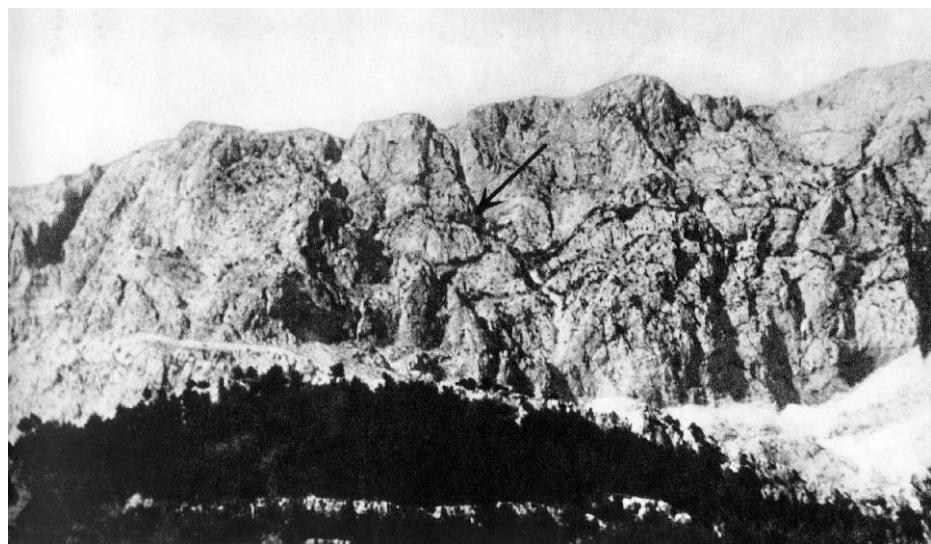
Godine 1941. u Vrgorcu je postojala oružnička postaja s 10 oružnika, domobranska postrojba s 28 pripadnika, 8 „financa“ i 40-tak pripadnika ustaške miličije.^[11] Druga oružnička postaja nalazila se u Kozici, a čuvalo ju je 6 oružnika i 16 pripadnika domobranstva. Na Biokovu su osnovani Baćinski, Briški, Gradački, Makarski i Neretvanski partizanski odredi. Na savjetovanju u Vrgorcu, kojem je načočio i organizacijski tajnik Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju **Ivo Amulić-Bajer**, 23. prosinca 1941. zaključeno je da se od postojećih oružanih skupina

formira zajednički vod za općinu. Rejon-ski komitet KPH Vrgorac organizirao je krajem 1941. godine prijenos oružja, ma-terijala i opreme za 40 pripadnika parti-zanskog voda sa sjedištem u Zavojanama. Tajnik Rejonskog komiteta Jozo Martinac govorio je o simpatizerima NOP-a s vrgo-račkog područja da „znamu gladovati po 4 do 5 mjeseci, da nisu vični borbi i da ne osjećaju potrebu borbe, jer pritisak fašističkih vlasti nije tako jak kao na drugim mjestima; da progon vojnih dezertera nije nesnošljiv, jer njih 90 % idu čak u Vrgorac i slobodno obavljaju svoje poslove, a stanovanje u tuđim kućama, da za njih – s obzirom na ostale poteškoće – nije nikakva žrtva“.[12]

Mještani Zavojana protivili su se parti-zanskim akcijama u blizini sela, a u vodu su zapažene „razmirice, trzavice, neposlušnost i nedisciplina“.[13] Kada je kra-jem ožujka 1942. zatraženo premještanje voda na Rilić, većina pripadnika je to od-bila, tražeći odlazak kućama. Odlukom Joze Martinca vod je raspušten, a hrana i oružje sačuvani. U travnju je vod ponovo formiran te ulazi u sastav Južno-dal-matinske partizanske čete.[14]

Rasploštanje akcija biokovskih partizana i dolazak Crne legije

Tijekom travnja i svibnja 1942. skupine biokovskih partizana izvršile su veći broj akcija na vrgoračkom području te likvidi-rare ili opljačkale nekoliko mještana. U noći sa 5. na 6. travnja u Ravči je ubijen Ante Rakić pok. Joze, navodno „suradnik neprijatelja“ te zaplijenjena veća količina hrane.[15] Dne 6. travnja jedan vod Prve južnodalmatinske /biokovske/ čete op-ljačkao je župnika don Andriju Radonića te izvršio „ekonomsku akciju“ u Rav-či;[16] 9. svibnja 1942. likvidirali su To-mu Barbira iz Draževitića, navodno „poz-natog ustašu i talijanskog špijuna“;[17] 12. svibnja 1942. spustili su se u selo Ma-kar i od općinskog lugara Ante Mendeša zaplijenili jednu lovačku pušku sa 12 metaka.[18] Istog dana pripadnici trećeg voda Južnodalmatinske /biokovske/ čete prebacili su se na Hvar i u selu Bogomolje razoružali oružničku postaju te zarobili četiri oružnika. Dne 13. svibnja drugi vod Južnodalmatinske čete izvršio je „eko-nomsku akciju“ u Pasičini. 19. svibnja iz-vršena je i „ekonomska akcija“ u Bastu kod Makarske, a 20. svibnja u Tučepi-

Prve partizanske skupine u Dalmaciji nastaju nakon njemačkog napada na SSSR. Makarski komunisti skrivali su se u Biokovu.

ma.[19] 16. svibnja u Južnodalmatinskoj četi nalazilo se se 250 vojnika, među kojima 66 članova KPH i 73 člana SKOJ-a.

U Vrgorac je 22. svibnja 1942. stigao zapovjednik tzv. Crne legije[20] dopu-kovnik **Jure Francetić**[21] s tisuću vojni-ka.[22] Do angažiranja Crne legije na ovom području došlo je nakon izvješća Velike župe Cetina Taj. br.1094/42 od 19. svibnja 1942., upućenog Općemu uprav-nom povjereniku na Sušaku, Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH, Ravnateljstvu za javni red i sigurnost, Ustaškoj nadzor-noj službi i Stožeru 6. pješačke divizije u Mostaru, u kojem se navodi sljedeće:

„...Po svim selima na području kotara Makarska, vrši se jaka komunističko-partizanska promičba... Nikakove veće ni manje protumjere sa raspoloživim snaga-ma nemogu se preduzimati, jer su komu-nističko-partizanske bande mnogo jače i bolje naoružane. Neophodno je potrebno žurno preduzeti jedno obće smisljeno čišćenje, sa jačim snagama, dobro naoru-žanim... Čitav pojaz od Ploča kod ušća rijeke Neretve i sela kotara Metković Plina i Pasičine pa sve do planine Biokova nalaze se partizani, koji svakodnevno ug-rožavaju naša sela i drže gotovo sva mjesta po svojom vlaštu izuzev Ma-karske, Gradca, Igrana i Vrgorca. Talijanska akcija čišćenja, koja je poduzeta sa strane ušća Neretve kotar Metković obus-tavljenja je nakon prvog susretaja sa komunistima, pošto je 18 talijanskih vojnika i jedan časnik bilo zarobljeno i odvedeno u planinu Biokovo sa strane partizana[23] ....Da bi se uspješno poduzela akcija protiv ovih banda bezuvjetno je potrebno an-

gažirati našu vojsku, oružnike i miliciju, koji će znati prodrijeti u same položaje partizanskih odreda, koji se mogu i da manjim brojem ljudstva likvidirati. Dos-tavlja se radi znanja s molbom, da se ras-položi kako bi se oružničke postaje na području kotara Makarska odmah poja-čale.“[24]

Dan ranije, 18. svibnja, Zapovjedništvo mornarice NDH uputilo je Ministarstvu vanjskih poslova NDH izvješće Obalnog zapovjedništva Makarska, u kojem se ističe da su se „zadnjih desetak dana prilike na području ovog Lučkog zapovjedništva iz temelja promjenile. Partizanski odredi razbacani u grupicama po brdima Bioko-va i po šumama na otoku Braču i Hvaru, spuštaju se sad slobodno do mora i zagospodarili su skoro svim selima. Partizani u svojim akcijama sada postaju sve smioniji i bezobrazniji, te napadaju, pljačkaju i ubijaju pojedine seljake po selima, uci-enjuju sela, napadaju na državne objekte i te uništavaju, ruše brzozavne i brzoglasne veze, napadaju na poštu i slično. Glavno središte partizanskog odreda je Baćina...“[25]

Župan Velike župe Cetina u nedjeljnom izvješću za razdoblje od 17. do 23. svibnja 1942. pod brojem 49/42 upućenom Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH, Ravnateljstvu za javni red i sigurnost, Mi-nistarstvu vanjskih poslova, Županstvu pri Poglavniku i Općem upravnom povjereniku na Sušaku, između ostalog navodi: „Dne 22 svibnja 1942. navečer iznena-da je banuo u Vrgorac ustaški potpukov-nik Juraj Francetić sa svojim ustašama (glasovita Crna legija) te je rano ujutro

dne 23. svibnja krenuo u brda prema jugoistočnom dijelu kotara Makarska u svrhu čišćenja partizana. Ova vijest je izazvala oduševljenje i podigla moral u ogromnom dijelu pučanstva, u kojem vlada čvrsto uvjerenje da je jedini neustrašivi pod.puk. Francetić sa svojim hrabrim ustašama kadar oslobođiti zemlju od partizana, a i politički odjek pojave Francetića u našim krajevima je ogroman. O rezultatima ove akcije izvjestit će se naknadno.“[26]

Crna legija napustila je 28. svibnja[27] Metković, a sljedećeg dana Gradac i Baćinu.[28] O postupcima Crne legije na biokovskom području ostao je sačuvan zapis **Živka Šerića**: „Prema ponašanju Crne legije u Vrgorcu i na putu od Vrgorca do Graca te za vrijeme boravka u Gracu i drugim mjestima općine Gradac ne bi se moglo zaključiti da je Francetić u naš kraj došao u '...u svrhu čišćenja partizana'. Istina je da je naša četa izbjegavala sukob s nadmoćnjim snagama Crne legije, ali ni Francetić nije htio borbu. 'Namjera im nije bila da se sudare s partizanima, čak su izbjegli borbu kad ih je napala jedna desetina partizana na vrhu Rilića.' Kad su se približili Grnčeniku, narod i partizani su se na brzinu sklonili. Ostala je puna peć kruha. Nakon povratka našli su kruh izvađen iz peći. Ni jedan hljeb nije nedostajao. Da ga legionari nisu izvadili, kruh bi bio izgorio. Na odlasku iz Graca, cestom preko Baćine u pravcu Metkovića, ostavljali su uz rub ceste neraspakivane kutije metaka. Od Rudarskih domova do Žrnovice – grački su omladinci sakupili nekoliko desetaka takvih kutija. Francetić, Šimić, Guberina i Herceg obilazili su sela gornjoprimske općine.

U Gracu su sazvali narod na zbor. Oružnici su obišli sve kuće i naredili da se na zbor mora doći. Na Solinama, gdje su zakazali zbor, okupilo se nešto naroda. Govore su održali Guberina, Šimić i Francetić. Govorili su o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i potrebi da svi Hrvati budu složni. Za partizansku borbu su govorili da je pustolovina koja nema nikakva izgleda na uspjeh, a dovodi do borbe između samih Hrvata. Pozivali su roditelje da utječu na svoje sinove da se vrate svojim kućama, da povratnicima garantiraju sigurnost – i sve u tom stilu...“

Isticali su da oni shvaćaju zašto smo se mi u Dalmaciji latili oružja, aludirajući na Talijane. Uvjerali su da će se sve dobro završiti za Hrvatsku ako Hrvati budu

Jure Francetić (sjedi prvi s lijeva), kasniji zapovjednik Crne legije, kao svjedok na šerijatskom vjenčanju u Zagrebu u lipnju 1941.

složni i strpljivi. Na kraju su odredili grupu članova partizanskih obitelji i drugih mještana i naredili da odu u Baćinu i uspostave kontakt s partizanima i da im sve to prenesu s prijedlogom da se svi vrate doma i nastave miran život, a da im oni garantiraju slobodu i sigurnost....

Za sve vrijeme boravka u Gracu legionari nisu primjenjivali silu, nisu zlostavljali ni pljačkali....“[29]

U međuvremenu je 25. svibnja jedan vođ Južnodalmatinske čete ušao u Zaostrog gdje je opljačkan franjevački samostan, a sljedećeg je dana napadnutu oružničku postaju u Kozici.[30] Pripadnici Južnodalmatinske čete opljačkali su 31. svibnja Podgoru, a 1. lipnja ubili Franju Čizmića iz Zadvarja. Istog je dana ubijena i jedna osoba u Zapadnoj Plini. Trećeg lipnja napadnut je mještanin Stilje, koji je nakon nekoliko dana preminuo od zadobivenih ozljeda. Iste su noći opljačkani Tučepi, a sljedeće su noći biokovski partizani upali u školsku zgradu u Dragljanima gdje su pokidali fotografiju dr. Ante Pavelića i odnijeli pisači stroj. Šestog 6. lipnja opljačkan je Ante Rakić iz Višnjice, a u noći s 8. na 9. lipnja Omladinska četa likvidirala je Barišu Šimunovića iz Stilje.[31]

Pripremanje napada na Vrgorac i osnivanje bataljuna „Josip Jurčević“

Imajući u vidu razmah partizanskih akcija na biokovsko-neretvanskom području te političko stanje u općini Vrgorac, Okružni komitet KPH za Makarsku[32]

razmatrao je u suradnji sa zapovjednikom Južnodalmatinske čete mogućnost napada na Vrgorac, u kojemu se tada nalazilo oko 130 pripadnika oružanih snaga NDH. **Sibe Kvesić** ističe da je cilj zauzimanja Vrgorca bio domaći se oružja i znatnih količina hrane koje su ondje bile uskladištene.[33] Budući da je Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju sazvao vojno-političko savjetovanje na Vještić-gori (Dinara),[34] komesar **Nedo Bošković** i tajnik Okružnog komiteta KPH za Makarsku **Petar Bogunović** prenijeli su ostalim zapovjednicima iz čete **Jozi Tomaševiću** i **Bogdanu Viskiću** da razgovaraju s članovima KPH iz Vrgorca o planu napada. Razgovor su obavili s **Jozom Martincom**, **Drinkom Tolićem**,[35] **Ivanom Dragičevićem**, **Antom Raosom** i **Zvonkom Raosom**, a nakon dogovora ustanovljeni su zadaci vezani uz pripreme za napad. Na savjetovanje u Vještić-goru krenuli su polovicom svibnja 1942. **Petar Bogunović**, **Nedo Bošković**, **Neda Mavorić**, član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju, **Gojko Ujdurović**, **Ante Galić-Ćosin**, član Rejonskog komiteta KPH Vrgorac te **Vinko Dragović**, tajnik Rejonskog komiteta KPZ za Metković. Savjetovanje je održano od 4. do 6. lipnja 1942., a donesena je odluka da se od posročbi Prve južnodalmatinske čete formira bataljun „Josip Jurčević“[36] kojemu se također priključuje i Neretvanska četa.[37] Zapovjednikom bataljuna imenovan je Petar Bogunović,[38] zamjenikom zapovjednika Jure Galić,[39] po-

litičkim komesarom Nedjeljko Bošković, zamjenikom političkog komesara Jozo Tomašević, operativnim oficirima Gojko Uđurović,[40] informativnim oficirima **Sergije Petrović**, obavještajnim oficirima **Pavao Lozo**,[41] a Ante Šutić[42] intendantskim oficirom.[43]

Tijekom savjetovanja na Vještić-gori članovi KPH i SKOJ-a Boško Raos, Ante Raos, Branko Markotić i Ante Martinac izvršili su temeljite pripreme za napad na Vrgorac.[44] Stotinjak članova KPH i SKOJ zaduženo je bilo za stražarenje na svim punktovima i raskrižjima na sljedeći način:[45]

1. Čukovina – kuća Ante Martinca „Cice“ (Kata Martinac, Vica Martinac, Nikica Šoljak, Milan Šoljak, Andra Roglić, Gojko Roglić);

2. Podbršće Donje – kuća Manje Martinac (Ante Martinac Grgin, Kažimir Martinac, Marija Martinac, Magdalena Martinac,[46] Bepo Miljak, Ante Miljak);

3. Podbršće Gornje – kuća Duška Dragičevića (Branko Markotić, Milka Markotić, Vilko Markotić, Danica Markotić, Ante Markotić, Ante Radalj, Marijan Radalj, Pero Miljak, Tonko Tolić, Drinka Tolić);

4. Kuća Ante Galić „Ćosina“ (Joka Galić, Stanko Borovac, Maćo Hrštić, Ante Mardešić, Jozefina Mardešić);

5. Ercegovo selo – kuća Mate Nizića (Maca Nizić, Matija Nizić, Ljubica Nizić, Mijo Glavan);

6. Pijaca – kuća Ante Raosa (Branko Raos, Žarko Raos, Dragica Raos, Vatro Pervan, Nevenka Mijošić, Mira Bajalo);

7. Kuća Ante Domandžića (Zdenka Delipetar, Marija Domandžić, Ante Domandžić, Manda Domandžić);

8. Škulja – kuća Boška Raosa (Jaka Raos, Jozo Raos, Ante Raos, Pero Raos, Manda Raos, Danica Raos) i

9. Sršenik – kuća Ivana Stankovića (Jure Stanković, Stana Stanković, Petar Stanković, Danica Stanković).

Glavni sabirni punkt, gdje je boravio tajnik Račjonskog komiteta KP Vrgorac Jozo Martinac,[47] nalazio se na Radoviću, a skladišta oružja bila su u kućama Drinka Tolića, Stanka Borovca, Boška Raosa, Ivana Stankovića te na Radoviću. Izvidima je ustanovljen broj pripadnika oružanih snaga NDH, njihovo naoružanje i moral te kretanje. Istodobno se prišlo ostvarivanju kontakata na suprotnoj strani, pa je za suradnju pridobiven **Ibrahim**

Delić čiji je zadat bio u trenutku napada pozvati domobrane na predaju.[48] Također je uspostavljen kontakt sa **Tomom Franićem** i **Franjom Matolijem** iz oružničke vojarne, a među „financima“ se nalazio simpatizer NOP-a Mate Žulj.[49] U vrgoračkoj pošti djelovali su Marija Domandžić i Ante Mardešić, a u oružničkoj vojarni u Kozici Martin Čule i Dane Zrne.

Članovi štaba bataljuna „Josip Jurčević“ vratili su se sa savjetovanja na Dinari 13. lipnja, kad su pojedine čete već bile razmještene na položajima oko Vrgorca. Štab bataljuna pridružio se 2. i 5. četi koje su krenule niz Rilić preko Orlića prema Vrgorcu u večernjim satima 14. lipnja 1942. 1. i 4. četa zauzele su položaje u zaseoku Zekulići u Zavojanama. Neretvanska četa postavila je zasjedu na Orepku ispod Novih Sela, 17 km istočno od Vrgorca te dan prije napada razoružala 12 ustaša koji su čuvali most na Orepku.[50] Jedna desetina 5. čete postavila je zasjedu u Dubravi, 10 km zapadno od Vrgorca, a 3. četa na Turiji, 30 km zapadno od Vrgorca. Udarne grupe iz Vrgorca sastavljene od članova KP i SKOJ-a primile su 14. lipnja oružje i streljivo[51] te tijekom noći zauzele položaje na dogovorenim mjestima u mjestu i okolici.

Napad na Vrgorac 15. lipnja 1942.

Nekoliko sati uoči napada na Vrgorac, Ustaški logor u Metkoviću primio je brzjav iz Vrgorca kojim se upozorava na mogućnost napada na naselje te traži hitna pomoć. Dopisom Prez. broj 1717/42 od 18. lipnja 1942. Velika župa Hum u Mostaru, pod naslovom „Prilike u kotaru Metković“, Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH, Ministarstvo vanjskih poslova i Općemu upravnom povjereniku na Sušaku obaviještava o „Logorskom izvještaju“ Ustaškog logora u Metkoviću br. 307 od 17. lipnja 1942. sljedećeg sadržaja:

„.... Dana 14. lipnja o.g. u 6 sati poslijе podne primio je ovaj Logor brzjav iz Vrgorca /varoši na polovinu puta Metković-Makarska/ sa sadržajem da prijeti opasnost napadaju partizana i da se posalje hitna pomoć.

Ovaj se Logor stavio odmah u kontakt sa g. predstojnikom i sa našim oružničkim snagama kao i sa Komandom savezničke Talijanske vojske.

Nakon duljeg, ali pustog natezanja, to su oni odlučili izaslati pomoć kad im to dozvoli starija vlast iz Dubrovnika i tako je protekla za strašna noć, ali se još pomoć poslala nije!

Preko te noći tako do 12 sati više smo puta nazivali Vrgorac tješili ih da im pomoć ide i oni su se odazivali. ali poslije pom. sata više se javljali nisu ni preko našeg ni talijanskog brzoglasa i bili smo na čistu da tamo nije sve uredu. Obližnje stanice brzoglasa javljali su nam, da su sve linije prema Makarskoj i dalje porušene od partizana i da se spremaju napadaj na više sela, kao i da su partizani vrlo brojčani i dobro naoružani.

Osmanuo je 15. lipnja i u Metkovićima nije se znalo ništa što se sve tamo događa i baš toga dana u 3 sata poslije podne otišla je veća skupina Talijanske vojske sa kamionima oružana, preko Ljubuškoga, jer su ceste Metković-Vrgorac po partizanima raskopane, kao i što su jedan most blizu Novisela bacili dinamitom u zrak, to su sve napravili prethodno napadaju na Vrgorac sa namjerom da se zaprijeći svaki prolaz i pomoći istome.

Iste večeri dana 15. VI. vidili su se veliki stupovi dima i vatre u pravcu prema Vrgorcu i ako je udaljen od Metkovića 36 km. i po tome se je zaključivalo zla slutnja! Prošla je i ta crna noć, a da se još u Metkoviću nije znalo ništa što se tamo zbiva, tek na 16 u jutro saznali smo da je Vrgorac i nekoliko sela napadnuto i osvojeno od strane partizana i da ima žrtava

Petar Bogunović, sekretar OK KPH za Makarsku, kasnije zapovjednik bataljuna "Josip Jurčević"

kojima se nezna broj... Istog dana poslije podne saznali smo da su partizani izvršili pokolj. U Vrgorcu nad svima našim istaknutijim ljudima i njihovim obiteljima i da je pao žrtvom, što ljudi, žena i djece 38 lica, kao i da je zapaljena duvanska stаница i oružnička postaja, od koje su se vatre i vidili obrisi ovde. Šteta ovih paljevina je ogromnih milionskih vrednosti.

Prepad je izvršen baš na osvit jutra 15. VI. u 4 sata u jutro, dakle prije nego je stigla pomoć, koja je došla na gotov čin, a partizani su se prije sklonili i pobegli kad su izvršili osim pokolja i pljačku nad imovinom nevinih žrtava, koje su sve ponijeli sa sobom u šume pri čemu ih je pomagao veći broj ženskinja sa konjima i mazgama, vjerojatno predhodno zato pripremljeno.

Priča se da partizana ima mnogo, čak se govorio od nekih 5000 ljudi, ali mi smo mišljenja po svim dokazima da jesu jaki, ali da ih toliko baš nema i da bi ih moglo biti oko 2.000, ali dobro oružanih i sa puškomitriljezima.

Partizani kako se i vidi iz gornjega poнаšaju se razbojnički a naročito iza odlaska Crne Legije i dalje se prijete raznim mjestima i samom Metkoviću, i obzirom na iskustvo kroz prošla dva mjeseca nije ništa isključeno da oni mogu izvršiti...!! Narod je u smrtnom strahu i u očaju bježi kud koji u veća mjesta gdje misli, da će biti zaštićen po našim i Talijanskim snagama, ali je sve to slaba utjeha i nada !!! jer smo mi bez oružja i inače bez slobode i mogućnosti, da možemo ma što poduzeti, jer saveznici, kako se i zna vode politiku svoje vrste...!!! Svi naši povjerenici /sbirnici pobegli su iz svojih domova jer primaju pisma i prijetnje svaki dan, a goloruki su!!!

Dakle, sumarno stanje je očajno u kotaru Metković i Makarska i ovo se šalje Naslovima po dužnosti na znanje i kao zadnji apel, da se poradi i poduzme nešto ako se može i to hitno ako pak ne, to je više nego sigurno, da će jedan dio naroda preći iz straha na stranu partizana, a drugi talijanima nadajući se nekoj zaštiti, i tako će svaki pojma od N.D.H. od Ustaštvu u ovim krajevima zamrijeti, a razumije se, one će istaknutije a naročito Ustaše dužnostnike poubijati što se dnevno i događa.

Na znanje s molbom, da se poduzmu žurno koraci, da se žurno dodielji oružje našem pučanstvu u kotaru Metković i da

se pošalju odredi demobranstva. U protivnom izgleda, da će nastupiti posljedice s velikim materijalnim i moralnim žrtvama.

ZA DOM SPREMNI!

M.P.[52]

PODŽUPAN

[v.r..]“.[53]

Napad na Vrgorac započeo je u 5 sati ujutro 15. lipnja, kad se zapucalo s južne strane naselja.[54] Peta četa sa zapovjednikom Drinkom Tolićem napala je s juga domobransku i oružničku vojarnu; 2. četa na čelu sa Vladom Viskićem napala je s istoka i ujedno osiguravala položaje od ustaša iz Dusine i Velikog Prologa; 1. četa sa zapovjednikom Antonom Berošem i 4. četa pod zapovjedništvom Polde Mikulića napale su sa sjeverne i sjeveroistočne

Josip Jurčević

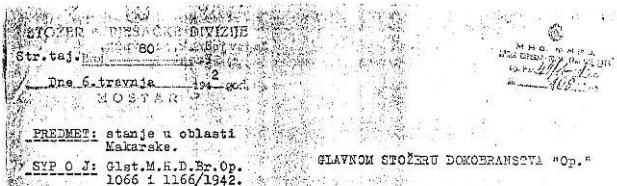
strane oružničku vojarnu i razoružale ustaše koji su se nalazili po kućama te postavile osiguranje od Gradine i na putu prema Banji i Prapatnicama. Pojedine partizanske čete razoružavale su pojedine pripadnike oružanih snaga NDH koje su zatekli izvan vojnici. Tijekom borbi za domobransku vojarnu, domobran Ibrahim Delić pozvao je dombrane da se predaju, no, prema kazivanju Branka Markotića, ubio ga je ustaša Pero Kovač.[55]

Dombrane su se uskoro predali, a u izvješću Štaba IV. Operativne zone[56] od 1. srpnja 1942. Glavnem štabu NOP odreda Hrvatske navodi se da je među njima bio i „jedan ustaša, koji je likvidiran“.[57] Borba za oružničku vojarnu trajala je nešto duže. Fra Petar Bezina navodi da su se oružnici predali i da pucnjava nije dugo trajala te da se jedini borio Pero Kovač iz

Kašća, koji je na prozoru pogoden metkom nakon čega su mu partizani od čavala napravili na čelu slovo U.[58] Tijekom borbe navodno je ranjeno 10 ustaša, a ubijena četvorica.[59] Prema drugom izvoru, Vrgorac je branila posada od 85 ljudi,[60] a „poslije kraće, ali žestoke borbe... zarobljeno je 13 domobrana, 6 žandara i 2 finansa, dok je u toku borbe poginuo 1 ustaša, 2 domobrana i 2 žandara“.[61] Pripadnici udarnih partizanskih grupa također su izvršili zadatke razoružavši dvije patrole oružnika te domobrane koji su se zatekli na ulicama.

Mate Rakić,[62] župnikov brat, sjedio je pred kućom svojih rođaka Pranića pažeći na župnu kuću. Uhitio ga je i u zatvor odveo **Pero Bajalo** koji je naišao s partizanskim izvidnicom. Isti je ubio Miju Matića,[63] a suprugu mu ranio nakon čega je utamničena. Kada se začula pucnjava, djecu su sakrili u bačve. Mate Hršić skrio je sina Pjera u badanj, iako je bio član SKOJ-a. Ustaškog tabornika **dr. Matu Radića**, liječnika rodom iz Koteza, sakrile su dvije sestre Bajalo u drvarnicu.[64] Vrgoračka tamnica ubrzo je napunjena uhićenim mještanima, a pripadnici bataljuna „Josip Jurčević“ izvršili su pretres mjesta. U izvješću Štaba IV. Operativne zone od 1. srpnja 1942. Glavnem štabu NOP odreda Hrvatske ističe se da je „uz pomoć RKK P.[65] Vrgorac uhapšeno 15 špijuna. Poslije ispitivanja streljano je njih 30 skupa sa žandarama“.[66] Gizić ističe da su uhićeni „svi izraziti neprijateljski elementi i špijuni“[67] te da je „odmah je sastavljen vojni sud, koji je sve ustaše i domobranskog komandanta osudio na smrt strijeljanjem. Domobrani su oslobođeni i poslati svojim kućama, osim onih koji su izrazili želju da poduđu s partizanima.“ [68]

Svi domobrani, oružnici, „financi“ i pripadnici ustaške milicije bili su razoružani nakon polsatne borbe tijekom koje je zaplijenjeno 157 pušaka, 2 puškomitraljeza, 25 pištolja i 30 000 metaka.[69] U međuvremenu je naišao jedan kamion s 15 domobrana sa zapadne strane Vrgorca, no oni su također razoružani. Na zahtjev zapovjednika 4. čete Polde Mikulića, ukrcano je 25 vojnika i 6 udarnika u isti kamion s namjerom da razoružaju posadu u Kozici. Partizanska zasjeda kod Dragljanina, 10-tak km zapadno od Vrgorca, koja je prije nekoliko trenutaka propustila spomenuti kamion s domobranima, mislila je

PREDMET: stanje u oblasti Makarske.
SYF. O. P.: Gist.M.R.D.Br.0p. 1066 i 1166/1942.

GLAVNOM STOŽERU DOKOBRANSTVA "Op."

Savremo navedenim zapovjedima dostavljeno sljedeće iz - vješće:

Odmah po primnutku zapovjedništva Op. Br. 1066 od 30.III.42. tražio sam brzojavno podatke o stanju na području od zapovjedništva oružničkog krila Makarska, kojom je prigodno prehita i zapovjed za sprečavanje ubijanja, pljačke i paljenja.

Dne 3.travnja 1942. prisljeni su od zapovjedništva oružničkog krila Makarska 2 brzojave, da na području posile talijanske akcije vlasti zatišje.

Na osnovu ovih podataka dostavljeno je šifrirano kružno-vatno izvješće Štr.taj.Br.70.

Intodobno je od zapovjedništva oružničkih krila Omilj i Makarska ponovo traženo, da najzurnije dostave konkrete podatke o svima bombardima, ubijanjima, pljačkanjima i paljenjima, uzadje vrieme i ponovo je zapovjedeno, da svaki takvi slučajevi ima da se spriječe svakome. Prije no Štr.taj. je stigao odgovor /brzojavne veze sa Omiljem i Makarskom u praksi da je u potpunosti dovršeno, a brzojavna veza se može samo uspostaviti kada to komite bataljona i kada su linije slobodne. Sto je vrlo rjeđko/ primljena je zapovjed Štr.taj. 1166 od 4.travnja 1942. Čim su od navedenih oružničkih krila primljene, daci dostavljen je krtak izvještaj Štr.taj.br.80/5.travnja 1942., koji će dopunjivati sljedećim podujmom Izvještajem zapovjedništva oružničkih krila Štr.taj. 1166.

Zadnje vrieme vodjenje su borbe na području crnogorskog podstajali Rikar/15 km s.-z od Sinja/ i Gradač. Ima prilikom u s. Blizine /km. j.-i. od Gradača/ unifirano je 37 kuća.

Dne 16.III.42. banditi su sešekali postanski savozas kod s.Krkić /8 km istočno od Knina/, iati opipljekali i uzbili odvjeti s potroškom među kojima i 2 oružnika. Banditi su sešekali našu obvešnjenu koju je krtak Štr.taj. u s.Putići /oboje/ na ostrvu Brat/ poštu i ubijeni je ukršteni putnik Štr.taj. Š. Banditi su napali talijanski savozas kod s.Ugljan/ /6 km s.-z od Štr.taj./, a utrošak su Talijani vršili reaciju i u tom celi ubijen je jedan vojnik a u selu triju Štr.taj. od 1.000.000 Kuna/vjerovatno uslijed paljenja i pljačke od strane Talijana/. Zatim su Talijani vršili pretres s.Vrpolje/ /3 km istočno od Štr.taj./, koje selo je bilo popravljeno Štr.taj. od 8.000.000 Kuna.

Dne 3.IV.42. opipljekan je Štr.taj. Š. Dugopolje /15 km južno od Sinja/, pa je potom sa još 5 seljaka odsred od strane Štr.taj. u s.Mircu / na Kosoru/.

Od strane odmetnika napadnut je i razoružana mješavina obnovnica u s.Pražnicu /s.Brač/ Štr.taj. Š. Turjaka /7 km j.-i. od Sinja/ opipljekali su očamnici i kuće brade Markovine. U s.Otok /7 km istočno od Sinja/ odmetnici su nekim seljacima oduzeli namirnice i stoku. Kod s.Koljene /5 km istočno od Štr.taj./ odmetnici su opipljekali sitnu stoku. Kod s.Koljene /5 km istočno od Štr.taj./, eva hrana je napadnuta su 2 naša samovara koja su vozile hranu za Vrliku/ eva hrana je opipljekana. Sve ovo je djelo pobunjenika.

Savezničke talijanske vojske popalila je sve kuće u s. Vrdovo /16 km sjeverno od Sinja/, a tako isto ispod Zamešnice.

Štr.taj. MAKARSKA/ ovo je oružničko krilo u likvidaciji: Na području krila ne vode se nikakve borbe. Posljednju borbu vodili su oružnički postaje Gradač sa komunistima dne 8.ožujka 1942.

Za vrieme skoje talijanskih i naših snaga od 24.03.27. ožujka 1942.bilo je sluđajeva pljačke, ubijanja i paljenje 37 kuća u s.Bažine /3 km j.-i. od Gradača/.

Zapovjednik oružničkog krila predaje je ovaj brzojev najprije brzoglasom a naknadno i brzoglavom. Upitom, prigodom brzoglasnog predavanja, ko je vršio navedena nedjelja odgovorio je, da su to vršili ustrelje pod zapovjedništvom ustasnog časnog namjesnika Marijanovića iz Imotskog.

Izvješće hrvatskog domobranstva iz travnja 1942. o prilikama u makarskome području

da isti bježe natrag, osula paljbu te ubila četvoricu i teško ranila jednog partizana, koji je zatim umro. Poginuli partizani pokopani su na vrgorackom groblju istog dana oko 10 sati. Tijekom sprovoda talijanski su zrakoplovi nadlijetali Vrgorac, no nisu pucali niti bombardirali mjesto. Nakon sprovoda u Kozicu je poslan drugi kamion, a domobrana i oružnička posada je razoružana prilikom čega je zaplijenjeno 18 pušaka. Pripadnici 3. čete pod zapovjedništvom Nikice Glavine[70] dokleali su na Turiju talijanski kamion i zabiljekili sedam vojnika koje su ubili.[71] Pripadnici neretvanske čete dočekali su talijanske vojnike koji su došli s tenkovima s namjerom da poprave srušeni most na Orepku kod Novih Sela, ali su odbijeni uz gubitke od 20 mrtvih i ranjenih. Stoga su se Talijani povukli preko Vida i Ljubuškog te oko 18 sati došli na Veliki Prolog odakle su uputili jednu motoriziranu obhodnju prema Vrgorcu. Ophodnja je

naišla na zasjedu i bila prisiljena vratiti se u Veliki Prolog.

Likvidacija 32 Vrgorčana i pisanje jugoslavenske historiografije

Nakon zauzimanja Vrgorca, zapovjedništvo bataljuna „Josip Jurčević“ smjestilo se u kući braće Jelavić, iznad trgovine Mate Jelavića. Odmah se započelo s izdavanjem naredbi, evidencijom zaplijenjenog oružja i selekcijom zarobljenika. Izdana je naredba o kontroli osiguranja na prilazima Vrgorcu gdje su uz pripadnike I., II., IV. i V. čete sudjelovali i članovi udarnih grupa. Osiguranja su postavljena prema Banji, Orahu do granice Hercegovine, na Jerkušića Torini i na Kosi Ilića, iznad Potprologa, na Polića Docu, Ajdinovcu prema Dusini, prema Rastoku, na Poljanicama, Gradini, Lokvicama te prema Prapatnicama i Bunini. Uvedena je kontrola kretanja i nitko nije mogao ući u ili izaći iz Vrgorca, osim u iznimnim slučajevima uz posebnu propusnicu. Ti-

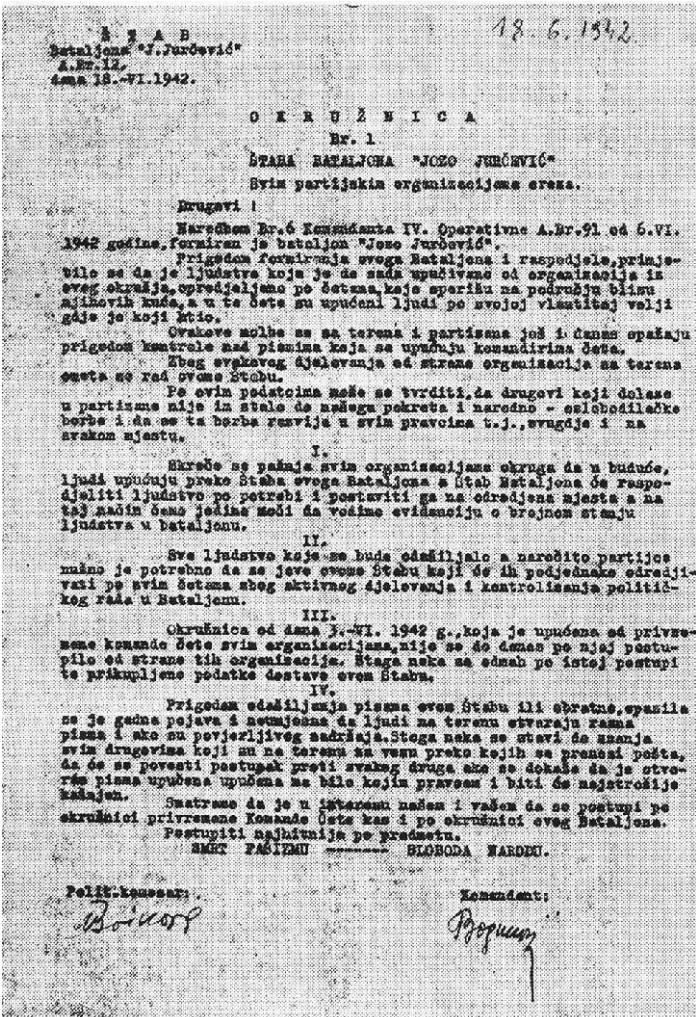
jemkom čitavog dana Vrgorac i prilaze mjestu nadlijetali su zrakoplovi koji nisu intervenirali.

(nastavit će se)

Bilješke

Napomena: Skraćena verzija ovog teksta objavljena je u *Glasniku vrgorske krajine*, br. 22, svibanj 2011.

- [1] Prema posljednjem popisu stanovništva prije Drugoga svjetskog rata (1931.), Vrgorac su nastanjuvale 1074 osobe. Broj stanovnika znatno je smanjen do 1948. godine kada su popisom stanovništva evidentirano svega 832 stanovnika, čime se Vrgorac povratio na veličinu naselja s kraja 19. stoljeća. Ukupan broj stanovnika općine Vrgorac smanjio se u istom razdoblju za 10 %, a najveći demografski pad zabilježen je na području Vlake, Dubrave, Dragljana, Kozice, Donjih Rašćana, Ravice te Dusine. (Mirko KORENČIĆ: *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971.*, Zagreb, 1979., 737-739). Ukupan broj stradalih 15. lipnja i potkraj kolovoza iznosio je oko 200 osoba. Pokolj stanovnika selu u zapadnom dijelu Vrgorske krajine zbio se mjesec dana prije poznatog četničkog masakra u Gatima, Docu, Dugopolju i Kotlenicama, no usprkos velikom broju žrtava široj je javnosti slabije poznat.
- [2] Dr. fra Petar BEZINA: *Župljani župa povjerenih Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkrića*

Okružnica štaba bataljuna "J. Jurčević"

- upitelja: žrtve rata 1941.-1945., 1990.-1995., Split, 2003., 1084
- [3] http://vrgorac.blog.hr/2007/01/1622016273/prve-partizanske-grupe-i-odredi-u-vrgorskoj-krajini-1941-godine.html
- [4] Komunistička čelija u Vrgorcu osnovana je 1930. pod vodstvom braće Sreća i Mirka Rakica te Jozeta Martinca. Na lokalnim izborima 19. svibnja 1940. godine komunisti su osvojili osam mesta u Općinskom vijeću u Vrgorcu. (Marko BAJTO, Marko BUKLIJAŠ: *Vrgorčko zabiokovlje*, Zagreb, 2005., 32.)
- [5] Župljani župa povjerenih Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja, 1084.
- [6] Tajnik Komunističke partije u Vrgorcu i nositelj izborne liste za općinu Vrgorac 1940.
- [7] Opširnije o razvoju Komunističke partije u Vrgorcu između dva svjetska rata vidjeti izjavu Jozeta Martinca, Državni arhiv u Splitu, f. 194, Zbirka memoarskog gradiva, kut. 12, MG-I/12-2/1
- [8] Talijanske postrojbe ušle su u Vrgorac 17. travnja 1941. Područje kotara Makarska s općinama Makarska, Vrgorac i Gradac ulazi u sastav Velike župe Cetina sa sjedištem u Omišu.
- [9] NOV i DVJ= Narodnooslobodilačka vojska i dobrovoljačka vojska Jugoslavije (naziv je korišten od siječnja do studenog 1942.)
- [10] http://vrgorac.blog.hr/2007/01/1622016273/prve-partizanske-grupe-i-odredi-u-vrgorskoj-krajini-1941-godine.html
- [11] Prema izvješću Kotarskog narodnog suda u Vrgorcu od 11. srpnja 1945., između 10. travnja 1941. i 15. lipnja 1942. u Vrgorcu se nalazila oružnička postaja pojačana s nekoliko pripadnika domobranstva, a brojno stanje postaje iznosilo je 15 do 20 ljudi. (Državni arhiv u Splitu, f. 51, Kotarski sud u Vrgorcu, kut. 1830, br.su.234/45)
- [12] Miroslav UJDUROVIĆ: *Biokovsko-neretvansko područje u NOB-i i socijalističkoj revoluciji*, IHRPD, Split, 1983., 87
- [13] Isto, 87
- [14] Južno-dalmatinska partizanska četa (poznata i kao Prva bikovska partizanska četa) osnovanje 9. ožujka 1942. u Baćini na poticaj Ervina Klarića, a sastojala se od Makarskog, Gradačkog i Baćinskog voda. Zapovijedanje četom preuzeo je Šeško Petrović, no uskoro ga je zamjenio Bogdan Viskić. Političkim komesarom postao je Nedjo Bošković, zamjenikom zapovjednika Gjoko Ujdurović, zamjenikom političkog komesara Jozo Tomašević, a intendantom Ante Šutić. (Branko MARKOTIĆ: »Prvo oslobođenje Vrgorca 15. lipnja 1942. godine», zbornik *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, IHRPD, Split, 1983., 443; Sibe KVESIĆ: *Dalmacija u NOB-i*. Drugo dopunjeno i prerađeno izdanje, IHRPD, Split, 1979., 235)
- [15] Ante Rakić pk. Jozu ubijen je u noći 6. travnja 1942. oko pola kilometra od vlastite kuće u Višnjici (Ravča) iz koje su ga odveli partizani obučeni u domobranska odijela i opanke. Izvori: Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), f. 491, Opće upravno povjereništvo NDH kod II. armate talijanske vojske Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“-Rijeka/Sušak (1941.-1943.), kut. 21, Izvješće Velike župe Cetina 1395/42, br. 7075/42; Državni arhiv u Splitu, f. 262, IHRPD, kut. 128, Kronologija.
- [16] HDA, f. 491, Opće upravno povjereništvo NDH kod II. armate talijanske vojske Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“-Rijeka/Sušak (1941.-1943.), kut. 21, Izvješće Velike župe Cetina 1395/42, br. 7075/42; Državni arhiv u Splitu, f. 262, IHRPD, kut. 128, Kronologija.
- [17] Državni arhiv u Splitu, f. 262, IHRPD, kut. 128, Kronologija.
- [18] HDA, f. 491, Opće upravno povjereništvo NDH kod II. armate talijanske vojske Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“-Rijeka/Sušak (1941.-1943.), kut. 20, br. 6856/42
- [19] Državni arhiv u Splitu, f. 262, IHRPD, kut. 128, Kronologija.
- [20] Ustaški zdrug Sarajevo, od 25. srpnja 1942. I. ustaški djelatni stajaci zdrug.
- [21] Jure Francetić rođen je u Prozoru kod Otočca 3. srpnja 1912. Gimnaziju je završio u Križevcima 1931., a studij prava upisuje u Zagrebu gdje djeluje u krugu pravaške mladeži. Zbog političke aktivnosti uhićivan je i zatvaran. U ožujku 1933. odlazi u emigraciju, no potkraj 1937. vraća se u Hrvatsku. Zbog političke djelatnosti uhićen je i potkraj 1940. osuđen na zatvor i izgon iz Zagreba. Početkom 1941. sklanja se u Njemačku, a nakon proglašenja NDH vraća u domovinu. Krajem travnja 1941. imenovan je ustaškim povjerenikom za Bosnu, a u rujnu 1941. preuzima zapovjedništvo nad Sarajevskim ustaškim logorom koji prerasta u Crnu legiju. U ožujku 1942. promaknut je u čin ustaškog dopukovnika, a u ljeto iste godine u čin ustaškog pukovnika te je postavljen za zapovjednika stajališta dželatnog zdrugova Ustaške vojnica. Polazeći na novi zadatak u Liku u prosincu 1942., njegov se zrakoplov zbog sabotaže na motoru, koju je navodno izvršio partizanski ilegalac Mirko Škrinjar, morao prisilno spustiti kraj sela Močila nedaleko Slunja. Teško je ranjen (udario ga je sjekirom po glavi Mile Trbojević-Medo iz Klanca) i prevezen u Slunj gdje se u tom trenutku nalazio Glavni štab NOV i PO Hrvatske. Operirali su ga dr. Franc Kleinhappel i dr. Boško Božović te je, prema većini izvora, u Slunjku i umro 28. prosinca 1942. Različite verzije o njegovoj sahrani spominju slunjsko groblje, jamu kod Močila i Bihać. Njegova smrt službeno je potvrđena 30. ožujka 1943. Posmrtno je dobio naslov viteza i promaknut u kraljnika. (Tko je tko u NDH, Zagreb, 1997., 117.-118.; Tomislav ARALICA – Višeslav ARALICA: *Hrvatski ratnici kroz stoljeća, 3. knjiga, Oružane snage NDH i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, Zagreb, 2010., 166.; Marko MARKOVIĆ: *Jure i Boban, Povijest Crne legije*, Zagreb-Tomišlavlje, travanj 2003., 8., 10., 11., 131.-154.) U dopisu Glavnog štaba Hrvatske Štabu VII. divizije od 25. prosinca 1942. navedeno je da je „Francetić teško ranjen, izvršena je operacija i postoji nuda da će ostati živ.“ (Državni arhiv u Karlovcu, Dokumenti obavještajne službe 4. korpusa 26.11.1942. - 20.7.1943., kut.1). U iskazu danom Župskoj redarstvenoj oblasti u Ogulinu 4. siječnja 1943. Božo Radanović pok. Josipa, rođen 3. lipnja 1903. u Dicmu, po zanimanju željeznički konduktor, izjavio je da je 1. siječnja 1943. između Plaškog i Vojnovca zaustavljen vlak kojim se vozio, nakon čega su partizani istjerali i odveli u šumu putnike i osoblje. Radanović dalje navodi da je zajedno s petoricom željezničkih službenika 2. siječnja 1943. odveden dalje u šumu do nekog sela nakon čega su nastavili put „te smo hodili oko 1 sat i tu su nam partizani rekli: ‘To Vas vodimo na Francetićev grob, da vidite gdje je Francetić ukopan. Mi ga ne bi bili, ali ženske kada su saznale da je to Francetić one su ga kolcima ubile.’ Mi smo to mjesto promatratali sa udaljenosti 6 do 8 mt. Mjesto gdje se je navodno nalazio grob Francetića ogradjeno je zidom od kamena visok po prilici 1 met. Tu smo vidjeli humak zemlje novoiskopane u obliku groba. Pored toga mjesto nalazi se izkopana raka. Pri promatranju toga mjeseta rekli su nam partizani: ‘Mislio je Francetić da neće doći u naše ruke. U onu drugu izkopanu raku treba da dodje Pavelić jer je on dobar kolega s Francetićem.’ Nakon toga pustili su nas dalje do Kamenice, do kuda smo išli oko 8 sata. Tu smo se odmorili u jednoj kući hrvatskoj oko 20 minuta i dalje produžili put prema Košarama, odakle smo oklopnim vlakom došli u Ogulin.“
- [22] U svibnju 1942. četničke i partizanske postrojbe iz Crne Gore prodrele su prema Gabeli i napali luku Ploče. Poharano je dvadesetak sela u istočnoj Hercegovini, a vlast NDH zatražila je dozvolu od Talijana da iz Sarajeva uputi ustašku satniju. Prema Metkoviću je tada krenula Crna legija pod zapovjedništvom Jure Francetića. Nada Kisić Kolanović ističe da se Francetić morao povući po nalogu iz Rima „jer su Hrvati tobože poslali jače snage nego što su zatražili“. (Nada KISIĆ KOLANOVIĆ: *Mladen Lorković, Ministar urotnik*, Zagreb, 1998., 54; ISTA: *NDH i Italija, Političke veze i diplomatski odnosi*, Zagreb, 2001., 286). U izvješču župskog redarstva Dubrovnik br. 24/42 od 23. svibnja 1942. navodi se da je Francetić namjeravao provesti „akciju čišćenja“ protiv četnika u istočnoj Hercegovini i time odvratiti Talijane od namjera da to područje (kotareve Bileća i Gacko) pripoji tzv. Kraljevini Crnoj Gori. Međutim, Talijansko zapovjedništvo u Metkoviću nije mu to dopustilo već su ga „poslali da očisti kraj od Vrgorca do Graca“. (HDA, f. 1372, Memoarsko gradivo sudionika radničkog i revolucionarnog pokreta, kut. 82, Elaborat Živka Šerića: Gradac u narodnoslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945., MG-82/II,5)
- [23] Opširnije o ovoj operaciji vidjeti izvješće Kotarske oblasti Makarska taj.br.304/42 od 20. svibnja 1942. (HDA, f. 491, Opće upravno povjereništvo NDH kod II. armate talijanske vojske Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“-Rijeka/Sušak (1941.-1943.), kut. 20, br. 6856/42)
- [24] HDA, f. 491, Opće upravno povjereništvo NDH kod II. armate talijanske vojske Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“-Rijeka/Sušak (1941.-1943.), kut. 20, br. 6856/42
- [25] HDA, f. 491, Opće upravno povjereništvo NDH kod II. armate talijanske vojske Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“-Rijeka/Sušak (1941.-1943.), kut. 20, br. 6856/42.
- [26] «Prvo oslobođenje Vrgorca 15. lipnja 1942. godine», *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi ...*, 445.; 23. svibnja 1942. Crna legija krenula je u Rilić i spustila se niz Gračke stine, no usprkos vojnoj nadmoći nije se sukobila s partizanima, što je začudilo talijansko zapovjedništvo u Metkoviću. (*Glasnik Vrgorske krajine*, br. XV, Vrgorac, listopad 2010., „Odgovoran je sustav, a ne samo jedna osoba“, 22.-24.; HDA, f. 1372, Memoarsko gradivo sudionika radničkog i revolucionarnog pokreta, kut. 82, Elaborat Živka Šerića: Gradac u narodnoslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945., MG-82/II,5)
- [27] Istog dana Francetić je obavijestio njemačkog poslanika u NDH Sigfrieda Kaschea da će na području Metkovića i Ploča ostati jedna ustaška satnija sa sjedištem u Pločama. (Mladen Lorković, *Ministar urotnik*, 180.)
- [28] Istog dana na zahtjev Talijana vraćene su ustaške preselice, a Francetiću nije dopušteno uređovanje u Mostaru. (HDA, f. 1549, Zbirka zapisa upravnih i vojnih vlasti NDH i NOP-a, kut. 190, IV-10, 317). Prema drugom izvoru, Crna legija napustila je Gradac i Baćin te krenula prema Metkoviću 27. svibnja, a slijedećeg dana vratila se u Sarajevo. (HDA, f. 1372, Memoarsko gradivo sudionika radničkog i revolucionarnog pokreta, kut. 82, Elaborat Živka Šerića: Gradac u narodnoslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945., MG-82/II,5)
- [29] HDA, f. 1372, Memoarsko gradivo sudionika radničkog i revolucionarnog pokreta, kut. 82, Elaborat Živka Šerića: Gradac u narodnoslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945., MG-82/II,5)

- [30] O napadu na oružničku postaju u Kozici 26. svibnja 1942. ostalo je sačuvano izvješće Kotarske oblasti Makarska br. taj.393/42 od 22. lipnja 1942. Tijekom borbe smrtno je stradao zapovjednik postaje Josip Mandarić. Istovremeno je napadnut i razdjel rizničke straže te izvršena pljačka. Iste je noći napadnut i pošta u Dragljanima. 27. svibnja napadnut je Mate Marinović, trgovac iz Zavojana, koji je opljačkan. Jozo Jović pok. Marka i Zvonko Jović Ivanov, koje su partizani poveli sa sobom, pušteni su. (Hrvatski državni arhiv, f.491, Opće upravno povjereništvo NDH kod II. armate talijanske vojske Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“-Rijeka/Sušak (1941.-1943.), kut. 21, br. 6940/42)
- [31] Nikola ZEKULIĆ: «Komunistička partija na području Vrgorca 1941.-1945.», zbornik *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, 148.
- [32] OK KPH za Makarsku obuhvaćao je od sredine 1942. kotare Imotski, Makarska i Metković.
- [33] *Dalmacija u NOB-i*, 242.
- [34] Opširnije o spomenutom savjetovanju vidjeti knjigu Drage GIZDIĆA, *Dalmacija 1942., Prilozi historiji Narodnooslobodilačke borbe*, Zagreb, 1959., 278-290. Za tekst Rezolucije donesene na savjetovanje vidjeti: HDA, f. 1220, CK SKH; Ratno gradivo, kut. 2, KP-9/188.. a za izvješće upućeno Centralnom komitet KPH KP-10/215. Za izvješće Štaba IV. operativne zone Glavnog štaba Hrvatske od 7. lipnja 1942. vidjeti HDA, f. 1905, Štab 4. operativne zone, kut. 31, NOV-39/5536)
- [35] Drinko Tolić, po zanimanju krojač, obnašao je potkraj 1944. dužnost predsjednika Vijeća Komande Biokovsko-Neretvanskog područja te kao predsjednik spomenutog vijeća potpisivao presude vojnog suda pri istoj Komandi. Prema bilješkama Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, isti je kasnije bio zaposlen kao sudac u Sinju. (HDA, f. 1944, Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, kut. 535, Grobišta - Splitko-dalmatinska županija)
- [36] Bataljun se sastojao od 1.čete zvane „Ervin Klarić“ (zapovjednik Ante Beroš, komesar Mate Nizić), 2. čete zvane „Vitomir Viskić“ (zapovjednik Vlado Viskić, komesar Ante Andrijašević), 3. čete zvane „Vid Mihaljević“ (zapovjednik Niko Glavina, komesar Jerko Kovacević), 4. čete zvane „Srećko Borić“ (zapovjednik Poldo Mikulić, komesar Mijo Martinac) i 5. (vrgoracke) čete zvane „Petar Hršić“ (zapovjednik Drinko Tolić, komesar Vlado Aleksić). Bataljun je priključena i VI. omladinska četa „Ante Trokar“ na čelu sa zapovjednikom Ivom Rubešom i komesarom Nikom Katićem.
- [37] Prva neretvanska četa osnovana je 22. travnja 1942. u brdu Rujnica na predjelu Doci. Dužnost zapovjednika preuzeo je Jure Galić, a komesara Vinko Dragović.
- [38] Petar Bogunović Ivanov, rođen 1912. u Baćini, član KPJ od 1934., bio je tajnik Okružnog komiteta KPH za Makarsku te zapovjednik bataljuna „Josip Jurčević“ i 3. bataljuna 4. dalmatinske brigade do njenog rasformiranja kada je prešao u 1. bataljun 1. proleterske brigade. Poginuo je 11. lipnja 1943. na Zelengori - Sutjeska. Prema životopisu nađenom u Zbirici memoarskog gradiva Državnog arhiva u Splitu, Bogunović je teško ranjen nakon probioja na komunikaciji Foča-Kalinovik te je 29. lipnja 1943. podlegao ozljedama u selu Grabovica kod Vlasenice. (Viktor KUČAN: *Sutjeska - dolina heroja*, Ljubljana - Beograd - Tjentište, 1978., 48.; Državni arhiv u Splitu, f. 194, Zbirka memoarskog gradiva, kut. 36a, Životopis Petra Bogunovića, MG-III/36-B/64). Među pripadnicima partizanskih postrojbi istovremeno se nalazio i Petar Bogunović Slavkov, rođen 20. siječnja 1924. u Baćini, član SKOJ od 1939. i član KPJ od 1943., koji je, prema podacima Milana Rake i Slavka Družijanića u NOB stupio 23. ožujka 1942. Prema podacima
- Vitomira Pirka, Petar Bogunović Slavkov stupio je u NOB 1941. kao pripadnik Bačinskog odreda, zatim 1. voda južnodalmatinske čete te potom 1. čete bataljuna „Josip Jurčević“. Sudjelovao je u napadu na Gradac 23. siječnja 1942. te bio je kurir Petra Bogunovića Ivanovog. U kolovozu 1942. postaje borcem, a zatim i omladinskim rukovoditeljem u 3. bataljunu 1. proleterske NOU brigade. Sudjelovao je u borbama u zapadnoj i središnjoj Bosni, Sandžaku i Crnoj Gori, a u listopadu 1943. vraća se u Dalmaciju te preuzima dužnost zamjenika političkog komesara 1. bataljuna 11. dalmatinske brigade. Kraj rata zatekao ga je na dužnosti komesara bataljuna 3. brigade divizije KNOJ-a (Korpus narodne obrane Jugoslavije koji je djelovao pod zapovjedništvom Odjeljenja za zaštitu naroda - OZNE, preteče UDB-e) s činom kapetana. Nositelj je „Partizanske spomenice 1941.“ (Milan RAKO, Slavko DRUŽIĆ-JANIĆ: *Jedanaest dalmatinska (biokovska) brigada*, IHRPD, Split, 1987., 516, 615; Vitoimir PIRAK: „Borci s biokovsko-neretvanskog i otočkog područja u Prvoj proleterskoj brigadi“, zbornik *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, 853.). Petar Bogunović Slavkov, admirbal bivše JNA, demantirao je tvrdnje da je odgovaran za zločine počinjene u Vrgorcu 15. lipnja 1942. i izjavio da je bio pripadnik Biokovskog odreda čiji je zapovjednik bio Niko Glavina te da u vrijeme zločina on i njegovog postrojba nisu bili u Vrgorcu. Izvor: <http://www.hic.hr/demand.html>, <http://www.slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/130986/Default.aspx>
- Prema dostupnim podacima, Niko Glavina zapovjedao je 15. lipnja 1942. 3. četom bataljuna „Josip Jurčević“ koja je čuvala prilaze Vrgorcu na Turiji gdje je zaustavila talijanski kamion i ubila nekoliko talijanskih vojnika.
- [39] Poginuo kao zapovjednik Udarnog bataljuna Treće dalmatinske NOP brigade u ožujku 1943. na Kamenmostu kod Imotskog (Dalmacija 1942., 280). Napomena: Ime Jure Galića ne nalazi se na popisu poginulih pripadnika Treće dalmatinske brigade objavljenom u knjizi Mate ŠALOVA, Treća dalmatinska brigada, IHRPD; Split, 1988., 502.-613. U popisu poginulih pripadnika Prve dalmatinske brigade, objavljenom u monografiji postrojbe, navodi se ime Jure Galića „Velikog“ (otac Marijan i majka Jaka rođ. Paponja) rođenog 20. rujna 1912. u Bičićima kod Ljubuškog koji je poginuo u IV. ofenzivi kao zapovjednik III. bataljuna. U zagradama pokraj njegovog imena navedena je Treća dalmatinska brigada. U istoj knjizi objavljen je i životopis Jure Galića „Velikog“ u kojem se ističe da je početkom lipnja 1942. postavljen za zamjenika zapovjednika bataljuna „Josip Jurčević“ na temelju čega se može zaključiti da je riječ o istoj osobi. Prema istom izvoru, Jure Galić poginuo je kod sela Perića 18. siječnja 1943., a narodnim herojom proglašen je 5. srpnja 1951. (Mirko NOVOVIĆ, Ante KRONJA ČENČO, Bogdan STUPAR, Vaso ĐAPIĆ: *Prva dalmatinska proleterska NOU brigada*, Beograd, 1986., 505., 460.-462.; Florijan BORAS: *Spomenica ljuštuškim žrtvama*, Ljubuški, 1998., 17.)
- [40] Gojko Ujdurović Mijin, rođ. 13. ožujka 1918. u Gradcu, zamjenik zapovjednika 3. bataljuna 1. dalmatinske brigade, utopio se u Tari 8. lipnja 1943. Odlikovan je Ordenom narodnog heroja 14. prosinca 1949. Prema životopisu, objavljenom u monografiji Prve dalmatinske brigade, Ujdurović se naročito istakao u napadu na Vrgorac 15. lipnja 1942. Odlikovan Ordenom narodnog heroja 14. prosinca 1949. (*Sutjeska - dolina heroja*, 221.; Mirko NOVOVIĆ i dr., *Prva dalmatinska proleterska NOU brigada*, 480.-481., 549.; Državni arhiv u Splitu, f. 194, Zbirka memoarskog gradiva, kut. 42, Životopis Gojka Ujdurovića, MG-III/42-U/4; HDA, f. 1372, Memoarsko gradivo sudionika
- radničkog i revolucionarnog pokreta, kut. 82, Elaborat Živka Šerića: Gradač u narodnoslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945., MG-82/II/5)
- [41] Pavao Lozo Lukin rođen je 28. rujna 1890. u Poljicima. Obnašao je dužnost zamjenika zapovjednika Mosorskog odreda, a kasnije obavještajnog oficira IV. operativne zone i VIII. korpusa. Imenovan je predsjednikom Kotarskog narodnooslobodilačkog odreda Imotski, članom Okružnog NOO Biokovo-Neretva, a zatim i članom Oblasnog NOO za Dalmaciju i Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju. Nositelj je „Partizanske spomenice 1941.“ i više puta odlikovan. Nakon rata postao je poslanik Savezne narodne skupštine FNRJ. Umro je 22. prosinca 1970. (Državni arhiv u Splitu, f. 194, Zbirka memoarskog gradiva, kut. 39, Životopis Pavla Loze, MG-III/39-L/7)
- [42] Ante Šutić „Cikvantin“ rođen je u Gradeu 17. srpnja 1891. 1920. postaje član KPJ, a nakon početka Drugog svjetskog rata član Mjesnog komiteta KPH Gradač i član Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju. 1945. izabran je za poslanika u skupštini FNRJ za kotare Makarska, Vrgorac i Metković, a 1949. za saborskog zastupnika. Nositelj je „Partizanske spomenice 1941.“ i više puta odlikovan. (Državni arhiv u Splitu, f. 194, Zbirka memoarskog gradiva, kut. 42, Životopis Ante Šutića, MG-III/42-Š/10)
- [43] Državni arhiv u Splitu, f.262, IHRPD, kut. 76, Naredba br. 6 zapovjednika IV. operativne zone o osnivanju bataljuna „Josip Jurčević“, 6. lipnja 1942.; Zbornik *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941.-1945.*, Knjiga 2, IHRPD, Split, 1982., 253. Za izvješće Štaba IV. operativne zone zapovjednikom Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske od 7. lipnja 1942. vidjeti *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, Tom V, Knjiga 5, Beograd, 1954., 55-58. U ožujku 2011. udruga Croatia Libertas podnijela je kaznenu prijavu zbog ratnih zločina koje su pripadnici partizanskih postrojbi, među kojima i članovi nekadašnjeg Štaba bataljuna „Josip Jurčević“, počinili tijekom zauzimanja Širokog Brijega. (http://www.croatia-libertas.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2496:croatia-libertas-podnijela-kaznene-prijave-za-partizanske-ratne-&atid=39:bih&Itemid=324)
- [44] U pripremama za napad ili u samom napadu na Vrgorac sudjelovali su: Ante Raos, Boško Raos, Branko Markotić, Jaka Raos, Ante Martinac „Cice“, Ante Martinac Grgin, Kažimir Martinac, Tone Radalj, Marijan Radalj, Mijo Glavan, Žarko Katavić, Pero Miljak, Ante Miljak, Bepo Miljak, Mačo Hršić, Krino Mušan, Zdenka Delipetar, Duško Dragičević, Vinko Markotić, Milenko Markotić, Miše Martinac, Marija Martinac, Marija Domandžić, Manda Domandžić, Ante Domandžić, Drago Galić, Ante Galić, Joka Galić, Stanko Borovac, Maca Nizić, Ljubica Nizić, Matan Klarčić, Andra Roglić, Gojko Roglić, Kata Martinac, Vica Martinac, Nevenka Miošić, Mira Bajalo, Ivan Raos, Žarko Raos, Branko Raos, Nikica Šoljak, Milna Šoljak, Boško Paker, Vatro Pervan, Ivan Matić, Jozé Raos, Ante Raos „Prkov“, Pero Raos, Stana Domandžić, Tonko Tolić, Drinka Tolić, Mile Martinac te pripadnici partizanskih postrojbi Drinko Tolić, Zvonko Raos, Stanko Markotić, Ljubo Miljak, Maksim Bajalo, Peor Bajalo, Mijo Martinac, Stojanka Martinac, Vlado Klarić, Jozo Martinac i Ivan Dragičević. Angažirani su i Jurica Stanković, Stana Stanković, Petar Stanković „Barin“ i Marko Stanković (Sršenik-Koteži), Drago Vuković, Milenko Vuković, Ante Radalj, Ante Grgić i Mirko Vuković (Vlaka), Bariša Čepo, Ivan Perić, Ivan Buklijaš, Jozo Čepo, Mirko Majić, Milenko Perić, Nikola Zekulić i Marko Perić (Zavojane), Ante Vukojević, Milka

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA (Zagreb, Vojnovićeva 15)

POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	50,00 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200,00 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30,00 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60,00 kn
Ivo BJELOKOŠIĆ: <i>Svečenik matični broj St. Grad.</i> 2019., HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80,00 kn
Kaja PEREKOVIĆ: <i>Naše robijanje</i> , RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150,00 kn
Skupina autora: <i>Hrvatske žene u okovima i pjesmi</i> , Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80,00 kn
Bruno ZORIĆ: <i>Svetlo i sjene (pjesme)</i> , HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40,00 kn
Slavko MILETIĆ: <i>Za dostojanstvo i slobodu</i> , HDPZ Mostar, 2006.	80,00 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji , Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140,00 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću , Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150,00 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: <i>Dr. Niko Koprivica građanačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse</i> , HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50,00 kn
Mijo JURIĆ: <i>Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamovanja)</i> , HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100,00 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini , prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150,00 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobreći, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilače i Varcar <i>Vukuf - Mrkonjić Grad</i> , prir. Ivo Tubanović, Stipe Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100,00 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: <i>KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika</i> , HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100,00 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: <i>Križni put dugačak pet godina 1945. – 1950. (Svjedočenje o vremenu)</i> , HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40,00 kn
SLAVKO RADICEVIĆ: <i>Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske</i> , Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100,00 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: <i>KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje</i> , HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100,00 kn

•

Prnić, Ivan Prnić, Danica Prnić i Mate Nizić (Klenak), Jure Barbir, Ante Barbir, Drago Barbir, Jozef Barbir, Šimun Barbir i Andrija Gašpar (Draževići), Mate Vukmir, Juka Tolj, Ivan Beus, Ivan Maršić, Mirko Maršić, Jure Divić, Filip Maršić, Dane Maršić, Jozo Vukmir i Janko Turić (Stilja), Dominik Antonović i Jozef Antonović (Kozica), Jurica Majstrovic, Mate Majstrovic i Mirkov Vučić (Dragljane), Ante Markotić, Marko Granić i Pavao Granić (Banja), Ante Gašpar „Matić“ i Jure Rešetar (Umčani) te Mate Jelavić i Marko Jelavić (Ravča). U zasjedi na Orepku nalazili su se pripadnici Neretvanske čete Mijo Jerković, Marijan Primorac, Mijo Leko, Stanko Marević, Martin Marević, Ante Primorac, Šuba i Kovač. («Prvo oslobođenje Vrgorca 15. lipnja 1942. godine», *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi* ..., 446.)

[45] Isto, 446

[46] Magdalena Martinac Matina rođena je u Vrgorcu 1924. godine. Članica je SKOJ-a od 1941., a od lipnja 1942. pripadnica bataljuna „Josip Jurčević“. Nositelj je „Partizanske spomenice 1941.“ Nakon završetka Drugog svjetskog rata ostala je u JNA s činom kapetana I. klase. Udalila se za Janka Bobetku, političkog komesara 32. divizije X. zagrebačkog korpusa. («Borci s biokovsko-neretvanskog i otočkog područja u Prvoj proleterskoj brigadi», zbornik *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, 866.; Rade BULAT, *Deseti korpus „Zagrebački NOV i POJ*, Zagreb-Beograd, 1985., 381.-385.; 32 divizija NOV Jugoslavije, Zagreb, 1988., 306.-315.)

[47] U lipnju 1942. osnovan je Općinski narodnooslobodilački odbor Vrgorac na čijem se čelu nalazio upravo Jozo Martinac. Ostali članovi NOO-a bili su Ante Barbir (Kralj), tajnik te Branko Martinac, Pavao Granić i Stanko Borovac. (Državni arhiv u Splitu, f. 25, Kotarski NOO Makarska, f. 25, kut. 1, KNOOM 1/II.)

[48] «Prvo oslobođenje Vrgorca 15. lipnja 1942. godine», *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi* ..., 446.

[49] Isto, 446

[50] HDA, f. 487, Ministarstvo oružanih snaga NDH, kut. 4, Dnevna izvješća za lipanj 1942. (Inv.br. 33733), Dnevno izvješće br.167

[51] Podijeljeno je 30 lovačkih pušaka, 15 pištolja i 40 bombi. (*Dalmacija* 1942., 311.)

[52] Pečat Velike župe Hum.

[53] HDA, f. 491, Opće upravno povjereništvo NDH kod II. armate talijanske vojske Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“-Rijeka/Sušak (1941.-1943.), kut. 21, br. 6940/42 (6728/42); «Prvo oslobođenje Vrgorca 15. lipnja 1942. godine», zbornik *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi* ..., 447.

[54] U izvješćima Kotarske oblasti Makarska br. 412/42 i Velike župe Cetina br. 1492/42, upućenih državnim institucijama NDH i Općem upravnom povjereništvu kod Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga Slovenija-Dalmacija u Sušaku navodi se da je Vrgorac napalo 600 partizana. Markotić pak navodi da je u trenutku napada na Vrgorac bataljun „Josip Jurčević“ brojio oko 380 pripadnika. («Prvo oslobođenje Vrgorca 15. lipnja 1942. godine», zbornik *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi* ..., 450.-451.)

[55] Fra Petar Bezina navodi ime Ibrahima Delića među osobama likvidiranim 15. lipnja 1942. na vrgoračkom groblju. (*Zupljeni župa povjerenih Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja*, 1088.)

[56] Četvrtva operativna zona Hrvatske osnovana je sredinom travnja 1942. Zapovjednikom je imenovan Vicko Krstulović, a komesarom Vojin Zirojević. 11. srpnja 1942. dužnost političkog komesara preuzima Ivica Kukoč. Osnivanjem 4. zone zapovjedanje partizanskim postrojbama u Dalmaciji neposredno je preuzeo Glavni štab Hrvatske. Štab IV. operativne zone prestao je funkcionirati 13. veljače 1943. kada je u Imotskom osnovana 9. dalmatinska divizija. Obnovljen je nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943., te konačno ugašen 7. listopada 1943. kada je osnovan VIII. dalmatinski korpus. (Nikola ANIĆ, *Narodnooslobodilačka vojska Hrvatske 1941.-1945.*, Zagreb, 2005., 78.-79.)

[57] «Prvo oslobođenje Vrgorca 15. lipnja 1942. godine», zbornik *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi*..., 450.

[58] *Zupljeni župa povjerenih Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja*, 1085

[59] *Dalmacija u NOB-i*, 242; *Dalmacija 1942.*, 311

[60] Drago Gizdić, pak, ističe da je Vrgorac branilo 120 „žandara, ustaša i domobranu“ (Drago GIZDIĆ, *Dalmacija 1942.*, Zagreb, 1959., 310), no prema izvješću Staba bataljuna „Josip Jurčević“ o zabilježenim osobama, broj branitelja je bio znatno manji, o u „ustaše“ koje spominje, Gizdić je vjerojatno ubrojio i uhićene civile.

[61] Državni arhiv u Splitu. f. 262, IHRPD, kut. 128, Kronologija

[62] Mate Rakić likvidiran je istog dana na vrgoračkom groblju.

[63] B. Markotić navodi da je „prilikom hapšenja ubijen Miše Matić“. («Prvo oslobođenje Vrgorca 15. lipnja 1942. godine», zbornik *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi*..., 448)

[64] Za razliku od Bezine, Branko Markotić navodi da je dr. Marko Radić bio općinski načelnik, a Ilijan Lopin ustaški tabornik. («Prvo oslobođenje Vrgorca 15. lipnja 1942. godine», 441.)

[65] Rejonski komitet Komunističke partije Vrgorac. Članovi komiteta bili su Jozo Martinac, Ante Galić, Ante Raos, Nikola Zekulić, Drago Vuković i Ante Barbir-Kralj. (Državni arhiv u Splitu, f. 194, Zbirka memoarskog gradiva, kut. 12, MG-I/12-2/1 i MG-I/12-2/2)

[66] «Prvo oslobođenje Vrgorca 15. lipnja 1942. godine», zbornik *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi*..., 450.

[67] *Dalmacija 1942.*, 311.

[68] Isto.

[69] Prema Gizdiću zaplijenjeno je 120 pušaka, 4 puškomitrailjeza, 200 bombe i 15 pištolja. (*Dalmacija 1942.*, 311.)

[70] Niko Glavina Ivanov, rođen 29. studenog 1913. u Makarskoj, teško je ranjen prilikom proboga na Miljevini u lipnju 1943. Podlegao je ozljedama u selu Pavlovići kod Kladnja krajem lipnja iste godine. («Borci s biokovsko-neretvanskog i otočkog područja u Prvoj proleterskoj brigadi», zbornik *Biokovo u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, 855.; *Svetionik revolucije* put Biokovom, Makarska, 1980., 108.)

[71] HDA, f. 1372, Memoarsko gradivo sudionika radničkog i revolucionarnog pokreta, kut. 17, MG-17/V-30. •

BADANJ: RATNE I PORATNE ŽRTVE JUGOSLAVENSKIH PARTIZANA

Nakon pada Drniša u partizanske ruke, krajem 1944. i tijekom 1945. godine ubijeno je više od tisuću Hrvata samo iz drniškog područja, kao i nepoznat broj dovedenih hrvatskih i njemačkih vojnika te civila kojima su Drniš i njegova okolica postali posljednjom postajom križnoga puta. Poznato je da su jugoslavenski partizani, uz uobičajene načine smaknuća, nevine hrvatske žrtve žive bacali s drniške Gradine u kanjon rijeke Čikole. Masovna grobnica koja je prije nekog vremena slučajno otkrivena na groblju u selu Badnju, svjedoči o najgorim zločinima još od osmanlijskih vremena. Posmrtni ostaci triнаest osoba govore da su partizanski zločinci žrtve ubijali tupim predmetima i sjekirama. Tijela smaknutih također su bacali u jame, kao i u napuštena rudarska okna. Sve te tragične jame i okna dugo su godina čuvale istinu o stradanjima nedužnoga naroda, hrvatskih vojnika i civila, koji su ubijeni samo zato što su bili Hrvati.

Mjesto Badanj nalazi se pokraj Drniša, u podnožju Promine. Samo u tome malom selu komunisti su pogubili 23 Hrvata. Za usporedbu, tvrdi se da u Drugome svjetskom ratu niti jedan partizan nije poginuo na drniškom području. Popis badanjskih žrtava predao nam je njihov sumještanin Ivan Živković, povratnik iz SAD-a, čijeg je oca Jakova u prosincu

Piše:

Bruno ZORIĆ, prof.

1944. godine smaknula jugoslavenska komunistička ruka.

1. Andabaka, Drago (sin Ivana)
2. Andabaka, Grgo (sin Paška)
3. Andabaka, Mile (sin Ivana)
4. Andabaka, Niko (sin Marka)
5. Andabaka, Niko (sin Nike)
6. Dičak, Marko (sin Mate)
7. Dičak, Niko (sin Ive)
8. Grcić, Ante (sin Joke)
9. Grcić, Boško (sin Jose)
10. Grcić, Božo (sin Mate)
11. Grcić, Ive (sin Joke)
12. Grcić, Ive (sin Jose)
13. Grcić, Joko (sin Ante)
14. Grcić, Mile (sin Ante)
15. Grcić, Mile (sin Jose)
16. Grcić, Niko (sin Joke)
17. Grcić, Petar (sin Ante)
18. Knez, Ante (sin Ante)
19. Knez, Ive (sin Ivana)
20. Knez, Marko (sin Ivana)
21. Živković, Jakov (sin Jakova)
22. Živković, Mićo (sin Marka)
23. Živković, ? (pok Mile)•

VITEZOVI U HAAGU

*Vidjela sam vitezove
što rodu
izvojevaše slobodu.
Za hvalu
u tami,
čame sami,
no ne gube snagu
u Haagu
gdje je pravda
prodana vragu.
Dostojanstveni su,
ponosni,
čvrsti
slušajući optužbe
i laži svake vrsti.
Slavoluke im treba
cvijećem pesti do neba
moleći uskrslog Krista
da im sloboda
uskoro zablista.*

*Ivana
MADUNIĆ-KUZMANOVIĆ
(Wisconsin, USA)*

MLADI ANTIFAŠIST ISPOD STALJINOVA ŠINJELA

Ne treba komentara komentaru povodom tzv. dana antifašističke borbe iz pera **Tvrтka D. Jakovine**, dečka koga se srami (ili s kojim se za zdjelu leće otima) čak i tako površan publicist kakav je **Ivo Goldstein**. Uz seriju patetičnih fraza o komunizmu kao antifašizmu, piše Jakovina i gluposti poput one, da je «antifašistička» borba «koja je tada vođena spasila (...) Hrvatsku više no mnoge druge borbe, sačuvala je i proširila njezine granice, osi-

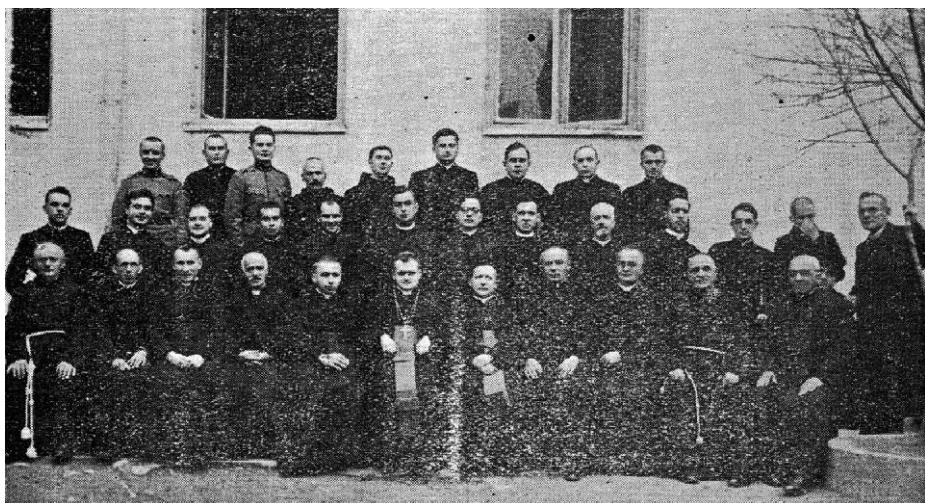
gurala da Hrvati ostanu na pobjedničkoj i ispravnoj strani u Drugom svjetskom ratu. Bila je to borba koju bi Hrvati trebali slaviti jer bi bez nje puno toga danas bilodaleko gore».

Tako je 58.000 četvornih kilometara postalo prostranje nego 102.000; tako se prešućuje da je Hrvatska ostala bez istočnoga Srijema i Boke kotorske, a tako se ignorira i činjenica da je i ovako osakćena još presječena kod Neuma. A obnova

Jugoslavije, okrunjena tisućama masovnih grobnica i crnim legendama o Hrvatima, još začinjena desetcima tisuća političkih uznika, nepobitni su dokazi te pobjede. A ako se pobjeda plaća tolikom krvlju i takvim gubicima, što bi se onda nazvalo porazom? Da nisu poživjeli drugi **Tito** i **Staljin** nam čaća? Drugim riječima, samo su Jugoslavija i komunizam mjeru hrvatske pobjede, u očima protuha što vire ispod Staljinova šinjela. (S. L.)

DR. IVAN TOMAS – U SLUŽBI CRKVE I DOMOVINE

Ove se godine obilježava stota obljetnica rođenja **don Ivana Tomasa**, pa držim prikladnim prozboriti koju riječ o njegovu životu i djelu, koji su prilično nepoznati i nedovoljno istraženi u domovinskoj Hrvatskoj, dok je u iseljenoj Hrvatskoj njegovo ime ostalo dobro upamćeno, što je donekle i razumljivo, s obzirom na to da je najveći dio svoga života proveo u Rimu, a posebno imajući u vidu njegovu aktivnost i djelatnost u krugovima hrvatske političke emigracije, koje su bile trn u oku jugokomunističkim vlastima i njihovim tajnim službama. Stoga je u vrijeme komunističke Jugoslavije morao biti prešućivan, a čak je i samo spominjanje njegova imena moglo izazvati prilično

Don Ivan Tomas u društvu biskupa Čekade i drugih svećenika na dan dolaska u Skopje

neugodnu situaciju i pojedinca dovesti u poziciju ispitivanja i praćenja od strane jugoslavenskih obaveštajnih službi. Osim toga, u jednom od posljednjih brojeva *Političkog zatvorenika* po prvi je put na hrvatskome objavljen tekst *Memorandum hrvatskih katoličkih svećenika predsjedniku Eisenhoweru* iz 1954., čiji su potpisnici brojni katolički svećenici koji su djelovali u hrvatskom iseljeništvu, a s kojima je dr. Tomas surađivao ili osobno prijateljevalo, poput **Hijacinta Eterovića, Vilima Cecelje, Dominika Mandića, Bazilija Pandžića, Josipa Boršaka, Dragutina Kambera** i drugih, pa mi se osnovne informacije o Tomasovu životu i djelu čine korisnima i za razumijevanje konteksta u kojem je spomenuti Memorandum nastao.

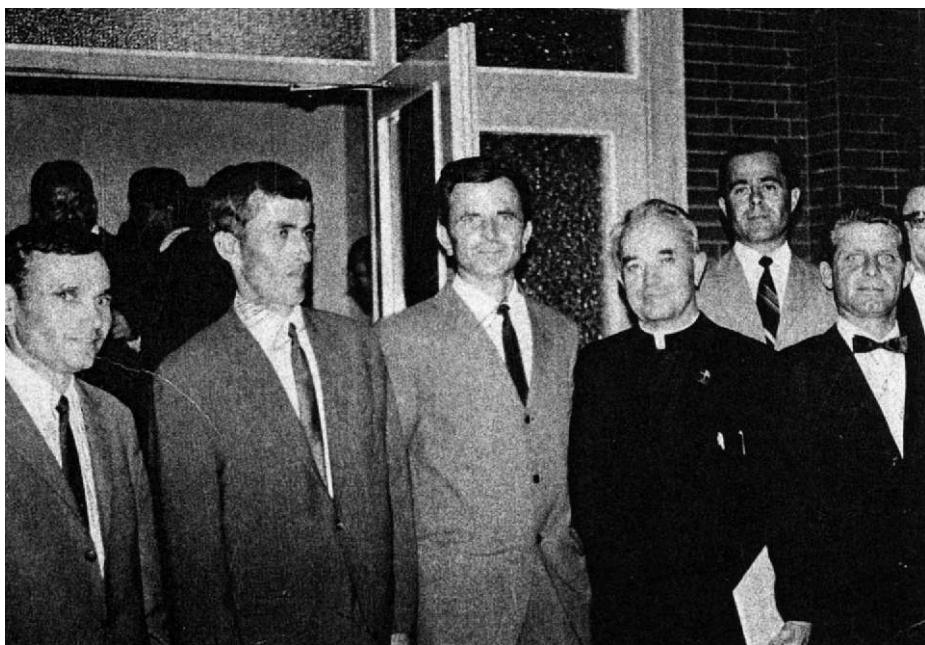
Piše:

Domagoj TOMAS, prof.

Ivan Tomas rođen je 29. rujna 1911. u Drinovcima, u zapadnoj Hercegovini, od oca **Jure** zvanog Belćim i majke **Matije**, rođene Majić, sestre **msgr. don Andrije Majića** (inače, 29. rujna dan je zaštitnika drinovačke župe sv. Mihovila). Osnovnu školu pohađao je u Drinovcima, prvi razred niže gimnazije u Stocu, a ostale razrede u isusovačkoj gimnaziji u Travniku. Bogosloviju je završio u Sarajevu, a za svećenika je zaređen 13. ožujka 1937., također u Sarajevu. Mladu misu održao je u Bijelom Polju 24. travnja 1937., a mla-

je biskup poslao u Rim. Ondje je kao pitomac tada još Ilirskoga zavoda sv. Jeronima pohađao poslijediplomski studij na papinskom sveučilištu Gregoriani. Doktorirao je 10. prosinca 1951. iz teologije, s tezom *De partibus S. Augustini in evolutione doctrine trinitariae (Uloga sv. Augustina u razvoju nauke o Presvetom Trojstvu)*. Osim toga, završio je i Vatikansku školu za paleografiju, diplomatiku i arhivistiku. Od 1943., a napose od 1945. do 1952., u brojnim je slučajevima na različite načine pomagao hrvatskim i drugim izbjeglicama, bez obzira na vjeru i nacionalnost. Kako navodi mostarski biskup Perić, koji ga je osobno poznavao: „Odlikovao se bistrinom uma, kritikom duha, jakim pamćenjem i vedrinom naravi. Nije bježao ni od oštih polemika kada je trebalo.“

Već u travničkoj gimnaziji uređivao je časopis *Travničko smilje*, u Skoplju *Blagovijest*, a u Rimu *Novi život*. Od 1954. do 1962. bio je urednik Hrvatskog odjela Radio Vatikana, s kojeg je smijenjen na inzistiranje jugokomunističkih vlasti, u kontekstu pripreme terena za pregovore koji su uslijedili i rezultirali sklapanjem poznatoga Beogradskog protokola 1966. Napisao je preko dvjesto članaka iz područja nacionalne povijesti i kulture, te ulozi crkvenih osoba u stvaranju kulturne povijesti, bilo domaće (**Stadler, Stepinac, Čule, Merz**), bilo svjetske (pape, filozofi, književnici, povjesničari, političari). Njegove su emisije bile budno praćene i zapisivane od strane obavještajnih službi SFRJ, te oštro kritizirane u jugoslavenskom tisku. Poseban im je trn u oku predstavljalo njegovo učestalo isticanje Stepinca kao duhovnog vođe i moralne vertikale hrvatskog naroda, te jasna i otvorena kritika komunizma, **Titove** diktature i političkih progona u Jugoslaviji. Također, Tomas je objavio recenzije brojnih knjiga. Mnogo je pisao i objavljivao u iseljeničkim smotrama i časopisima: *Hrvatska revija*, *Studia Croatica*, *Glasnik Srca Isusova i Marijina*, *Nova Hrvatska*, *Hrvatski dom*, *Križ*, *Danica*, *Naša nada* itd. Objavljene su mu zasebna djela: *Krunoslac Stjepan Draganović*, Buenos Aires, 1964.; *Dragutin Kamber: Utrka sa smrću*, Rim, 1970.; *Osjećaj – krivnje i svijest odgovornosti*, München –

Dr. Ivan Tomas u Essenu u društvu gastarabajtera iz rodnih Drinovaca

Barcelona, 1970.; *Dva predvodnika Božje Hrvatske* (Ivan Merz i Josip Stadler), Rim, 1971.; *Božji svjedoci* (o pojedinim hercegovačkim svećenicima), Hrasno, 1971.; *Alojzije Stepinac u svjetskoj književnosti*, München – Barcelona, 1980. i *Sveže strani spisi o Stepincu*, München – Barcelona, 1982. Sudjelovao je s člancima i u znamenitim publikacijama *Martyrium Croatiae*, Rim, 1946.; *Hrvatski razgovori o slobodi*, München – Barcelona, 1974. i *Stepinac mu je ime*, München – Barcelona, 1978. – 1980. U rukopisu mu je ostao esej o nadbiskupu Stadleru iz sedamdesetih godina, koji po mišljenju mostarskog biskupa dr. Ratka Perića svakako zavrđuje objavljanje.

Posljednjih 30 godina života, pošto je prestao biti urednikom Hrvatskog odjela Radio Vatikana, dr. Ivan Tomas boravio je u Domu bl. Nikole Tavelića u Grottaferrati pokraj Rima. Prilikom posjeta Rimu i Grottaferrati, u studenome prošle godine, imao sam priliku razgovarati s **dr. Fabijanom Verajom**, jednim od Tomasovih najbližih suradnika. Prema njegovim riječima, uz Tomasa i njega, stanovnici Doma bili su i drugi istaknuti hrvatski svećenici koji su djelovali u iseljeništvu, poput **dr. Josipa Burića**, **dr. Milana Simčića** i **dr. Krešimira Zorića**. Tijekom boravka u Domu oni su zajednički pokrenuli izdavanje *Novog života*, spomenutoga katoličkog časopisa za kulturni i duhovni život. Kao njegov odgovorni urednik figurirao je **vlč. Franjo Lodeta** iz Essena, no neslužbeno je glavninu uredničkog posla obavljao upravo dr. Ivan Tomas, koji je i

najviše pisao za časopis. Msgr. Veraja ustvrdio je kako su nepotpisani članci gotovo isključivo Tomasovo djelo, a slična je stvar i s člancima gdje je potpisano uredništvo, dok su mnogi članci dr. Tomas-a potpisivani raznim pseudonimima (driv, i.b., i.j., I. Rimski i sl.). Naposljetku je msgr. Veraja istaknuo kako za svojih 88 godina života nije susreo tako nadarenog i obrazovanog čovjeka. Subotički biskup **Matija Zvekanović** pričao mu je, kada je došao na Drugi vatikanski koncil 1962., kako je Ivan Tomas bio najbolji đak Travničke gimnazije, a msgr. Veraja još je dodaо kako je bio poliglot, te čitao i pisao na latinskom, talijanskom, engleskom, njemačkom, francuskom, španjolskom i ruskom, a služio se i drugim jezicima.

Posljednje četiri godine života dr. Tomas češće je bolovao. Umro je 27. kolovoza 1992. u Albanu kraj Rima, umalo napunivši 81 godinu života, a pokopan je u grobnici Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima na Campo Veranu u Rimu. Doživio je, dakle, stvaranje slobodne i demokratske države Hrvatske, za kojom je cijeli život težio, te za koju se svim svojim intelektualnim znanjem i utjecajem u iseljeništvu borio i kod brojnih svjetskih moćnika zauzimao, ali iz zdravstvenih razloga pred smrt ju nije mogao posjetiti, dok mu je za života ulazak u Titovu Jugoslaviju bio *de facto* onemogućen, jer je bio politički nepodoban. Na kraju možemo samo zabilježiti i istaknuti riječi samog dr. Ivana Tomasa, koji je u svome djelu *Dva predvodnika Božje Hrvatske* napisao: „Mi Hrvati kao da smo u ocjeni

svojih kreposnika i umnika osuđeni na pretjeranost: ili ih ne priznajemo, što je kod nas općenitija pojava, ili ponekada uveličavamo njihove odlike i zasluge“, te u istom članku: „Poznato je, da mi Hrvati nerado pišemo i čitamo životopise svojih velikih ljudi“. Prema svemu sudeći, zaključujem kako je dr. Ivan Tomas svakako zasluzio da mu se posveti jedna sintetska monografija o životu i djelu.

Bibliografija:

- Blažeković, Milan: *Bio-bibliografski leksikon suradnika Hrvatske revije*, Školske novine – Pergamena, Zagreb, 1996., str. 514-517.
- Majić, Srećko: *Mons. Don Andrija Majić (1892.-1978.)*, životni put i svećeničko djelovanje; *SLUGA DOBRI I VJERNI* – Život i djelo mons. Andrije Majića, u: Zbornik radova sa Studijskog dana (priredio don Željko Majić), Mostar, 17. lipnja 1998., str. 27. – 52.
- Perić, Ratko: *Da im spomen očuvamo*, Biskupski ordinarijat, Mostar, 2000.
- Perić, Ratko: *In memoriam don Ivanu Tomasu* (Nekrolozi), u: Hrvatska revija 42, sv. 3. – 4., Zagreb, 1992.
- Perić, Ratko: *Naši pokojnici: Ivan Tomas – svećenik*, u: Glas Koncila, br. 36, 6. rujan 1992.

- Tomas, Ivan: *Božji čovjek za svako razdoblje* (o 75. godišnjici rođenja Ivana Merza), u: Novi život br. 3. – 4., Rim – Grottaferrata, 1968.; posebni otisak pod naslovom *Dva predvodnika Božje Hrvatske* (Josip Stadler i Ivan Merz), Rim, 1971.

- Tomas, Ivan: *Dragutin Kamber: Utrka sa smrću*, Rim, 1970. •

Dr. Ivan Tomas u Rimu u poznim godinama

PARTIZANSKA I KOMUNISTIČKA REPRESIJA I ZLOČINI U HRVATSKOJ 1944.-1946. Dokumenti, knjiga 4, DALMACIJA

Priredili: Mate Rupić, prof. i dr. sc. Vladimir Geiger

Suradnici: Blanka Matković, dipl. povjesničarka, Tomislav Đonlić, prof., dr. sc. Josip Kolanović,
dr. sc. Zlatko Begonja, Stipo Pilić, prof. i mr. sc. Eugen Roca

Nakladnici: Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod i Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2011.

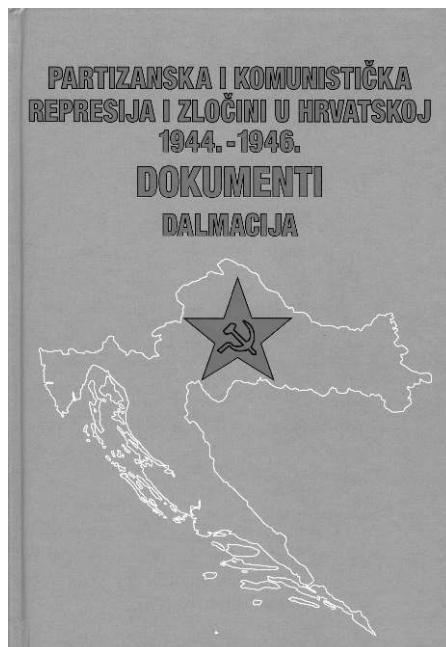
Dokumenti prikupljeni u ovoj zbirci, koja je rezultat istraživanja i nastavka rada započetog zbirkama *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti* (Slavonski Brod 2005., Zagreb 2009.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja* (Slavonski Brod 2006.) i *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska* (Slavonski Brod – Zagreb 2008.), prikupljani su više godina u okviru različitih znanstveno-istraživačkih projekata i stručne obrade arhivskoga građiva vezanog uz razdoblje Drugoga svjetskog rata i neposrednog porača.

Za Dalmaciju je u historiografiji tek donekle obrađena partizanska i komunistička represija i zločini potkraj Drugoga svjetskog rata i u poraću te su objavljeni dokumenti, uglavnom za dubrovačko i zadarško područje. Dokumenti o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Dalmaciji potkraj i nakon Drugoga svjetskog rata prikupljeni u ovoj zbirci nalaze se u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu te u državnim arhivima u Zagrebu, Zadru, Šibeniku, Splitu i Dubrovniku. Uvršteni su i dokumenti iz stranih arhiva, ponajprije iz Vojnoga arhiva Vojnoistorijskog instituta u Beogradu, te dokumenti koji se nalaze u muzejskim zbirkama i privatnom vlasništvu. Od ukupno 318 dokumenata (26 u preslici) prikupljenih u ovoj zbirci, do sada ih je objavljen samo manji broj.

Narodno-oslobodilačka vojska Hrvatske/Jugoslavije zauzela je Vis u rujnu 1943. Potkraj 1944., od početka rujna do početka prosinca, NOV Jugoslavije zauzima Dalmaciju: Brač 12. rujna 1944., Korčulu 14. rujna 1944., Hvar 23. rujna 1944., Benkovac 7. listopada 1944., Dubrovnik i Makarsku 19. listopada 1944.,

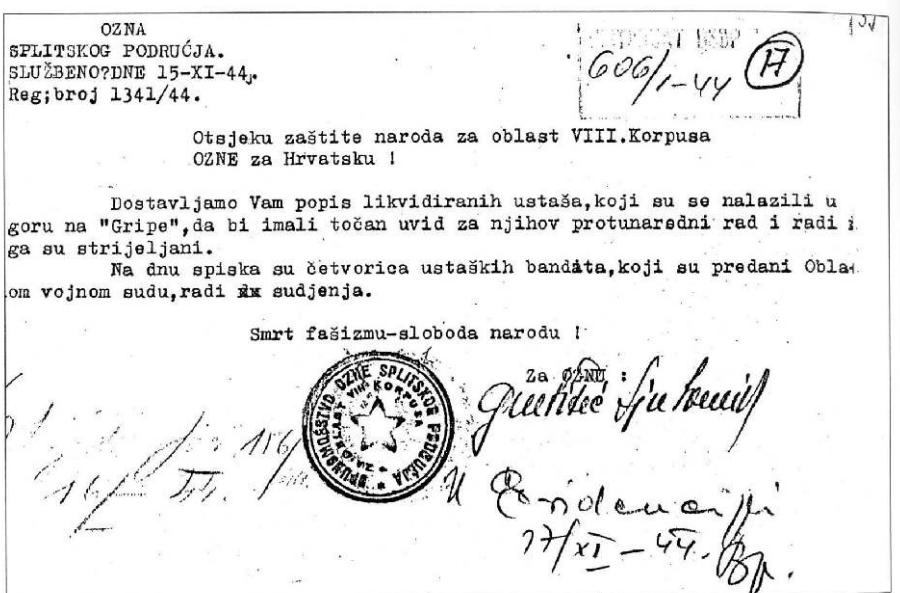
Sinj 25. listopada 1944., Split i Metković 26. listopada 1944., Imotski 28. listopada 1944., Zadar 31. listopada 1944., Šibenik 3. studenoga 1944., Drniš 4./5. studenoga 1944. i Knin 4. prosinca 1944.

Najslikovitiji prikaz stanja u Dalmaciji potkraj 1944. i početkom 1945. izvještaj je *Drage Desputa*, člana Sudskoga odjekta Glavnoga štaba NOV i PO Hrvatske od 17. siječnja 1945. Centralnom komitetu KP Hrvatske o radu vojnih sudova i obračunu s "narodnim neprijateljima" u

Dalmaciji: "Za vrijeme mog boravka u Dalmaciji zapazio sam stanovite nepravilnosti od kojih iznosim najglavnije. Povjerenik OZN-e za kninski sektor drug Ilija izjavio mi je, da su oni dobili direktivu, da prilikom oslobađanja uhapse što više ljudi, jedan dio od tih, koji ispunjavaju potrebne uslove, likvidiraju, a ostali dio puste na slobodu. - U duhu te direktive od Dubrovnika - Knina pa do Zadra likvidiran je stanovit broj ljudi. Od likvidiranih jedan su dio domaći ljudi, a jedan dio zarobljenici naši državljanji, koji su bili u za-

robljeničkim logorima. Za jedan dio od likvidiranih zatraženo je od naših vojnih sudova da se izrade presude u svrhu objavljuvanja, što je i učinjeno. Kod sprovođenja navedene direktive sa strane drugova, koji su je sprovodili, učinjeno je krupnih pogrešaka. Prvo, sve je radjeno vrlo nekonspirativno. Tako su na primjer iz zatvora i zarobljeničkog logora u Splitu odvodjeni zatvorenici i zarobljenici u kamionima u grupama različitog broja sa izjavom, da idu u vojsku. Razumije se, da je to bilo vrlo providno i neuvjерljivo, jer nitko ne može vjerovati da će se zatvorenici i zarobljenici ravno iz zatvora ili zarobljeničkog logora voziti u kamionima u jedinice, dok naši borci idu pješice, a s druge strane, kad su porodice likvidiranih počele obilaziti naše jedinice tražeći svoje članove i razumje se nisu ih mogli pronaći, brzo im je postalo jasno što se je s njima desilo. Vrativši se svojim kućama, razumije se da o tome nisu šutile, nego na veliko pripovjedale. Drugo, kod sprovođenja te mjere upotrebljavani su ljudi nedovoljno ozbiljni, što dovoljno dokazuje priloženi prilog komandanta zarobljeničkog logora u Splitu druga Milate, u kojem je iznio uz službeni pečat logora i svoj potpis tačan broj lica, koji su iz logora odvedeni i jačinu pojedinih grupa, uz usmeni komentar, da su ta lica odvedena u podrum neke zgrade gdje su postreljana. Treće, sama justifikacija likvidiranih vršena je bez potrebne opreznosti na vrlo nezgodan način, što kao primjer navodimo slučaj, gdje je jedna grupa iz Drniša strijeljana i bačena u jame a da svi iz te grupe nisu bili ni do kraja ubijeni tako, da su iz jame vikali - majku vam vašu ubijte me do kraja! /To mi je pripovjedao komandant kninskog područja i predsjednik vojnog suda VIII korpusa/: - ili slučaj u Dubrovniku gdje se je justifikacija vršila ne strijeljanjem već su se takva lica klala. To je u Dubrovniku radila jedinica na-

OZN-a dostavlja popis pobijenih bez suda i onih koje treba izvesti pred sud

rodne obrane, a ja sam za to saznao od komandira čete narodne obrane. [...]"

U nakani da se oslobođi nepoželjnih suparnika u borbi za vlast KPJ/KPH se još tijekom, a posebice potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću služila radom posebnih službi i jedinica NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske odnosno Jugoslavenske armije (Odjeljenje za zaštitu naroda/OZN-a i Korpus narodne obrane Jugoslavije/KNOJ), i oni su pri organizaciji i izvođenju represije i zločina imali presudnu ulogu.

Zarobljeničke logore i logore za prisilni rad na području središnje Hrvatske NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske osnivaju odmah nakon uspostavljanja svoje vlasti na pojedinom području već tijekom ljeta i jeseni 1944., što će i poslije, do kraja Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću, biti učestalo i uobičajeno. Odjel za sudstvo ZAVNOH-a u vezi s izradom pravilnika za logore za prisilni rad zatražio je 28. travnja 1944. od Vojno-sudskega odsjeka Glavnoga štaba NOV i PO Hrvatske da im, budući da je "već ranije uredio svoje logore i o tome izdao i pravilnik", žurno dostavi svoj pravilnik i podatke o uređenju logora. Nakon završetka ratnih djelovanja i na području Dalmacije osnovani su u svim većim mjestima zarobljenički logori. Vojni sud VIII. korpusne vojne oblasti NOV Jugoslavije u Splitu izvjestio je 9. siječnja 1945. Vojno-sudski odjel Glavnoga štaba Hrvatske da se od početka prosinca 1944. pristupilo "organizaciji samostalnih sudskeh zatvora. Danas sva područna vijeća imaju svoje samostalne zatvore. [...] Pitanju organi-

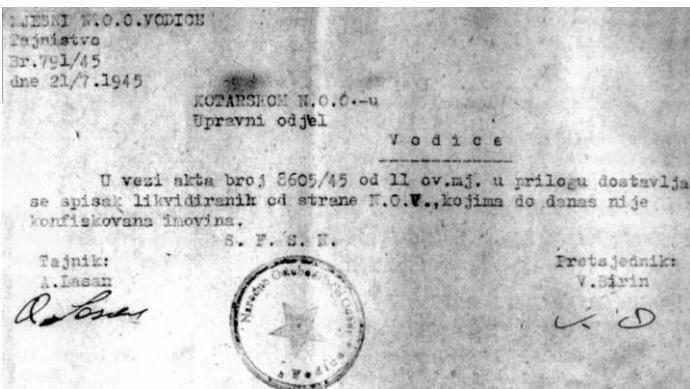
zacije kažnjeničkih logora posvetili smo također potrebitu pažnju, jer do sada postojeća organizacija nije zadovoljavala. Buduća organizacija zamišljena je ovako: Za čitavo područje postojat će tri logora i to: u Splitu, Zadru i Kninu. U Splitu će kaznu prisilnog rada izdržavati lakši osuđenici, dok će u Zadru kaznu izdržavati teži osuđenici na prisilan rad. [...] U Kninu će kaznu izdržavati žene-osuđenici, kao i maloljetnici. [...] Kako se iz prednjeg razabire pitanje logora u našem sektoru bit će potpunoma uredeno onako kako to odgovara svrsi i ciljevima kazne. Da bi ovaj posao mogao biti što bolje i što prije dovršen, imenovan je pri ovom sudu i poseban referent za kažnjeničke logore."

Represija i zločini nad poraženima i neprijateljima činjeni su na temelju donesenih odluka, uredaba i zakona ili izravnog ili neizravnog naloga sudionika partizanskog pokreta i članova KP Jugoslavije. No istodobno su česta pojava i izvansudske represije i zločini. Odnos vlasti, od najviših do najnižih razina, prema samovoljnim represijama i zločinima na temelju osobnih, političkih ili nacionalnih razloga posljedica je i ratnog i revolucionarnog ozračja u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Nekažnjavanje počinitelja proizlazilo je i iz nemoći vlasti zbog masovnosti takvih djela i velikog broja onih koji su ih činili, ali često i zbog nezainteresiranosti vlasti, jer počinitelji su ipak "naši", a žrtve su ionako "njihovi".

Drago Desput, član Sudskoga odsjeka Glavnoga štaba NOV i PO Hrvatske u izvještaju od 17. siječnja 1945. Centralnom komitetu KP Hrvatske o radu vojnih

sudova i obračunu s "narodnim neprijateljima" u Dalmaciji navodi: "Pod kraj studenoga mjeseca prošle godine organima odsjeka za zaštitu naroda izdata je nova direktiva po kojoj oni više nemaju ovlaštenje da vrše likvidaciju bez suda, osim naročitih izuzetaka. Usprkos toga na nekim sektorima organi OZN-e nisu se te direktive pridržavali. Navodim slučaj u Sinju, gdje je tamošnja OZN-a u momentu svog rasformiranja likvidirala, koliko je poznato, 6 ljudi iz Sinja i okoline, a da za to nije postojao nikakav razlog; - ili slučaj u Kninu gdje je tamošnja OZN-a iza dobivene nove direktive likvidirala najprije 13, a poslije 1 osobu, sve iz Knina i okoline Knina, a htjela je likvidirati i još 17 zarobljenika naših državljana, koji su u većini služili u 'tigar' diviziji, a da ih prije toga nisu uopće saslušali pa ni ispitali na jasnije podatke. [...] U Zadru se je OZN-a pridržavala prakse likvidacije bez suda sve do pre 10-15 dana uz izjavu, da nema povjerenja da bi takove sud osudio na smrt. U Biokovskom području je također OZN-a likvidirala oko 20-25 osoba nakon primjera nove direktive, a bez ikakvih posebnih razloga. Nadalje na našoj konferenciji svih predsjednika sudske vijeća i sudske organe izvjestio me je istražitelj vijeća kod biokovskog područja da tamošnji opunomočenik OZN-e sadistički muči ljudi, a onda traži od suda da se isti moraju osuditi bez obzira da li im se krivnja ustanovi ili ne, jer bi bilo vrlo nezgodno da ih se pusti na slobodu nakon što su tako istučeni. Kao primjer naveo mi je slučaj dviju žena, seljakinja, koje je isti organ OZN-e najprije strahovito istukao, a onda im nije dao vode za piti tako, da su bile prisiljene piti svoju vlastitu mokraću; - ili slučaj iz splitskog područja, odnosno sudske vijeća u čiji su zatvor dopravene dvije žene iz komande mjesta Kaštela gdje su bile zlostavljanje - palili su im noge itd. - a za koje se u toku postupka ustanovilo, da nisu gotovo ništa krive i trebaće ih oslobođiti. [...] Na završetku navodim izjavu opunomočenika OZN-e XIX divizije, koji mi je kazao da mu opunomočenik OZN-e zadarskog područja šalje u jedinicu ljudi s napomenom da ih se u jedinici na zgodan način likvidira, jer da je nemoguće izvesti ih pred narodni sud pošto ga sud ne bi osudio na smrt."

Javni tužitelj FD Hrvatske ukazuje 14. srpnja 1945. javnom tužitelju DF Jugoslavije na niz poteškoća nastalih uz ostalo i samovoljom JA, OZN-e, Narodne mili-

Popis "likvidiranih" u Vodicama

cije i raznih tijela "narodnih" vlasti, koji su "u danima velikih zarobljavanja, a i poslije, naredjivali i dopuštali ubijanje bez suda, javno ili čak po nekim neodgovornim elementima nevine ljudi, ubijene ostavljali skoro nezakopane i sl. [...]. Takvi događaji nisu bili kratkotrajni. OZN-a za Hrvatsku izvjestila je 22. prosinca 1945. Okružno odjeljenje OZN-e Dubrovnik: "U poslednje vrijeme ima slučajeva najgrublje samovolje u pogledu obračunavanja sa tako zvanim neprijateljskim elementima u pozadini. Na rjetke slučajeve da se bez ikakve ili na osnovu vrlo površnog provjeravanja streljaju seljaci na licu mjesta. [...] Ove nepravilnosti čine ne samo pojedine jedinice sa specijalnim zadacima čišćenja terena od bande nego najčešće čine pojedini borci ili više njih. A što je najgore to čine i naši vojni rukovodioci."

Okružni komitet KP Hrvatske za Knin u izvještaju od 16. ožujka 1944. Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju spominje "slabi postupak" postrojbi NOV-a i POJ-a na području Vrlike, navodeći da su postrojbe XX. divizije "u jednoj akciji bezobzirno uzimale sve do čega su došli, streljali zarobljenike koji nisu pucali, nego čekali naše borce". Ubijanje zarobljenika bilo je, očito, uobičajeno. Štab 3. brigade XX. divizije NOV Jugoslavije u operativnom izvještaju od 4. lipnja 1944., Štabu XX. divizije NOV-a o akciji na Aržano (Imotski) dana 27./28. svibnja 1944., navodi da su u borbi ubili "preko 200 neprijateljskih vojnika, zarobili 130 od kojih su naknadno svi likvidirani, sem 4 za koje se ustanovilo da nisu ustaše i da mogu ostati u redovima NOVJ". Opunomoćstvo OZN-e kninskoga područja izvjestilo je 27. studenoga 1944. OZN-u za oblast VIII. korpusa NOVJ-a o stanju na njihovu području u vrijeme i neposredno nakon "oslobodenja" navodeći i mnogobrojne nepravilnosti u odnosu prema ratnim za-

robljenicima i stanovništvu, primjerice da je "Štab III. bataljona Knin. Part. odreda upadom u Vrbnik streljao [je] 7 četnika koje su bili zarobili, oduzimali im stvari i zadržavali za sebe i oduzimali blago našim simpatizerima na svoju ruku, što je na Narod ostavilo

lošu sliku, a naročito na četnike koji su namjeravali da pređu na stranu NOV [...]."

U sagledavanju partizanske i komunističke represije i zločina tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću nezaobilazni su popisi osoba koje su, po različitim sumnjama i optužbama, likvidirali NOV i PO Jugoslavije/JA, ponajprije OZN-a. Prvi takvi popisi nastali su u Dalmaciji već u vrijeme Drugoga svjetskog rata. Ponajprije je riječ o popisima koji su nastali tijekom konfiskacije imovine "narodnih neprijatelja" i "ratnih zločinaca". Posebno su slikovite "Crne knjige", popisi osoba koje treba pretežito likvidirati, a imovinu konfiscirati. Tako je primjerice Kotarski NOO Makarska odnosno Kotarski KP Hrvatske Makarska tijekom ljeta 1944. prikupio, tj. dobio podatke za Donja Brela, Gornja Brela, Drašnice, Igrane, Tučepi, Veliko Brdo, Živogošće ("Popis reakcionera u kotaru Makarska"), za općinu Duge Njive ("Crna knjiga") i za općinu Gradac ("Crna knjiga o zločinima okupatora i njihovih pomagača u opć. Gradac").

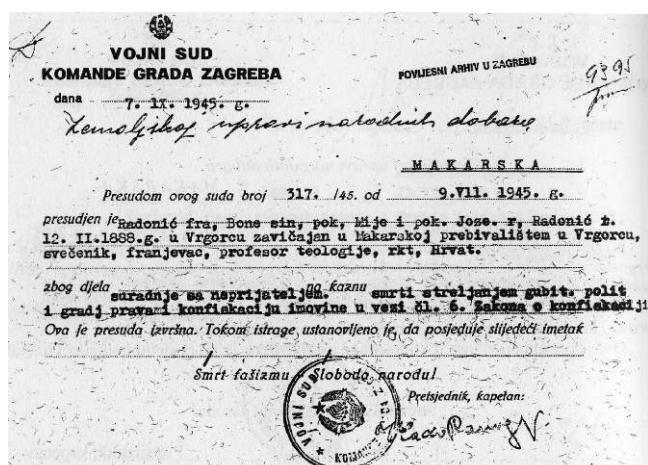
Odjeljenju Uprave državne bezbjednosti za Dalmaciju – IV. odsjek u Splitu, u travnju i svibnju 1948. dostavljeni su popisi osoba koje su likvidirali NOV i PO Jugoslavije/JA tijekom Drugoga svjetskog rata te u neposrednom poraću, najučestalije tijekom 1944. i 1945., po kratkom postupku bez presude i/ili nakon presuda. Sačuvani su i dostupni popisi likvidiranih koje su Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju – IV. odsjek u Splitu dostavili Opunomoćstvo UDB-e za kotar Benkovac, Opunomoćstvo UDB-e za kotar Makarska, Opunomoć-

stvo UDB-e za kotar Sinj, Opunomoćstvo UDB-e za grad Šibenik, Opunomoćstvo UDB-e za kotar Dubrovnik, Opunomoćstvo UDB-e za grad Zadar, Opunomoćstvo UDB-e za kotar Imotski i Opunomoćstvo UDB-e za kotar Brač. Sačuvani i dostupni popisi likvidiranih osoba tijekom Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću koje je načinila OZN-a/UDB-a, iako nepotpuni i s greškama, više su negoli slikoviti i dostatni pokazatelji o razmjerima obračuna sa stvarnim i prepostavljenim neprijateljima, i na području Dalmacije.

Uz Hrvatsku seljačku stranku i njezine pristaše, najznačajnija oporbena snaga novom sustavu na udaru vlasti u Dalmaciji bila je Katolička crkva, komunistima svjetonazorski nepoćudna i opasna jer je okupljala sve protokomuniste i općenito stanovništvo, o čemu svjedoče brojni dođadi i dokumenti.

Masovne i pojedinačne likvidacije provode pripadnici partizanskih postrojbi i ustanova, prije svega pripadnici OZN-e i KNOJ-a. Naredbodavci i izvršitelji, svjesni nelegalnosti takvih postupaka, nastoje provesti likvidacije "konspirativno". Posebno je velik broj likvidiranih osoba u neposrednom poraću. Presude za ubijene često su se pisale naknadno, a sudjela i sudovi su se izmišljali. Ogledni je primjer takvih slučajeva Dubrovnik i dubrovačko područje. No, obračun s "narodnim neprijateljima" jednakom se žestinom provodio na području cijele Dalmacije, i u gradovima i u manjim sredinama.

Posebice beskompromisno i nemilosrdno nova se jugoslavenska komunistička vlast obračunala preko OZN-e (poslije UDB-e) s tzv. križarima. Kao i drugdje na području Hrvatske, i u Dalmaciji je pojava križarstva potkraj 1944. i početkom 1945. izravna posljedica pobjede NOV i

Obavijest o strijeljanju fra Bone Radonića

Osudjeni d'aci zbog protunarodnog rada
JOSIP DOMINIS OSUDJEN NA 2 GODINE, A ANTE TOMIC

**JOSIP DOMINIS OSUDJEN NA 2 GODINE, A ANTE TOMIC
NA 1 I PO GODINU PRISILNA RADA**

Pred Okružnim narodnim sudom za Štajersko, Domžale, vodjen je prete protiv domačine, ki je v letu 1945 po razdijenju dotedan rodu iz Škofjelškega, nastavljal v ulo. Priborjake, 57. Te Antone Jekšo, vlogatelja, ki je bil v tem času v Škofjelških dolinah, včasih v Štajersku, na Naročnem trgu II, kjer so optužili Štajerski in Štajerski narodni odvetništvi v Štajerskih dolinah, da je na početku listopada prošle godine stvaril i umrzoval jedan letnik protorednika, predstavnika Štajerskega narodnega odvetništva. Opuzitrica tereti Domžala da je, na samostavno letik u domačini, s Tomičem, Antonom Condričem in bračom Thilonijem i Predragom Baumgartnerjem, te ga je umrzlo na misnici i rasturje po gradu Štajerski, da Tomič je živel v Štajerski. Domžal je v tem času, ko je bila razdijena dodatak, rodu iz Škofjelškega, nastavljal v ulo. Priborjake, 57. Te Antone Jekšo, vlogatelja, ki je bil v tem času v Škofjelških dolinah, včasih v Štajersku, na Naročnem trgu II, kjer so optužili Štajerski in Štajerski narodni odvetništvi v Štajerskih dolinah, da je na početku listopada prošle godine stvaril i umrzoval jedan letnik protorednika, predstavnika Štajerskega narodnega odvetništva. Opuzitrica tereti Domžala da je, na samostavno letik u domačini, s Tomičem, Antonom Condričem in bračom Thilonijem i Predragom Baumgartnerjem, te ga je

Osudjen ustaša suradnik okupatora

Pred Okružnim narodnim sudačom vođeno je predstav protiv Ante Bliznaca u Šibeniku, radniku od 29 godina iz Kostajniške, u kojem je optužen da je u periodu od 1942. do 1944. godine u ustaškoj miliciji i prozvezda radišće u ustašima i okupatoru, i to Ljudi Štuce, Genovezu i drugim. Učestvovao je u organizaciji i uvođenju ustaških mreža i dječjih i zavjetnih vježbi mladića. Da je preveduo ustaše pri napadu na selo Kostajnici i učešće u velikim ustaškim akcijama NOV-CA. Od 1943. je preuzeo Štiparu Škola Štuce jednom grupom retenzije koju su bili opkoljeni od ustaša i u poslednji će fazu izmalovali. U ustaškom i u okupatoru je učestvovao u organizaciji i uvođenju ustaških mreža. Sintetičke te se je njime poveštava prema Mostaru i Velovu.

Optuženi je za četvrti tražljaju narodne i međunarodne pravde učestvovanju u ustaškim akcijama protiv NOV-CA, službu nepriznajući da kong je primio oznaku te prima narednjačku i boriti se protiv domovine.

Opuzeni Bliznac priznaje pred sudom da je stupio u ustašku miliciju, ali se brani da je morao, jer da je u njegovu godišnjem rođendan učestvovao u moraškoj akciji i ustašama i okupatoru. Ne može se negati da je ustaški predvodnik u njega doveli radi prihvata ustaške ideologije. Učestvovao je u ustaškom svakidnevre teretu i tvrdi da je on prijavljivao ustašama i okupatoru, koji su ih mukli i tukli.

Sud je optuženu Antu Bliznazu osuđio na 3 godine prisilne radnje s lisenjem da ući u gospodarske političke i građanske prava za 2 godine nakon odstranjenja kazne.

S osudom suda okrivljeni se nije zadovoljio sa uvećom žalbu.

Sudskom vježtu predstavljajuće je Petar Djunić s prislužnicima Marinom Prvom i Dušanom Trumbićem, a zaplenik je vodila Ljubica Kragić.

Slobodna Dalmacija, Split, 6. siječnja 1946., str. 3

Progon nepoćudnih u Splitu 1946.

PO Jugoslavije/JA te uspostave nove "narodne" vlasti.

U sustavu revolucionarnog sudstva i vojni i civilni sudovi dobili su posebnu ulogu, koja je u Jugoslaviji, i Hrvatskoj, došla do izražaja osobito u neposrednom poraću u mnogobrojnim političkim, i montiranim, sudskim procesima. U Jugoslaviji je politička kaznena represija bila najoštrijia u prvim godinama nakon Drugoga svjetskog rata, kada je Komunistička partija preuzela vlast i istodobno potpuni nadzor nad pravosuđem. Mnogobrojne sudske procese i presude pojedincima i skupinama navodi i objavljuje od potkraj 1944., posebno one izrečene tijekom 1945., *Slobodna Dalmacija*, *Glasnik Jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta Dalmacije*. U *Slobodnoj Dalmaciji* je u poraću, do 1948., objavljeno više od 1.000 obavijesti o suđenjima pojedincima i skupinama na području Dalmacije.

Protivnici ili pretpostavljeni protivnici nove vlasti uklanjanji su po kratkom postupku ili im se sudilo na sudskim procesima. Osim "ratnih zločinaca" ubijaju se ili uhićuju i osuđuju i politički protivnici, stvarni ili pretpostavljeni, na temelju paušalnih optužbi. OZN-a je i u Dalmaciji sve one koji su se ogriješili o NOB ili pak zamjerili novim komunističkim vlastima, pa i pojedincima iz novih vlasti, ili kratkim putem likvidirala ili nakon "obrade" upućivala "na daljnji postupak" sudovima, sa svojstvenim tumačenjem njihovih grijeha i krivnje. Najslikovitiji je primjer slučaj Vite Santinija iz Biograda, koji je od ljeta 1943. do 5. rujna 1943. bio u tali-

janskoj antikomunističkoj bandi u Biogradu, kada je pristupio u NOV i PO Jugoslavije, a koga je 27. travnja 1945. OZN-za okrug Zadar uputila Vojnom судu oblasti za Dalmaciju Vijeću kod Komande područja Sjeverne Dalmacije "na daljnji postupak". **Vito Santini** je, prema navodima OZN-e, kao pripadnik antikomunističke bande "izvršio niz zločina nad našim narodom", a kao pripadnik NOV i PO Jugoslavije/JA "sramotio i psovao NOP, Sovjetsku Rusiju i Staljinu pjevajući banditske pjesme" te je prema osebujnom opisu **Budimira Lončara**, načelnika Okružnog odjeljenja OZN-e Zadar, "Santini otisao u antikomunističku bandu upravo iz obnosti, jer nenatjeran ni ekonomskom bijedom ni eventualnim strahom ispred fašističkog terora takodjer govore u prilog vjerovanju da su iskazi svjedoka tačni. Njegov pak odlazak u partizane, par dana čak prije kapitulacije Italije kao i napredovanje do čina zastavnika u partizana pokazuju s jedne strane jasno ispoljenu crtu živosti i borbenosti njegova temperamenta, koja ga je, dok je bio bandit navadjala na zločine, a kao partizana na hrabrost, ali s druge strane pokazuju takodjer i njegovu namjeru da tok stvari preobrati u svoju korist i svojim zasluga-ma kao partizan plati svoje zločine izvršene dok je bio bandit."

Neprijatelje ili prepostavljene neprijatelje trebalo je ukloniti fizički, materijalno i politički. Nakana je novih komunističkih vlasti ocito bila gospodarski uništiti sve društvene slojeve koje je smatrala glavnim neprijateljima novoga društvenog poretka. Vojni sud VIII. korpusne vojne oblasti NOV Jugoslavije u Splitu izvijestio je 9. siječnja 1945. Vojno-sudski odjel Glavnoga štaba Hrvatske da se "opaža naročito bezobzirno postupanje organa narodnih vlasti prigodom provođenja konfiskacija imovine lica osuđenih sa strane ovoga suda na konfiskaciju imovine. U većini slučajeva narodna vlast tako postupa da oduzima cijelu imovinu i tako dovodi na prosjački štap porodicu osuđenika. Poduzeto je preko Oblasnog NOO-a sve potrebno da se pitanje konfiskacije svede u okvir zakonskih propisa i ima izgleda da će to pitanje biti u okviru tih propisa kroz najkraće vrijeme kanalizirano. [...]"

Mnogobrojne su presude donesene očito samo zato da bi se osuđeniku mogla konfiscirati imovina. Nekoga tko je bio primjerice vlasnik tvornice, tiskare ili ljekarne trebalo je optužiti da je bio "na-

rodnji neprijatelj i pomagač okupatora”, osuditi ga i oduzeti mu imovinu. Tako je na primjer Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj Srednje Dalmacije u Splitu osudio je 21. srpnja 1945. industrijalce obitelj **Mardešić**, vlasnike tvrtke “Braća Mardešić u Komiži”, zbog privredne suradnje s okupatorom, na gubitak nacionalne časti, prisilni rad i konfiskaciju pokretne i nepokretne imovine u korist države. Za članove zadarske obitelji **Luxardo**, vlasnike tvornice “Maraschino”, koji su prema optužnicima “kao članovi najvidjenije zadarske fašističke obitelji, pokrivali [su] najveće položaje i imali najveće fašističke počasne titule, te održavali prisne veze sa vrhovima države i stranke”, u podacima o krivnji Okružni narodni sud u Zadru 22. studenoga 1945. naveo je da su se “bavili trgovinom i na taj način zaradjivali grdne pare na grbači našeg naroda”.

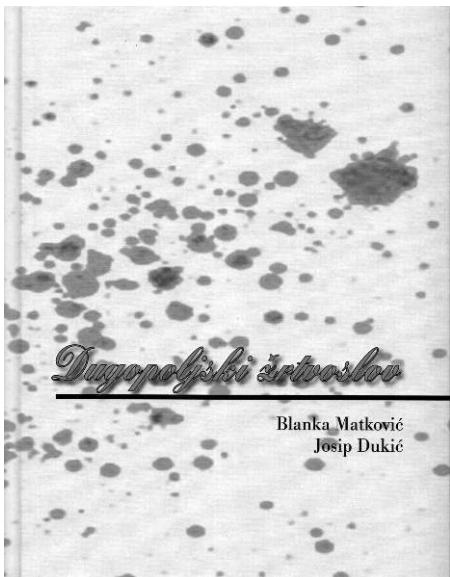
Komunistički obračun sa stvarnim i prepostavljenim protivnicima bez razlike, institucionalni ili izvaninstitucionalni, tijekom Drugoga svjetskog rata ili u poraću, bio je masovan i nemilosrdan. Dokumenti postrojbi i ustanova NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske, organa KP Jugoslavije/Hrvatske te DF/FNR Jugoslavije odnosno FD/NR Hrvatske o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Dalmaciji u razdoblju od 1944. do 1946. nedvojbeno svjedoče da su se masovna represija i zločini nad poraženim neprijateljima u Dalmaciji, kao uostalom i drugdje u Hrvatskoj i Jugoslaviji, provodili planski i sustavno, institucionalno, ali još više izvaninstitucionalno, po zapovijedima najviših partijskih, vojnih i državnih vlasti. To potvrđuju i manje-više istovjetni "rukopisi" prikupljenih dokumenata bez obzira na kojoj vojnoj i političkoj razini ili području Hrvatske/Jugoslavije nastali.

Istraživanje i rad na ovoj zbirci dokumentata ostvareni su u sklopu znanstveno-istraživačkoga projekta Hrvatskoga instituta za povijest u Zagrebu "Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću", koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Nastavak istraživanja i objavljivanja dokumenata, što će uslijediti, u mnogočemu može razjasniti okolnosti i razmjere partizanske i komunističke represije i zločina u Hrvatskoj i Jugoslaviji potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću.

Dr. sc. Vladimir GEIGER

DUGOPOLJSKI ŽRTVOSLOV (1941.-1948.)

U srijedu, 29. lipnja 2011., u prepunoj dugopoljskom Domu kulture upriličena je svečanost predstavljanja knjige *Dugopoljski žrtvoslov (1941.-1948.)*. Au-

tori knjige su diplomirana povjesničarka **Blanka Matković** i dr. sc. don **Josip Dukić**, profesor crkvene povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučiliš-

Piše:

Marko BAGARIĆ

ta u Splitu. Program predstavljanja je vodio **prof. Stanko Balić**, ravnatelj općinske knjižnice, dok su s nekoliko glazbenih točaka nastupile ženska vokalna skupina Kraljica Jelena i klapa *Murtila* iz Dugopolja.

U svom obraćanju načelnik općine, dipl. oec. **Zlatko Ževrnja** je zahvalio svima koji su na bilo koji način pomogli u osvremenju ovoga još uvijek vrlo osjetljivog projekta, te je izrazio zadovoljstvo činjenicom da žrtve iz Dugopolja ovaj put nisu razdvojene na "pobjednike" i "poražene", te da Dugopoljke i Dugopolci, ali i svi dobromanjerni ljudi kojima je do istine stalo, prvi put mogu čuti potpuniju istinu o žrtvama rata i porača iz svoga mesta. U ime odsutne suautorice B. Matković i svoje osobno, nazočnima se s nekoliko riječi obratio i J. Dukić, naglasivši da je u Hrvatskoj pitanje žrtava Dru-

goga svjetskog rata i porača goruci historiografski, demografski i politički problem, što predstavlja golemi uteg cijeloj naciji. U dnevropolitičke svrhe zlorabi se čisto povijesno i demografsko pitanje stradalih u ratu i poraču pa se s njima na razne načine i u raznim prigodama manipulira.

Knjigu je predstavio dr. sc. don **Slavko Kovačić**, umirovljeni profesor crkvene povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu i arhivist Nadbiskupskog arhiva u Splitu, napominjući da je nastala na temelju brojnih izvora, koji se čuvaju ponajviše u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i Državnom arhivu u Splitu. U radu je korištena i obilna literatura.

Knjiga je podijeljena u pet cjelina. Nakon uvodnih podataka o mjestu i općini Dugopolje, slijedi u drugom dijelu sumarni prikaz ratnog stanja u Dugopolju, popraćen ratnom kronologijom. Središnji dio knjige obuhvaća popis svih ratnih žrtava Dugopolja i njegova analiza. Na popisu se, uz stradale civile i pripadnike raznih

Mnoštvo na predstavljanju knjige

postrojbi, nalaze i osobe koje su stradale od bolesti, gladi, pronađenih mina i bombardiranja. Radi se o 445 stradalih. Za svaku osobu navedeno je prezime, ime, nadimak, datum rođenja, ime roditelja, narodnost, vjera, bračno stanje, zanimanje, je li civil ili vojnik, zatim okolnosti stradanja, datum i mjesto stradanja i na kraju mjesto ukopa. Nakon popisa po abecednom redoslijedu, popraćenog obilnim bilješkama, donesen je i popis po godini stradanja.

Nakon popisâ slijedi analiza, tj. podjela stradalih po kategorijama. Tako su najprije navedene osobe stradale pod nerazjašnjениm okolnostima, zatim stradale od bolesti, gladi, mina i drugih nedraća, stradale od bombardiranja, stradale od talijanskih postrojbi, od četnika i talijanskih postrojbi, od ustaških, domobranskih i njemačkih postrojbi, stradale od njemačkih postrojbi, te na kraju stradale od partizanskih postrojbi do 7. svibnja 1945., kad su partizanske postrojbe (Jugoslavenska armija) zauzele Zagreb, i stradale od partizanskih postrojbi nakon 7. svibnja 1945. godine.

Od sveukupnog broja stradalih stanovnika Dugopolja, 13 su ubili pripadnici talijanskih postrojbi samostalno, a 34 u suradnji s četnicima. Ustaše i domobrani samostalno su pobili 23 osobe, a 37 zajedno s pripadnicima njemačkih postrojbi. Isključivo od njemačkih postrojbi stradalo je 57 stanovnika Dugopolja. Od bolesti je stradalo 9, od mina 10, od gladi 17, a od bombardiranja 19 osoba. Pod nerazjašnjenim okolnostima je stradalo 69 osoba. Najveći broj Dugopoljaca stradao je u likvidacijama od partizanskih postrojbi, ukupno 131 osoba.

Možda i najbestijalnije iživljavanje nad žrtvama počinili su u zajedničkom pohodu Talijani i četnici u listopadu 1942., kada su četiri stanovnika bacili u vatru, gdje su skončali u najvećim mukama, a na tijelo jednoga zaklanog Dugopoljca stavili su glavu svinje. Najveći masovni pokolj izvršili su Nijemci, pripadnici 7. SS divizije Prinz Eugen, koji su 28. i 29. rujna 1943. strijeljali, zaklali i zapalili 40 ljudi, pretežito djece i staraca. Najviše Dugopoljaca partizani su ubili zadnje godine rata, čak njih 56, a likvidacija je bilo i nakon prestanka rata.

STOPAMA POBIJENIH – NOVI BROJ

Malo je časopisa za koje se može kazati da su iz broja u broj sve bolji i sadržajniji. No, časopis *Stopama pobijenih*, glasilo Vicepostulature postupka mučeništva «Fra Leo Petrović i 65 subraće», koje uređuje vicepostulator **fra Miljenko Stojić**, i kojega je nedavno izšao već sedmi broj, spada u te rijetke, hvale vrijedne iznimke. Uvijek je to zbirka vijesti o aktualnim događajima u hrvatskim zemljama, zrelih komentara hrvatskih političkih (ne)prilika i bogato vrelo dokumenata i podataka o zločinima koje su jugoslavenski partizani sa svojim komunističkim vodstvom počinili nad hercegovačkim franjevcima i uopće Hrvatima zapadne Hercegovine i bokovsko-neretvanskog područja.

I u najnovijem broju *Stopama pobijenih* donosi niz vrijednih članaka i svjedočenja o događajima iz 1945. godine, a među dokumentima se ističu izvorni naputci franjevcima hrvatskih franjevačkih provincija, koji pokazuju u kako teškim i složenim okolnostima su djelovali franjevci i uopće Crkva u doba Drugoga svjetskog rata. **Dr. fra Robert Jolić** piše o smaknuću kočerinskog župnika **fra Valentina Zovka**, **Damir Šimić** dokumentirano raspravlja o odgovornosti **Josipa Broza** za likvidacije političkih protivnika, a **dr. fra Andrija Nikić** objavljuje niz svjedočenja očevidaca o pokolju širokobrijeških franjevaca. Objavljena je i reportaža o proljetnom prosvjedu građanske inicijative *Krug za trg*. Ukratko, *Stopama pobijenih* povremenik je koji zasluguje svaku pohvalu i potporu. (C. V.)

Nakon popisa žrtava, u četvrtom dijelu knjige opisana su dva dugopoljska spomen-obilježja iz 1971. i 2010. godine, kao i okolnosti oko podizanja drugoga, u što su se žustro uključili bivši i sadašnji predsjednik **Stipe Mesić** i **dr. Ivo Josipović**, usprotivivši se stavljanju na isti popis svih žrtava, obrazloživši to umanjivanjem zasluga dugopoljskim antifašistima. Knjiga završava sa 15 izabranih priloga, te popisom korištenih izvora i literature. Važno je napomenuti, da je Dugopoljski žrtvoslov prva knjiga u nizu Samostalnog istraživačkog projekta *Hrvatska povijest 1941.-1948.*

Čestitajući autorima i voditeljima općine na učinjenom poslu, dr. Kovačić je istaknuo da je *Dugopoljski žrtvoslov* primjer koji bi trebalo slijediti pri sastav-

ljanju žrtvoslova za ostala mesta, te otkrio zadovoljstvo što tema stradanja stanovništva u ratu i poraću nije više tabu tema, već nasušna potreba.

Nakon predstavljanja u Dugopolju, autori su rezultate istraživanja pretočili u predavanje, naslovljeno *Problematika istraživanja demografskih gubitaka u Drugome svjetskom ratu i poraću na primjeru Dugopolja*. Predavanje je J. Dukić održao u petak 1. srpnja 2011. u dvorani Nadbiskupskog sjemeništa na stručnom skupu *Demografski i gospodarski trenutak EU i Republike Hrvatske*. Na skupu su bili prisutni učitelji i nastavnici geografije u osnovnim i srednjim školama Zadarske, Šibensko-kninske, Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije. •

UMRO JE IVAN TADIĆ „BRKIĆ“

U Splitu je 2. kolovoza 2011. blago je u Gospodinu preminuo **Ivan Tadić „Brkić“**. Rođen je 15. veljače 1920. u selu Kolo, općina Tomislavgrad (BiH). Malo nakon što se oženio, već krajem svibnja 1941. stupa u oružane snage Nezavisne Države Hrvatske. Nakon burnog ratovanja, koje je potanko opisano u *Političkom zatvoreniku* br. 198 (rujan 2008.), str. 37.-41., našao se u koloni koja se povlačila prema Bleiburgu, pa je bio zarobljen i ostao među onim malobrojnima koji su preživjeli krvavi svibanj 1945. i jugoslavenske logore. Pokopan je 3. kolovoza na splitskom groblju Lovrinac, a sprovod je predvodio **don Vjenceslav Kujundžić**, župnik župe sv Josipa na splitskom Mertojaku, uz sudjelovanje bivšeg župnika **don Ivana Čotića** te mnoštva rodbine i prijatelja koja je došla sa svih strana. (M. T.)

U SPOMEN NA IVANA FAJDIĆA

U Gosiću je 18. kolovoza 2011. u 86. godini života umro **Ivan Fajdić**, dragovoljni član HDPZ Podružnice Gosić. Pokopan je 20. kolovoza 2011. na gradskom groblju sv. Marije Magdalene. Iako je bio bolestan i dugi niz godina vezan za bolesničku postelju, aktivno je, u skladu sa svojim mogućnostima, sudjelovao u radu Podružnice. Bio je smiren, samozatajan, zračio je odlučnošću i ljubavi prema Bogu, Domu i svome hrvatskom narodu.

Njegovom smrću HDPZ Podružnica Gosić izgubila je vrijednog člana, a Gosić sugrađanina koji je svojom postojanošću svjedočio kakvi su uzoriti gosički starosjeditelji bili. Njegovom smrću umro je i dio Gosića kakav je nekada bio. Laka mu hrvatska tvrda lička gruda koju je neizmjerno volio. Neka počiva u miru Božjem! (I. V.)

U SPOMEN

DARIVOJ-DARKO MEDEK, dipl. iur.

rođen 1929. – umro 2011.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Koprivnica

U SPOMEN

SLAVICA RUJNIĆ

rođena 1922. – umrla 2011.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Koprivnica

U SPOMEN

VLADIMIR MARTINČIĆ

rođen 1927. – umro 2011.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Rijeka

U SPOMEN

MILKA BENCETIĆ

rođena 1925. – umrla 2011.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

IN DIESER AUSGABE

Über die Vor- und Nachteile der heutigen Form der europäischen Integration, schreibt **Prof. Dr. Branimir Lukšić**. Mit Blick auf die Umgebung, in der sich Kroatien befindet und analysierend die rechtlichen, wirtschaftlichen und politischen Aspekte des Vertrags von Lissabon, verteidigt der Autor die Ansicht, dass Kroatien kein Grund hat in die Europäische Union zu eilen. Alle Umfragen zeigen, dass solche Stimmung auch bei den kroatischen Wählern ist. Allerdings, das Hauptproblem ist, wie neben Lukšić auch **Blaž Piljuh** beobachten, dass die kroatischen politischen Eliten auf die Stimmung der kroatischen Wähler nicht Rücksicht nehmen, sondern befolgen gehorsam alle Bestellungen und Forderungen aus Brüssel.

*

Auf welche Art und Weise, in der kroatischen Küstenstadt Šibenik, auf den Europäischen Tag des Gedenkens an die Opfer aller totalitären und autoritären Regime (23. August), erinnert wurde, schreibt **Dane Knežević**. Parallel dazu, veröffentlicht **Dr. sc. Renata Knezović** ein Bericht über die Gedenkveranstaltung zum 50. Jahrestag der Errichtung der Berliner Mauer, eines der beredsamsten Symbole der Teilung Europas und der vorübergehenden Triumph der kommunistischen Ideologie.

*

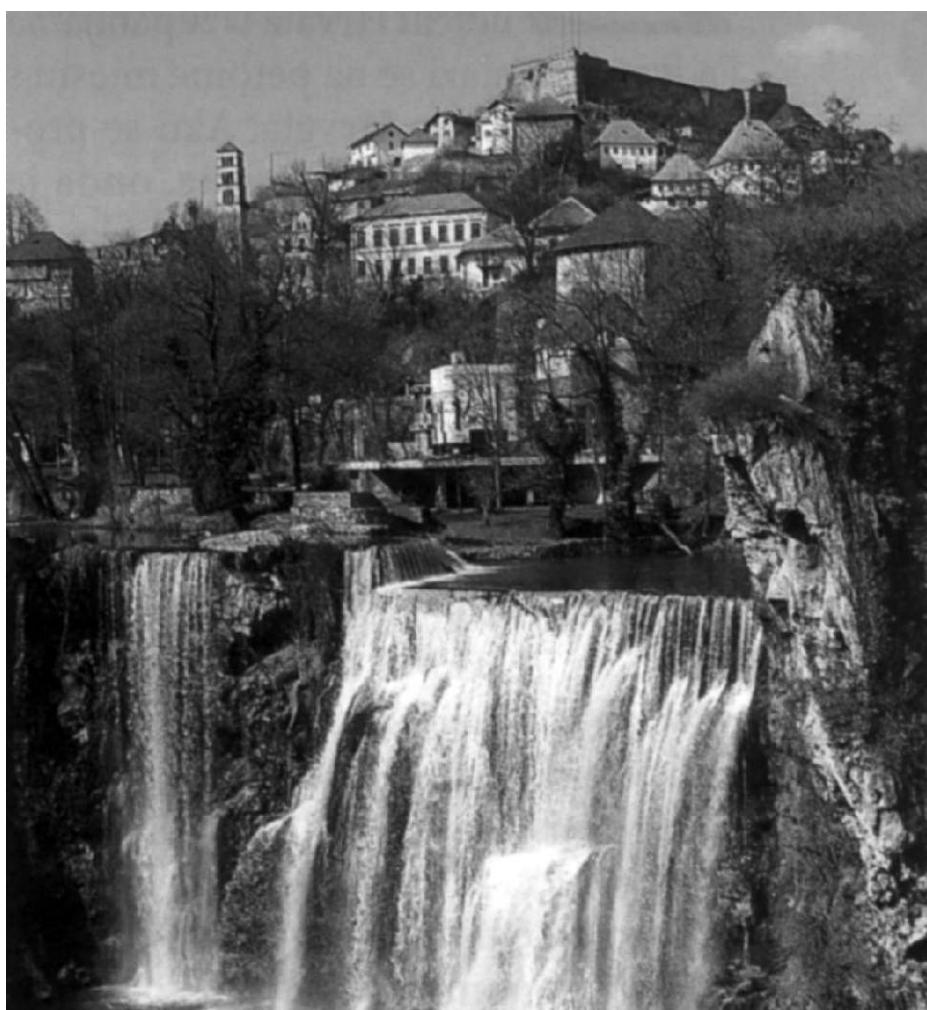
Dr. Augustin Franić berichtet über die Enthüllung der Gedenktafel für **Stjepan Wollitz** (1919. bis 1947.), dem jungen kroatischen Patrioten, der von jugoslawischen kommunistischen Behörden auf den Stufen des Gymnasiums von Dubrovnik getötet wurde. Wollitz, dessen Foto auf der Titelseite dieser Ausgabe veröffentlicht ist, wurde gemeinsam mit einer Gruppe von Gymnasiasten und Studenten vor dem kommunistischen Gericht vorgeführt und der Organisierung des versuchten Widerstands gegen das jugoslawische kommunistische Regime, in der Heimatstadt Dubrovnik und seine Umgebung, angeklagt. Die Geheimpolizei beschlagnahmte in seiner Wohnung seine Manuskripte und vorbereiten politischen Verlautbarungen, die die Öffentlichkeit zur Errichtung eines mehrparteilichen, demokratischen und unabhängigen kroatischen Staat aufruft. Für die jugoslawischen Kommunisten war das Grund genug, um getötet zu werden, während andere Kolle-

gen und Freunde - darunter Autor des Beitrags Franić - auf langjährige Kerkerstrafen verurteilt wurden. Trotz alledem dauerte es viele Jahre bis die Lokalen- und Schulbehörden in Dubrovnik die Erlaubnis für Aufstellung einer bescheidenen Gedenktafel an der Stelle, wo ein ihrer junger und kühner Mitbürger getötet wurde. Ein klares Beispiel für den geistigen Zustand in Kroatien.

*

Während **Prof. Domagoj Tomas** über **Dr. Don Ivan Tomas**, einen respektablen kroatischen katholischen Priester und einen politischen Emigranten, der seit Jahren die kroatische Ausgabe von Radio Vatikan leitete schreibt, stellt **Dr. sc. Vladimir Geiger** das Sammelwerk von Dokumenten über die Unterdrückung und Grausamkeiten der jugoslawischen Partisanenbewegung und der jugoslawischen Armee im Dalmatien während des Zweiten Weltkriegs und danach, vor. Dies ist eine Fortsetzung der Serie von Veröffentlichungen von größeren kroatischen historischen und archivarischen Institutionen, in denen dieses kriminelle System

endlich aufgedeckt und entblößt wird. Diesem Beitrag ist ergänzend der Artikel von **Marko Bagarić**, der das Opferbuch von Dugopolje, einen kleinen Ort in dalmatinischen Hinterland, nicht weit von Split, das die vor kurzem diplomierte Historiker **Blanka Matković** und **Dr. sc. Don Josip Dukić**, Professor für Kirchengeschichte an der Katholisch-Theologischen Fakultät der Universität Split, veröffentlichten, präsentiert. Das Buch beschreibt im Detail das Leiden allen 445 getöteten, was für das Ort wie Dugopolje erschreckend große Anzahl ist. Obwohl durch Dugopolje nahezu alle bewaffneten Formationen die sich während des Zweiten Weltkriegs auf dem kroatischen Gebiet befanden zogen, die meisten der Opfer fielen von den Händen der jugoslawischen Partisanen. Mitautorin des Opferbuches, Blanka Matković, hat in diesem Heft noch einen Beitrag. Es ist die erste Folge eines historiographischen Feuilletons über die Partisanenbesatzung der Stadt Vrgorac Mitte 1942 und dem brutalen Massaker an einer größeren Anzahl seiner Bewohner. •

Jajce

IN THIS ISSUE

Prof. dr. Branimir Lukšić writes about the advantages and disadvantages of today's form of European integrations. Having considered the environment surrounding Croatia and analysing the legal, economic and political aspects of the Lisbon Agreement, the author advocates the position that Croatia has no reason to rush into the European Union. All polls show that that is the opinion of Croatia's electorate. However, the key issue is, as noted by both Lukšić and **Blaž Piljuh**, that Croatia's political elite obediently fulfil all orders and requests coming from Brussels and ignore the opinion of the electorate.

*

Dane Knežević writes about the manner in which the European day in memory of victims of all totalitarian and authoritarian regimes (23rd August) was marked in Croatian coastal town of Šibenik. Along with that, **Renata Knezović, Ph. D.** publishes a text about Berlin marking the 50th anniversary of building of the Berlin Wall, one of the symbols of the divided Europe and a temporary triumph of the communist ideology.

*

Dr. Augustin Franić writes about the unveiling of the memorial to **Stjepan Wollitz** (1919-1947), young Croatian pa-

triot, who was killed by the Yugoslav communist authorities at the stairs of the high school in Dubrovnik. Wollitz, whose photograph is published on the cover page of this issue, was brought before the communist court together with a group of high-school and university students, who were accused of organising resistance against Yugoslav communist regime in his home town Dubrovnik and the surroundings. The secret police confiscated from his house his handwritten notes and political proclamations, in which the public was invited to establish a multi-party, democratic and independent Croatian state. For the Yugoslav communists that was reason enough to have him killed, while his colleagues and friends – among them the author of the text Dr. Franić – were sentenced to long imprisonment. Despite that, it took many years for the local and school authorities in Dubrovnik to issue permission for the unveiling of a small memento at the location of killing of their young and courageous co-citizen. This is a clear illustration of the spiritual situation in Croatia.

*

While **Prof. Domagoj Tomas** writes about **Dr. Don Ivan Tomas**, prominent catholic priest and political emigrant, who was for many years hosting Croatian

programmes on Radio Vatican, **Vladimir Geiger, Ph. D.** presents a collection of documents about the repression and crimes of the Yugoslav partisan movement and of the Yugoslav Army in Dalmatia during and after the World War II. This is a continuation of the series of publications of major Croatian historical and archive institutions, in which this criminal system has finally been revealed. The text is complemented with an article written by **Marko Bagarić**, which presents the list of victims from Dugopolje, a village in Dalmatinska Zagora near Split. The list has recently been published by historian **Blanka Matković** and **Don Josip Dukić, Ph. D.**, professor of the church history at the Catholic Faculty of Theology in Split. The book describes in detail the sufferings of all 445 killed persons, which is a horribly big number for a village like Dugopolje. Although almost all armies that were in Croatia during the World War II passed through Dugopolje most of the victims were killed by Yugoslav partisans. Co-author Blanka Matković has in this issue another text. It is a first part of the historiographic feuilleton about the partisan taking of the small town of Vrgorac in mid 1942 and the brutal slaughter of a large number of its citizens. •

Krava field

Prvo javno sudjenje zlikovcima i narodnim izdajicama u Imotskome

IMOTSKI, 6. IV. — Na raspravi koja je trajala dva dana sudjelno je javno zlikovcima i narodnim izdajicama Ani Tadić, Ante Adžiji, Branku Zdilaru, Marijanu Vukoviću i drugini. Vijeće je predsjedao kapetan Polđo Mikulić, a sudjenju je prisustvovao velik broj naroda.

ANA TADIĆ odgovarala za teške zločine špijuniraže. Optužnica je tereti da je odgovorna i kriva za ubojstvo, silovanje i smrt Ksenije Munitić koju je ona prijavila Nijemcima kao partizanku. — ANTE ADŽIJA iz Glavine, kotar Imotski, plijakao je narod, sudjelovao dva puta u hapšenju pravoslavnih i u ubistvu Djure Kuzmana, te dezertirao iz NOV. — BRANKO ZDILAR iz Glavine, pošao je dobrovoljno na rad u Njemačku, uхватio jednoga druga kojemu je uspjelo pobijeti iz zatvora u Imotskome i predao ga austrijskim vlastima, te otišao u kamišarsku bandu s kojom je sudjelovao u umorstvu Mićuhe Čurđie, Šimuna Kokića i Ante Pizića. — MARIJAN VUKOVIC iz Podbablja, kotar Imotski, usrpski glavar u Podbablju špijunirao je, hapsio tukao i plijakao partizanske obitelji te sudjelovao u saobraćajnim pothvatima ustasha. — PETAR CVITANUŠIĆ, iz Runovića, kotar Imotski, bacao je u jame rednjube i kiao ih Starac Đuro Kraljević kao svjedok tereti ga da je sa Todorićem bacio 27 rednjuba u jamu. Svjedoci ga dalje terete da je sudjelovao u zločinačkim pohodima u Vrgorskoj i Sisačkoj krajini, u Stocu i Dabru. — IVAN DOMAZET, iz Bijelog Vira, kotar Metković, sudjelovao je u zločinačkome radu ustasha u kojemu Metković. Po oslobođenju Metkovića mobiliziran je u NOV, ali je dezertirao i priključio se kamišarskoj bandi. Sudjelovao je u svim akcijama kamišarskih bandita i na zboru koji je održao u Gradeu kamišarski fratar Zvonko iz Zadra, kako ga on naziva. — MIRKO BUDIMIR Jozin iz Podbablja, kotar Posušje, stupio je 1941. u ustašku diviziju, plijakao i vršio zločine. U petoj ofanzivi sudjelovao je u hapšenju i strijeljanju 18 partizana u Viru. Nakon o-

slobodjenja Vira stupio je u kamišarsku bandu ustaloga kolaka Kapulice. On u svojoj izjavi kaže da mu je župnik Vira, don Ante Žrne, na ispunjedi govorio protiv partizana. Nadalje kaže da je don Ante Žrne govorio u Žavelju protiv partizana, a za usataše. Na sastušanju je izjavio da su kamišarske bandite snabdijevale oružjem don Ante Žrne i fratri iz Širokoga Bihaća. — JOSIP TODORIĆ, iz Runovića, prisupio je godine 1941. u ustašku diviziju, a kasnije u ustašku željezničku bojnu i Poglavljkovu tjelesnu bojnu. Po oslobođenju Imotskoga bio je upućen u NOV, odakle je naoružan dezertirao i pošao u kamišarsku bandu. Kada je bio uhnvaćen, udario je sjekirom po glavi dva odbornika i ozlijedio ih te poblegao. — MARKO PRGOMET, iz Prološca, kotar Imotski, sudjelovao je kao ustaša u borbi protiv NOV, nije se oduzvac pozivu u vojsku, a kad je bio uhnvaćen, pokušao je bijeg, bacivši šaku duhanu u oči sprovodniku. — FILIPETTI BEPIĆA, iz Makarske, dezertirao je iz NOV i vedio propagandu protiv NOP — LUKA KUJUDŽIĆ, iz Poljica, kotar Imotski bio je u ustašama i u Šumicevoj domobranskoj dobrovoljačkoj pukovniji, te kao takav sudjelovao u akcijama i borbama protiv NOV.

Svi su se oporuženi pokušali braniti smještajima. Poslije govora zasupnika optužbe i vijećanja suda, predsjednik vijeća, kapetan Mikulić, pročitao je osudu kojom se osuđuju na smrt strijeljanjem, trajanj gubitak građanske časti i konfiskaciju imovine: Ana Tadić, Ante Adžija, Branko Zdilar, Marijan Vuković, Petar Cvitanušić, Ivan Domazet, Mirko Budimir i Josip Todorić. Bepića Filipetti osudjen je na 24 mjeseca prisilna rada, pet godina gubitka građanskih časti i konfiskacija imovine; Marko Prgomet na 30 mjeseci prisilna rada, pet godina gubitka građanske časti i Kujundžić Luka na 12 mjeseci prisilna rada, uslovno na dvije godine, i dvije godine gubitka građanskih časti.

Narod je dočekao presudu poklicima pravednom narodnom sudu.

OKRUŽNI
NARODNI SUD DUBROVNIK

Sa / 23-25/47

OKRUŽNI ZATVOR - DUBROVNIK
M. K. A. R. M. E. N.

Broj
180/47

U Dubrovniku

Datum
25.-V-

nakaz 2 fl. V. 194

strake rub. Milutin
Kravno 32

na
prije
postava

PREDMET: Wolitz Stjepan optuženik,
pri Bljegu ubijen-izvještava.

JAVNOJ TUŽIĆU OKRUŽUGA DUBROVNIK. -
PRIEDSJEDNIŠTVU OKRUŽNOG SUDA DUBROVNIK.
OPTUŽNU UPUTU. ČOSL. ČADA DUBROVNIK.

24. svibnja 1947. god. oko 20.15 sati optuženik volitz Stjepan Ivanov, rodom iz Kupari, nastanjen u Dubrovniku, kada je vraćan od rasprave u ovđi zator, po izlasku iz dvorane gdje se je proces održao iza imazije u Dubrovniku, pokusao je bijegstvo, te je od strane stražara koji ga je pratio drugačica Paje, koji je na službi kod čeha V.D.P-e za Dalmaciju, sa nekoliko pistojskih metaka ubijen.

Po izvršenom uvlačaju i odobrenju sudake komisije leš je istog dana prenesen u ovđenje groblje radi sahrane.
Smrt rašizma - glloboda narodu!

Upravnik zatvora
(Ivan Žabica)

Ivan Žabica